

rast

20 let
REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XX, DECEMBER 2009, št. 6 (126) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

LITERATURA**Poezija**

Spomin na Dolenjsko	580	Milček KOMELJ
Spomin na novomeškega vrvarja	581	
Odkod	582	
Ljubi dve	582	
Nespečnost	583	
Otočec	584	
Dolenjska identiteta	584	
Genius loci	585	
V nabiralnik, poln katalogov	586	David BEDRAČ
Vidre v trgovini	586	
Samotnikom	586	
Vojak	587	
Varnostnik	587	
Histerični nakupovalec	588	
Tisti del noči	589	
Jesenski pogovor ob robu mlake	590	Andrej GREGORČIČ
Balada o barvah	594	

Proza

Srne streljajo, mar ne?	596	Marjanca MIHELICH
Kombinatorika	599	Tatjana POLANC KOLANDER
Zadnji delovni dan	602	Minka LIKAR

Prevod

Passport for Sforland	605	Darko CVIJETIĆ Prevod: David ŠUŠEL
Astapovo	608	Nikola ŽIVANOVIĆ Prevod: David ŠUŠEL

KULTURA

Ajdovska jama na Silovcu pri Sromljah	613	Alenka JOVANOVIĆ
Freudova interpretacija Michelangelovega Mojzesa	619	Iztok HOTKO

NAŠ GOST

Agore pa ni – Pogovor s prof. dr. Marjanom Smrketom	634	Damijan ŠINIGOJ
---	-----	-----------------

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Z romskimi otroki v šolskih klopi skozi oči večinskega prebivalstva; primer Dolenjske

646 Dolores MODIC
Staša BOŽIČ

Če ne bomo spremenili smeri, se bomo znašli natanko tam, kamor smo se namenili

649 Maja SMOLE ĐORĐEVIĆ

Gospodarjenje z znanjem v luči recesije

662 Urška ŠOBA

Vpliv posameznikove ustvarjalnosti na uspešnost podjetja

667 Sonja FIR

ODMEVI IN ODZIVI

Božidar Jakac, Miran Jarc in Amerika

673 Stojan PELKO

Mladi Jakac v Ameriki

675 Matjaž BRULC

Od Betnave do sončnih Brd

678 Bogdan UČAKAR

Ob šestdesetletnici Milčka Komelja

680 Marijan TRŠAR

Iskanje zapuščine Ignacija Knobleharja

683 Rasto BOŽIČ

Slovenski jezik in kultura za Japonce

685 Jelisava DOBOVŠEK

Besedni mozaik neke življenjske poti

687 Milan MARKELJ

RAZPRAVE IN ŠTUDIJE

Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (5)

690 Boris GOLEC

KRONIKA

Kronika: avgust - oktober 2009

700 Lidija MARKELJ

LETNO KAZALO

Letno kazalo 2009

713 Milan MARKELJ

Likovne priloge v tej številki Rasti so iz stalne zbirke Izvirne ilustracije mladinskih del na OŠ dr. Pavla Lunačka v Šentrupertu. Zbirka je nastala pred 15 leti na pobudo tedanjega ravnatelja Jožeta Zupana.

NASLOVNICA: Zvonko Čoh: O DVEH PREPIRLJIVKAH, ilustracija (detajl); na hrbtni strani je celotna ilustracija

Marjanca Jemec Božič: Ilustracija za knjigo Branke Jurca *Čuj in Katka*

Marjanca Jemec Božič: Ilustracija za knjigo Branke Jurca *Čuj in Katka*

Milček Komelj *SPOMIN NA DOLENJSKO*

*Na Dolenjskem smo se nekoč kópali v zeleni Krki
in na Gorjance s kamioni se vozili
do Svetega Miklavža, od tam Trdinov vrh smo osvojili
in spraševali se, kdaj dali
novomeški Kandiji so ime neznani Grki.*

*Na gorjansko jaso se je zleknil krhki Šali
s svireljo severinsko, pastirček na arkadijski obali.
Z onstran pogorja Jože Dular mu prijateljsko poreče,
naj Krka še naprej v prihodnost teče
iz zgodovine, ki se v njej zreáli.*

*Iz gošče nad gladino dvigajo se jate divjih rac,
ob reki se mlinska enakomerno povrtevajo kolesa,
ženske gredo s košarami »na plac«,
pesniki si prirezujejo bela peresa,
da bi še dolgo, dolgo jim pisala
in jim vse lepše pela.*

*Da Ketteja bi preživela
in spet Podbevška razigrala,
da bi nas dvignila v nadzemeljska nebesa,
nad jezove bele
in gozdove s slavčki,
nad vasice razcvetele
s šentjurji in Pavčki.*

*Med oblake z angelci, med sadna drevesa
okrog cvetočih vegastih domov,
med besede z napisnih trakov
nad pozlačenimi oltarji,
naj Bog s svetniki nas obvarji,
med britofe na nebu v rožni zarji,
ki zvezde je nad Krko zasejala
in zadnje je kopalce v noč izgnala,
v pojoči ritem zemeljskih valov.*

SPOMIN NA NOVOMEŠKEGA VRVARJA

*Vselej, kadar sem videl napis
na starinski hiši,
ki so ji prag oglodale miši
in kjer je živel vrvar,
sem bil prestavljen v pravljичni ris,
ki si nadel je Orienta čar.*

*Kruljav možiček s turbanom na glavi
je pletel vrv in je po njej brez teže
zdrknil do ladje
iz Tisočinene noči.
Na jamborih je svetilo strupeno sadje
iz kandiranih luči,
na krovu so brokat ovijali možje v pletene mreže;
ob bokih so jim pisano bingljali ostri meči
in nihče jim ni mogel več uteči,
če se ujel je v vrv, ki brž te zveže
klopotača vrvarjeva grozeča.*

*Bila je več kot neizmerna sreča,
da me strašni mož opazil ni nikdár,
in ne njega jaz.*

Premočno ločil naju prostor je in čas.

*Ko na izvesku preperelem sem prebral,
da tam živi Hasan Kruljac, vrvar,
že v duhu videl sem šumeč bazar,
prelet preproge in švist sulice,
ki je prerezala pleteno vrv,
da sem zadihal spet, ne da bi umrl,
ko me ovil vrvarski je udav.*

*A mož le vdano je trpel, postaran samotar,
na robu srednjeveške ulice,
v delavnici vrvi so pletle mu roke uboge,
da gospodinje nanje bi obešale perilo
in za stotere uporabne še stvari.
Žena mu je kuhala skromno kosilo,
možu vrvarju, ki se zgaran poti
v polmraku, da otroke preživi,*

*A mi z imenom tuje zgodbe govori
in seje v spominu strašen strah,
ki mi napletel klobčič je vrvi,
pripravljen, da se sproži v zamah
rabljeve zanke
in mi natakne turban in opanke
sredi noči.*

ODKOD

*Sem s tega ali drugega planeta,
prah – ki je zapustil Rimsko cesto,
padel na voz vijugave Dolenjske,
ko se je vozil v staro Novo mesto –,
rojen iz zgodovine, ne iz ženske?*

*Očetov glas – po njem le Sveti Duh obeta
življenje tkivu zvezdnega prahu
in priporoča ga z umetnostjo svetnikom –
je rojstna hiša pod kapiteljskim zvonikom,
odkoder gledam v zvezde brez strahu.*

LJUBI DVE

*Ne ljubi dve, dve stari mami sem imel.
Ena le pravljice je govorila
o škratih v temačni hosti,
druga je le venomer molila
svoj žebrajoči samospev
in mi vrtinec v laseh hvalila,
ki kazal je, da s pametjo bom žel
sadove, ki mi jih je usoda namenila.*

Milček Komelj *od domišljajske pravljичne norosti
in kaj mi trezna je beseda primolila.*

NESPEČNOST

*V noči nespečni se mi srce prebujajo,
zvenenje tišine
spomine obuja.
Iz zgodovine
letijo sence duhov,
tiho se dvigajo iz žarnih grobov.*

*Iz žare-hiš, grobnice dolenske,
so se priklonile tej noči tri ženske,
odete v belo, tri mlade Rimljanke,
oživele iz grobnega prahu.
Mojih pradavnih prednikov stare znanke
so me obiskale.
Predstavile so se mi: Zdaj smo pa tu!
Prišle so, da bi malo potožile in poklepetale.
A so kmalu spoznale,
da so v tem svetu izgnanke
iz svojega nepredirnega sna,
obute v opanke,
v svetu, kjer jih nihče več ne pozna.
Zato so si kmalu zaželele,
da bi nazaj zaspale,
a se niso mogle posloviti
in so se bridko razjokale.*

*Moral bi jih sprejeti in posvojiti,
jih predstavljati naprej,
k arheologom napotiti,
a sem ves prestrašen storil le eno:
žaro, okrašeno s petelinom,
sem jim napolnil z dolenskim vinom,
da bi pozabile na skrb,
ko bi se morale vrniti,
da bi jim žalostinko,
ki so jo prikradle*

Milček Komelj *spod pokopaliških vrb,
pomagal pozabiti,
plahi mamin sinko.*

*(Nato pa sem se skušal še sam opiti,
ker najmlajše nisem mogel pozabiti.
S fajumskimi očmi
je bila tako vsa živa,
da bi ne smel nazaj je napotiti.
Naj v vinskem grobu spet mirno počiva.)*

OTOČEC

*Na Krki med ločjem in gozdovi
na otoku Otočec rastoči
si solze otira in se smehlja sreči odmikajoči.*

*Voda venomer odteka, otok ostaja nepremičen,
a se nenehno spreminja.
V njem stari časi ne postanejo več nikdar novi
in čas teče mimo davnih gospodičen.*

*Njihovi gospodje so postali le še duhovi,
ki krmijo bele labode.
Slikarje in pesnike davnina prešinja
skozi mračne epizode.*

*Vanjo se potapljajo njihovi upi,
iz nje rastejo njihovi brezupi,
v zeleni reki sanjajo izgubljeni bogovi.*

DOLENJSKA IDENTITETA

*Pesem jezov in slavčkov, švist ponirka
so pesniška identiteta
nebeških krajev, kjer srce navdiha si obeta
in poezija spreletava se – dolenjska hčerka.*

*Majolika, kozarec in vinske gorice
identiteta so, ki obarva blede lice
in srčno žalost spremeni v veselje,
ki v pesmi uresniči si vse želje.*

GENIUS LOCI

*Kako lepo, milo je na Dolenjskem, genius loci,
kjer vse mehko je, kot na telesu ženskem, genius loci,
kjer je toplo pozimi in poleti, genius loci,
ker cviček nam z rdečo lučjo sveti, genius loci,
kjer spita Primčeva Julija in Smolova Angela, genius loci,
ki je Ketteju in Vavpotiču srce razvnela, genius loci,
kjer Trdina skrival garje je pod ruto, genius loci,
marskteri frančiškan pa um pod kuto, genius loci,
kjer drenjajo po gričih se gradovi, genius loci,
in le v starinah se srečujejo rodovi, genius loci,
kjer Knez izkopal knežje je grobove, genius loci,
kjer brž postarajo se vse ideje nove, genius loci,
kjer valôvi vase vlečejo slikarje, genius loci,
da zibljejo se v ritmih njiv v soju večerne zarje, genius loci,
kjer pesniki poslušajo le glas davnine, genius loci,
da ne raztrgajo jih žive bolečine, genius loci,
kjer že v otroku drema modrost starca, genius loci,
in ga razvnama vednost Janka Jarca, genius loci.*

David Bedrač *V NABIRALNIK, POLN KATALOGOV*

*Jasno je, da greš proti nabiralniku.
Jasno je, da ga boš odprl.
Jasno je, da bo nabiralnik ob tem oddal zvok odpiranja.
Jasno je, da ga boš zaprl.*

*Ni pa jasno, zakaj se spremeniš v pašnik reklamnih katalogov,
da se cene pasejo po tebi,
in zakaj je poštar vladar vseh nabiralnikov,
kot da bo nekoč prinesel najpomembnejšo reklamo tega sveta.*

VIDRE V TRGOVINI

*Vsi smo v krvi trgovine,
rdečem vodnjaku sveta,
vsi hočemo ven kot tekočina,
rdeča in topla kot življenje,
rdeča kot vidra –
spolzka in neobvladljiva.*

*Ker mi smo vidre,
ki polzijo mimo drugih vider –
mokroto rojstva sušimo s težkim, osamljenim vetrom.*

SAMOTNIKOM

*Precej samotno je na tem svetu.
Včasih se s kom pogovarjaš v trgovini.
Ga gledaš pri tem v oči. Usta.
Ga gledaš, kako zdolgočaseno ob tem liže
bonbon ali žveči žvečilno.
Ga gledaš, kako trzne z roko.*

*In medtem pomisliš na veselje,
ki nima drugega kot sebe.*

David Bedrač *Kako samotno mu mora biti –
in mi smo v njegovi samoti
in nekdo drug je v naši.*

VOJAK

Katera trgovina sploh je tvoja?

*Katera trgovina te ne napade
s temnimi policami,
ki skočijo vate,
hrepeneči vojak življenja?*

*Nekdo te pokliče – od zadaj naprej.
Nekdo ti odlomi polico v hrbet.
Nekdo bi ti rad v denarnico segel,
nekdo, ki ga gledaš,
a ga ne vidiš ...*

VARNOSTNIK

*Začel si v kotu. In šel po stranici. In prišel v drugi kot.
Luči so kapljale s stropa trgovine: učinek kraške jame,
v kateri vsi nekaj kupujejo. Ti ne. Ti si tu z drugim namenom.
Ti moraš hoditi iz kota v kot. Se stražiti. Se varovati.
Zato imaš pas. In pištolo za njim. In naboj v njej.
In silo v naboju. In v sili ničesar drugega kot silo.*

*Nadaljuješ v drugem kotu. In greš proti tretjemu.
Točno po stranici, po korakih, ki ti jih je načrtala neka,
na belem papirju napisana pogodba,
ki je bolj učinkovita od vsake pesmi na tem svetu.*

*Točno po stranici prideš v tretji kot. V jami je vse enako:
luči so kapniki, svetloba kaplja proti tlom in scvre ravnotežje,
da spet nekdo nekaj nekemu kupi. In še nekdo nikomur. In še
in še ...*

*Nadaljuješ v tretjem kotu. In greš proti četrtemu.
In greš spet na začetek. V prvi kot. In po stranici v drugega.
In v tebi se riše geometrija gibanja. In geometrija časa.
Prostor je kvader, čas krogla, pogled brez telesa:
trgovino preletava tvoja svoboda in med zobmi drži pogodbo.*

HISTERIČNI NAKUPOVALEC

*Ni ti iti vanjo. V trgovino. V vrsto ljudi.
V tebi je gibanje nemira, histerična želatina v vratu.
Gosti znoj se poliva po redki koži.
Zapreš se. Vrti se ti. Ploščice so v gibanju. Proti tebi leze
stena.
Zlomi se hrbet neke straniščne školjke. Nekaj zakašlja.
Nekaj zakašlja na dvoje in se otiplje z odprtimi usti:
tvoj obraz – prestrašen, izkrivljen, mehek v točki, ki je neoti-
pljiva.
Primeš se za kljuko. V roke stečejo opisi skrite groze.*

*Ni ti iti vanjo. A greš.
Nekaj moraš kupiti. Nekaj nujno potrebuješ.
Nekaj na polici. Nekaj tam, notri, v vrtoglavici prostora.
Vstopiš. Ploščice boljčijo vate. Ni ti iti naprej. Ni ti iti – biti
tu.
V nohtih čutiš razhajanje. Stečeš kot beli pesek po vseh ko-
steh.
Ne moreš do konca vdihniti. Ne moreš od začetka.
Pohitiš do police. Vse miglja, vrti se.
Veke se stisnejo do zob, zobje se oklenejo drugih zob.
Utrip srca spolzi kot lak po lesu.*

*In končno prideš do svoje police.
Tu je to, kar nujno potrebuješ. Tu je ...*

*Vzameš. Greš k blagajni, v vrsto, kjer ni nikogar.
Stečeš ven, do prvega ovinka, in sedeš nase ...
... in v rokah držiš, kar si kupil,
kar nujno potrebuješ že od rojstva:
ponaredek Munchovega Krika z zlatim okvirjem za na steno.*

TISTI DEL NOČI

*V tistem delu noči je mirno.
Trgovine spijo.
Nebo je črna denarnica
z milijardami kovancev,
ki svetijo navzdol,
na poletne pločnike.*

*V tistem delu noči je mirno –
nihče ne kupuje nikogar,
nihče ne kupuje ničesar.*

*V tistem delu noči je mirno:
bankovci padajo z neba
in se talijo na naših vročih dlaneh.*

Suzana Bricelj: Ilustracija za knjigo Frana Levstika *Martin Krpan*

I.

*Pozdravljeni, ki me v sencah pražite,
da izkleknem sajasti zdriz in steklene lopate.
Spet greva po poti v nebo na koncu Levca,
da težka gori v meni beseda ali nekaj takega.
Je število samo po sebi zglob večnega gibala,
tudi če prstanec neverjetno izstopa in je na obrobju šepavec?
Srnica odpre hušk v prostoru,
da bova laže kreirala in mozgala zlatenico vode.
Brez podlage čakam na podplate,
ki sta jih razmontirala Kandinsky in Erazem.
Le kako, le kako domov,
ko pa te je spet zmanjkalo in sankoš po vratu violine,
ko se ponovno združiš s Pomurjem in melona spet pumpa
zvoke.
Res bi šel s tabo vse do daljnjega konca ulice,
a je energijska bariera že pod prvo stopnico
pred vrati moje sobe.
Armenija kuha in je vesela kvadratastega kontrabasa,
ki ga lovim tik pred jutrom,
ko mi v misli šprinta sedem arhitektov Stonehangea.
Če je ozračje prepredeno z atraktorji,
sem morda pač edini dežurni odtok prostora,
kjer se je naplaknila usedlina akustične glasbe,
tiste z nesimetričnimi takti.*

II.

*Ne vem, kako bi začel, ker beseda ne strese.
Luč in grča sta to, kar hitro izzveni,
razen če sprejemajo in oddajajo serijsko, kot repetitorji.
Moral bi vedeti, po čem brenka morska zvezda,
a je sadež kristalen in ne posodi čelne izbokline.
Zakaj bi gorela, če nemi narod vrta zgodovino
z lopatami iz kože in podganjih brk.
Si razmislil, preden si spustil asociacijo,
da je kot griža zblaznela v temi?*

*Bo okenski okvir ujel eksplozijo besed,
ki jih z reklamo suvam po tuji posesti?
Nikar v Levec, tam so polja in oranžni pudlji.
Bodi pristen kot natrgana vrh visečega mostu,
da te znova najdejo, ko jih stoletje prisili k misli nate.
Morda bi šlo tudi mimo te procedure,
če bi se vživel v tujo besedo, ki ji bolj zaupam,
in jo posređoval skozi krvavo modri ornament peskovnika.
Bo plesalo, ja, bo.
Tudi, če ostane le pristna jeza.
Samo res ne prenesem,
če se dobro merjena misel odbija do onemoglosti
sredi mračnega gobca
in nato po nesreči zakolje tam,
kjer sem pravkar koval.*

III.

*Če je glas premehek,
ne zaznam druge vsebine kot le to.
Je violina ognjevita že po sebi,
če so robni pogoji zračni?
Informacija je baje korelirana z neredom,
v niši Savinjske struge se zaljubim v netopirja.
Plesk je tisto, kar tvori srž čebule,
tudi jaz sem dolgo živel nekje vmes kot muca Copatarica.
To bo šlo znova skozi,
samo da se mahnem po rdeči platnici
in kolega spet pride z oglasnim čelom.
Bova, ja, bova pela s čarovnicami,
samo izčrpaj jih iz žepa na prsih,
sicer se ti bo smejala po osmojenem.
Rogožin bobni in vse je skoraj ravno tlakovano,
ko se z Idiotom sprehajava po prazni evolucijski pokrajini.
Ta guba prostora me bo zaobšla,
ker sem slivovo koščico plunil s priprtimi ustnicami.
Nekam melanholična je bolečina
na virtualnem perju palca na levi nogi,
da nato za šalo izprožim trepalnico v mrak.
Ko me čas izrine, se zelo trudim,*

*da bi našel spalno votlino,
kjer so stene translokacije moje kože.
idealna komunikacija vedno zavrtja v prostor,
da ti odzvanja v razglašenem popoldnevu.*

IV.

*Se vidi, če vlečem misli iz gub,
da rožlja sprememba v koži sardine?
Ganljivo je, ko v južni Afriki rečejo isto,
čeprav niso obgríženi v našem profilu.
Izkoplji tisto, kar naj bi rastlo samo,
ko so petelini zabijali tuje nozdrvi v prah.
Zakaj se slačiš, če so lažje poti?
Bova naredila nekaj ireverzibilnega s povitimi ušesi?
In kje se je prebila garda skozi obliž,
da zacvrči od barve, ki jo voha avtist?
Ko odprem usta, je ekvator prehiter,
zaviha brke. In kam z idejami, takrat?
Mezinec je rešitev,
ko hočeš biti samoironičen, in to zato,
ker smo zgodaj v evoluciji odstavili rep.
Zadihaj na polno,
da ti ne zraste nos navznoter,
sicer ne bo več zvenelo pristno.
Je bolelo, ko si snel vrata
in je otrpnil prostor v omari?
Boš še kar zorel,
ko te že petič neuspešno obišče Jaga Baba?
Ni mi, da bi izvedel.
Več gub osmišlja delo,
ki ga tlačim skozi režo.
Prepoznam zakrinkane nabiralnike
in skrivnost ulice Arlington.*

V.

Danes bom nekaj izvzel, da bo koža bolj zaprta.
 Si ikal drobovino zadnjo jesen skozi mamine zobe?
 Danes ne bom pel,
 kajti trava je ljubosumna.
 Ja, to bo.
 Peška in pojasnilo za dolgo pot nazaj.
 Ne da bi si upal (v resnici),
 odkrhnem del izložbe,
 da spoznam resnico druidov iz zelene knjige.
 Obraz potapljam v medeni kandelaber; jaz že,
 ampak kje se boš pa ti ustalil?
 Ob meni ne,
 tu so luske in ventili,
 ki določajo prihodnost vetra.
 Zakrakaj vzdolž asfalta, da te vidi mamica.
 Država bo še kar sedimentirala
 od povodnji 1990,
 ki se še ni povsem pogreznila, ko sem se zjutraj zbujal.
 Bo psihiater pokazal več iznajdljivosti od opere?
 Ne išči sinice v razpoki granita,
 ker te bo bolela roka od tolkala-lubenice.
 To je sicer tudi kontraproduktivno,
 ampak v lepem slovenskem prevodu.
 Če razsekam talca besede,
 se najde gniloba tudi na nepričakovanih mestih.
 Ko se vrnem iz Škofljice,
 pričakujem naključen konec naravnih ujem v Pomurju.
 Kot slišim,
 Bosno spet mika jazz.

VI.

Izhajaj periodično,
 pa ti bom vsako uro namenil pogled.
 Iz kontrabasa izpeljem
 prihodnji potek koncerta,
 čeprav je to narobe in kvari užitek.
 Sva predpis pozobala

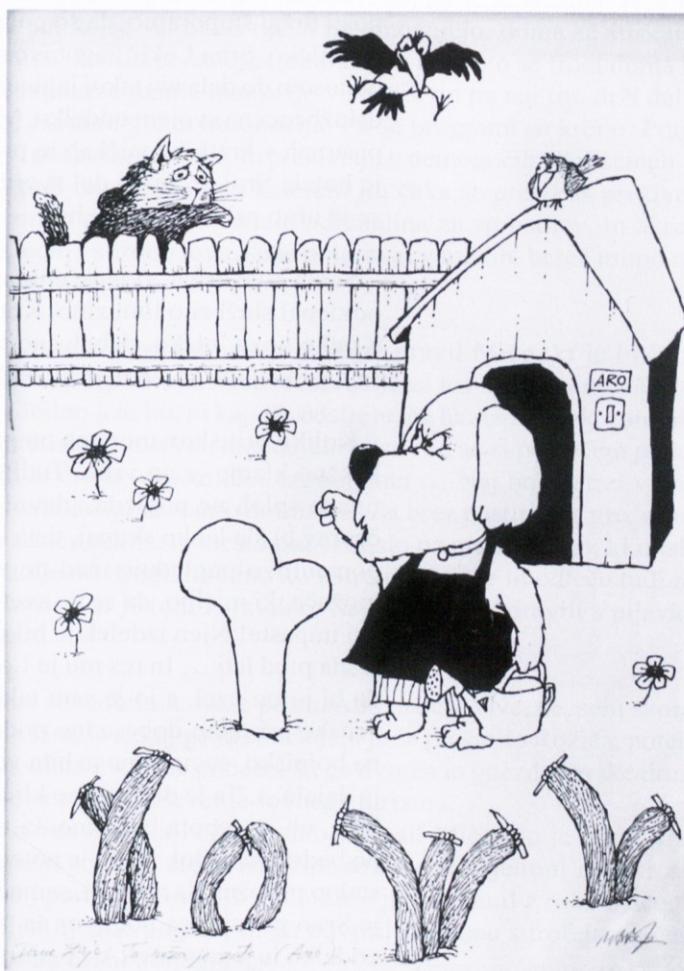
*z iglastim jezikom v ustih,
da je moka izravnala obrise gob.
Bomo šli po polžje v urhov log,
če ne bo tramvaja
in presežka novih potniških kartic
na ljubljanski troli?
Se že iščeva, po frizuri.
Edina prijazna in mehka stvar
v tem zelenem svetu je beton,
kjer si malo svobode odstreš skozi pest.
Tako bo vsaj odločil sodnik,
da bo svet zares utripal v ritmu
in bo kivi zorel celo brez podlage.
A nekaj nepredvidljivega vedno ostaja,
in groza: ko odpreš usta,
gre pšenica ven,
korito pa naraste na velikost belega nosoroga.
Nekdo me je ogrozil kot vrsto,
za to regularnost spet odgovarja papir,
ki je baje večrazsežnosten.
A vseeno se na koncu strani ponavadi zatakne.*

BALADA O BARVAH

*Pretrleslo me je dejstvo, da se da barve opisati
na fizikalno kvantitativen način.
Zato sem spremenil jezik
in povečal korak za pet velikostnih razredov.
Izšla je potem zima
preprosto iz moje napovedi,
ko sva se kot mrk ujela z govorico narave.
Teptala sva nagone
po ozkih bulevarjih,
kjer so komisije utirale vetru pot,
in se smejala z ravnilom med lici.
Samo: nekje okoli četrta na tri sem zaslutil,
da vse barve prežijo
nekje za vogalom Kongresnega trga.
Iz atrijev in smrek so se nemo krohotale,
tako da sem polil ledeni čaj.*

Andrej Gregorčič

*Še zdaj mi ni jasno,
kje in od kod sem ujel tiste preseve.
In takrat sem se zbal lastne besede,
da ne bi potrgal strun prežečih pisanih oči.
In ko sem spet postal previden,
sem mahoma spoznal,
da je moj hrbet edini resonator
za neme.*

Marjan Manček: Ilustracija za knjigo Daneta Zajca *Ta roža je zate*

»Ne, nimam je na muhi!« si je ponovil Rožič, medtem ko je zapiral poslovni kovček. Da ne pozabi! Z mize je vzel vabilo, ki je prispelo danes, in ga hitro vtaknil v žep suknjiča. »Odhajam na sklepno srečanje seminaristov Promarket to individuals,« je še navrgel poslovni sekretarki Idi, ki ga je vprašujoče pogledala. Z rekreacijskim lovom in zakusko, je nadaljeval v mislih, naglas pa dodal: »In tudi jutri me ne bo!«

Pa tako se je mudilo! si je mislila sekretarka. V podpis je pripravila pogodbo o prekinitvi delovnega razmerja Srne Lokič, ki bo z današnjim dnem na cesti. Hudo bo zanjo, z majhnim otrokom, eh, ampak kdo se meni danes za uboge pare. Bo že jutri vprašala na jutranjem čiku, kdo je bil zaslužen za ta odstrel. Le kaj se je šefu tokrat pletlo po glavi? V očeh mnogih je veljal za ekscentrika, celo čudaka. »Peder!« se je pridušal v sebi marsikdo od prizadetih. Rožič je zbiral okoli sebe same čedne punce, kdo sicer ne, in jim za njihovo izkazovanje pripadnosti držal štiporamo, da so počasi, a zanesljivo lezla s stopničke na stopničko. Srna Lokič zagotovo ni bila med njimi. »Vsi z negativnim odnosom do dela naj takoj izginejo iz firme,« je tulil nekoč pred vsemi uslužbenci na svojem oddelku. Mlada praktikantka, ki je šarmirala po pisarnah v kratkih majčkah in pri tem nonšalantno razkrivala popek, je hotela Srni preložiti del svojih opravil, ona pa se je uprla. Mlada se je urno pritožila, pa je bilo.

Sama si je kriva, si je še enkrat pokimal v brado, medtem ko je že odklepal službeno limuzino. Kot ženska mu Srna ni bila nikoli všeč. Kratke noge, nizko, debelušno telo, na pogled precej neopazna. Pa še na živce mu je šlo, ker ni znala prositi.

Koliko pritiskov mora pa on prenesti! Tem spodaj se niti ne sanja, kakšno klanje je na vrhu. Tudi on se mora brzdati, ko ga izvršni s financ sploh ne pogleda, glavni z marketinga gre meter pred njim, čeprav bi šla lahko skupaj, tista krava iz korespondence pa ga vedno pomenljivo pogleduje med noge. Naj se grejo solit, te babe, same možače, ki mislijo, da se bo svet vrtel po njihovo. Srna pa je preprosto trapasta! Njen izdelek je bil dvakrat nagrajen za inovacijo, no ja, resda pred leti ... In res mu je Lojze s tehničnega pred kratkim rekel, da bi jo on vzel, a jo je sam takrat še rabil. V tistem obdobju so si ženske pri njem dobesedno podajale kljuko na ambulanti, bolniška na bolniško, samo Srna je bila ves čas zdrava, malega pa bogve kam je dajala ... Ta je dobesedno klicala nase goniče. Da ji zlomijo hrbet, hrsk, oh, ta lepota bolečine, ki te zaščemi v mednožju in se razleze po bedrih navzdol. Kako je potem nasedla! Preddelavka se je namreč stalno pritoževala nad njo, sama sicer namazana z vsemi žavbami. Pa je Srno povabil na pogovor na štiri oči, jo potipal o tem in onem na oddelku in ji zagotovil, da o njenem pogovoru ne bo slišal nihče. Srni se je odvezal jezik, trapa naivna! Ko je odšla iz njegovega kabineta, pa je sklical preddelavko in ostale vodje, jih peljal na šampanjček in njuno zaupnost podelil z njimi. Hja, vodenje ni enostavna stvar. No, lahko si misli, da se je preddelavka Srni pošteno oddolžila.

»Ti, hudič, kako vozi!« Skoraj je trčil v avto pred sabo. Sploh pa je Srna že imela konflikt v podjetju. Na pripravi materiala pri Košiču, kamor je prišla v podjetje. Hja, imaš pač smolo, če ti podstavijo nečaka izvršnega. Toliko so jo še pustili pri miru, da je mali končal šolo, potem pa jo je začel spodrivati. Ko so se zadnjič po naključju peljali skupaj v dvigalu, je mulec niti pogledal ni. Zato je tudi on ni. V znak podpore. Bo že enkrat kasneje terjal plačilo. Tudi k sebi na oddelek jo je vzel na Košičev račun. Ker ne deluje ravno higienično giljotinirati nekoga na suho, sta se s Košičem hotela malo pohecati. »Pa pojdiva na eno divjačino!« sta rekla in odšla h Kozorogu. »Na srnico,« sta se hahljala, medtem ko sta nabadala meso na vilice, »bova streljala izmenično. Naj pobegne, če more,« in trčila s kozarcem.

Zatem je Košič predlagal Srni novo delovno mesto. Nove potrebe, standardi ... Srna se je uprla, je že vohala nekaj. Potem je pod pritiskom popustila in prišla sama do Košiča ter na delovno mesto delavke, ki je odhajala na porodniški dopust, zdaj pa se je vračala. Ja, kako je pa njemu, ko se vsi okoli njega razmnožujejo, doma se stiskajo kot v hlevčku, ženskam rastejo trebuhu. Čez eno leto se froci doma bolni derejo, njihove mame manjkajo v službi, on pa naj jim drži delovno mesto. Ja, tako gre ta kolobocija. Pa še programi se krčijo. Potrebni so novi pospeški prodaje. In preživetje v nemogočih okoliščinah. Zato gredo tudi na seminar, na katerem jih čaka še preizkus preživetja v ekstremnih okoliščinah. Malo adrenalina za sprostitvev. In akreditiv za naslednjo sezono lova, se je poigral v mislih, brzeč mimo rahlih gričev proti cilju.

»Ne moreš verjeti,« mu je zadnjič pravil Mičo, ki je bil v firmi zadolžen za seminarje, »vse rezervacije za lov so popolnoma razprodane. Obilno leto bo, ni kaj. Po odstrelu, ha ha.« »Ampak, zanimivo,« je razpredal dalje. »Vsi, namenjeni odstrelu, so si po nečem podobni. Izpadli iz črede, zapoznelci, izgubljeni ... Naj bo odstrel v poduk, da si svobodo lahko samo domišljaš, da brez pastirja ne gre, samo da imajo danes cekine namesto palice. Kdo pa mara tistega, ki misli, da voha bolje od drugih. Vedno ko ustreliš, zapeče in odteče tudi nekaj tvoje krvi. Kar je tudi zdravilno. Saj včasih so zdravili s pijavkami, mar ne?«

Oglasi se mobilnik. Seže po slušalki. Mičo. »Ne, ne, sem skoraj že prišel.« Hm, le zakaj ga to sprašuje,« je še prešinilo Rožiča, potem ko je že zavil na dvorišče podeželskega dvorca in gnezda lovske družine, aktivistke za pospeševanje lovnega turizma.

»Pa si res že tukaj!« se je takoj oglasil Mičo, ko je odprl vrata v sprejemno sobo. S stene nasproti so med nasajenimi rogovi zasrepli vanj pari nepremičnih oči. »Eh,« je zamahnil z roko Mičo, ki je spremljal njegov pogled, in ga odvrnil od stene s trofejami, češ, ne meni se za to, ni pomembno.

»Dragi sodelavci,« je generalni pozdravil udeležence, uvodu pa so sledila poročila oddelkov in debata o načrtih. Dolgo je trajalo, tako da so si poslušalci vse pogosteje rahljali kravate in odpenjali suknjiče.

Ura je bila že pozna, ko so jim postregli z divjačinskimi dobrotami in domačim vinom. Potem se dolgo ni zgodilo nič. Kdo ve, koliko je že bila ura takrat, ko je vstopila glavna piarovka, stopila k enemu od seminaristov, mu nekaj zašepetala na uho, potem pa ga odvedla iz sobe. Vsi so se spogledali, Rožič pa je še pokomentiral: učinkovito. Čez čas je piarovka spet prišla in odpeljala naslednjega. In tako vse do zadnjega, Rožiča. Ko ga je prijela, mu je vznemirjenje utripnilo po žilah, čutil je, kako se mu je napel spol. Začutil je hvaležnost, da pripada tako naprednemu podjetju. Ob priliki bo povedal generalnemu. Ko je stopil na hodnik, ga je objela tema. Hip zatem je začutil prijem rok od zadaj, nekdo od spredaj pa mu je nataknil trak čez oči. Niti pisnil ni, čeprav mu ni nihče zagrozil s tišino niti mu ni zaprl ust. Pa čeprav mu je rojilo po glavi kup vprašanj. Vodili so ga po zatohlem hodniku, moral je biti še iz starih časov, saj so bili tlakovci tako vsaksebi, da se je spotikal. Preletela ga je slika starih grajskih vrat, ki se zapirajo s treskom, in dolge, v pajčevino zavite kamnite stopnice, ki so vodile v klet. Kolikokrat je sanjal podobno sliko. Malce ga je stisnilo. Konca v sanjah ni videl.

Ni se poskusil izmakniti, kaj šele upirati. Še vedno ni spraševal. Ugodil bo predstavam generalnega. Če je za vsem tem on. Potem je zaškrtal ključ in očitno odklenil neko ključavnico. Roke zadaj so ga potisnile naprej, mu snele trak z glave in zapahnila vrata za njim. Stal je pred visoko železno ograjo, na njej pa je bil nalepljen listek z njegovim imenom in stavkom *Si del načrta*. Nekdo je moral opazovati vse to. Nekje je moral obstajati gumb, ki je sprožil vse. Nenadoma ni več vedel, kaj naj počne. Kdo lovi? se mu je že z zadnjimi volti prižgalo vprašanje, v naslednjem hipu pa že ugasnilo, kot bi ga iz zavesti odmahnila šapa zveri v kletki. Kar je potem zagledal, je bila jutranja meglica, ki je na gosto medlela pred njim. Skoznjo so prodirali nerazločni glasovi, vse bolj podobni laježu goničev na zategnjenih povodcih in neučakanemu lomastenju okovanih nog. Zrak je puhtel od vlažne jutranje sape, travnik pred njim se je obliil kot poraščena meča, ki jih oblizujejo jeziki, viseči iz slinastih in zasoplih gobcev ... Čutil jih je vse bliže. Temno zeleno ga je jemalo vase. Ščemelo ga je v očeh in stekel bi bil proč, pa ni mogel premakniti nog. Kot da bi bilo vse to le del morastih sanj. Toda potem je nekdo očitno pritisnil na gumb, kajti železna ograja se je dvignila. Lov se je začel.

Navsezadnje je zelo žalostno, da ne znam na pamet številke mobilnega telefona svoje matere. Pri očetu imam nekaj olajševalnih okoliščin, ker je v zadnjih letih menjal operaterje, modele in tudi številke.

Ko sem bila v sedmem ali osmem razredu, smo imeli doma stacionarni telefon, ob avtobusni postaji pa je bil na steno pritrjen velik neugleden aparat na žetone. Takrat sem imela vse številke v glavi. Zнала sem poklicati domov. Zdaj, slabih šest let pozneje, sem brez svojega mobilnega telefona izgubljena. Znašla sem se v okoliščinah, ko od vseh številok – pa jih imam v imeniku gotovo blizu petdeset – poznam samo Petrovo, in mi to nič ne koristi. Nasprotno. Ko bi njegove nikoli ne izvedela, bi se ne znašla v tem – zdi se – brezizhodnem položaju. Vzeli so mi vse. Peter, fant, s katerim sem hodila, mi je vzel vse. V bistvu mi je postajal zadnje tedne – tega nisem želela takoj povedati – zoprni. Maji sem omenila, da bom naredila konec, pa je rekla, da je Peter vendar tip, za katerim vse norijo. Mami mi je pritrjevala, naj pri dvajsetih ne razmišljam o tem, ali sem zrela za razmerje. Pri dvajsetih se začnemo dekleta šele dobro spoznavati, je rekla, kar nam omogoči, da prepoznavamo tudi kvalitete, ki jih iščemo pri fantih. Spodbujala me je, naj si izberem fanta, ki me bo vreden. Tipi, s katerimi sem se kratko videvala, pa so bili otročji. Peter je bil glede tega drugačen. Imel je avto in očitno neko dobro službo ali bogate starše. Hodila sva na večerje, izlete, koncerte ... Vedno je on plačeval, čeprav nisem takšne sorte, da bi to iskala pri fantih. Pri njem sem se, kako naj povem, malo pretvarjala. Godilo mi je, da je bil kavalir, očitno vzgojen v dobri družini, ki je nisem nikoli spoznala, pa sem dovolila, da me je vodil. Čeprav sem po naravi, Maja to ve, pa tudi mami in oče, zelo emancipirana. Rada se pogovarjam, argumentirano zagovarjam svoja dejanja, kombiniram možnosti in se nadejam pozitivnih izidov. Obenem spoštujem dobre sogovornike, kakršen je moj oče. Profesor politologije, ki se preživlja z retoriko. Prav tako mami, publicistka, ki je objavila že nekaj takih zgodb, zaradi katerih so jo ljudje preganjali po telefonu. Zaradi njih smo potem odpovedali stacionarni telefon. Zdaj, v tem trenutku, nam je lahko vsem žal, da smo to storili, ker tisto številko znam še vedno zrecitirati. Kako enostavno bi bilo poklicati in povedati. Presneto. Kako neumna sem bila. A obdržati moram trezno glavo.

Peter – nasprotno – ni imel o ničemer pravega mnenja, ni ga zanimala politika, ne gospodarstvo. Ni poznal literatov, pesnikov ... Samo dvakrat sva se ljubila in obakrat je bilo, moram biti iskrena, bolno. Gol je deloval izgubljeno, nezrelo ... prišlo pa mu je, še preden sva zares začela.

Prejšnjo soboto me je povabil na izlet v Avstrijo. Povsem običajen izlet na Dunaj, ljudje hodijo sem za božič, presneto, po nakupih ... Za Slovence tako običajna »destinacija« je postala zame skoraj »predestinacija«. Rekla sem si, da grem še na ta izlet, potem bom z njim res zaključila. Bila sem preračunljiva, kako naj rečem, grešila sem. Tudi staršem sem se zlagala. Nisem želela razlagati še o enem fantu, ki ga bom pozabila, še preden me bo odložil pred blokom in oddirjal

s svojo korveto vzdolž ulice, jaz pa si bom rekla, dovolj mi je bilo takih tipov, in počakala na pravega, s katerim se bom, kot reče očka, enostavno »zavohala«. Kot sva se midva, ima navado reči, objeti mami, nakar skupaj poiščeta moj pogled. Bog, kako ju imam rada! Kako ju pogrešam. Na, zdaj pa še te solze.

Danes sem tukaj sedmi dan. Že prvi dan so mi vzeli vse, razen nekaj osebnih stvari, ki sem jih imela s seboj: svinčnik, notesnik, šminko in oblačila. Seveda, vzeli so mi mobilni telefon, denarnico in potni list. Peter je izginil. Zdaj čutim do njega le prezir. Vem, da moram priti od tu, ker sem iz takega testa, da se bom borila do konca, in tudi zato, da mu preprečim podobno storiti še kateri. To mi daje moč. Ne smem pomisliti, kolikim je storil podobno. Peter, ki mu verjetno sploh ni tako ime. Nisem še srečala vseh deklet v tem klubu, kamor so me dobesedno zaprli, da odplačam – kot so rekli – večerjo in zabavo, na katero me je Peter *dostavil*. Do zdaj sem videla tri. Prva je še zelo mlada, verjetno še ni polnoletna, izgleda tudi zelo preplašeno. Drugi dve sta približno mojih let. Ne poznam njihovih zgodb, a zdijo se vdane v usodo. Je to pogojeno z značajem ali je vezano na čas, ki ga preživiš tukaj? To me zdaj žre. So ta dekleta na začetku podobno upala, pa so odnehala, ker se ni nič spremenilo? To jih želim vprašati. To moram izvedeti. Kot moram čimprej rekonstruirati telefonsko številko svoje mame. To je noro, vem. Vendar imam zelo dobra izhodišča. Vem, da se začenja z 031, da prva trimestna številka vsebuje števila 798, druga pa se zaključi z 22. Manjka mi torej vrstni red prvih števil in prva številka drugega sklopa. Poznam kombinatoriko in vem, koliko možnosti obstaja, vendar ne bom odnehala, dokler ne preizkusim vseh.

Nimam namena olepševati zadev. Delo plesalke v nočnem klubu, ki gostom ponuja tudi posteljne usluge, poskušam opravljati kar se da pristransko. Na stvar gledam kot na partijo šaha, ki jo moram v tem trenutku odigrati s kombiniranjem optimalnih potez. Vesela sem, da sem se poleg angleščine učila nemščino. Tukaj mi pride vse prav. Znam tudi dobro plesati. Do zdaj sem imela – ne vem, kako boste to razumeli – srečo. Kupila sta me, kako naj se izrazim drugače, dva moška, ki sta čista in negovana. Medtem ko prvi sploh ne želi fizičnega odnosa, temveč ga moram do vrhunca pripeljati s plesom, je drugi konkretnější. Prihaja vsak drugi dan in želi gledati, kako uživam, jaz pa se znam izvrstno pretvarjati. Medtem ko prvi noče govoriti z mano in je tudi sicer zelo posreden, je drugi, ime mu je Hans, drugačen. Pogovarjava se in crkljava. Sicer je zelo obilen gospod pri petdesetih, pravi, da zelo srečno oženjen in oče štirih odraslih otrok. Ko sva se pogovarjala, me je, priznam, na začetku prijelo, da bi mu razkrila svojo zgodbo in ga prosila za pomoč, vendar nisem neumna. Moški, ki želi obdržati svoj zakon, ga ne bi nikoli tvegala za to, da bi rešil neko ubogo plesalko. Poleg tega je zaposlen v državni službi. Koliko težav bi lahko imel zaradi mene. Z njim moram biti taktna. Že ob prvem srečanju sem ga vprašala za telefon. Rekel je, da je prepovedan. Jasno, da je prepovedan. Le kaj sem pa mislila. Strankam rečejo, da je telefon prepovedan, ker se deklet ne sme fotografirati zastonj. Potem sem ga le uspela nagovoriti. Zdaj mu dovolim, da me fotografira. Ko mi leži v naročju, se pretvarjam, kako si ogledujem

fotografije, a v resnici pošiljam sporočila. Upam, da domov, mami. Za take primere ni številke v sili. Če pokličeš na katero od njih, te pokličejo nazaj, da preverijo verodostojnost. Tega si s Hansovega telefona ne morem dovoliti.

Ena sama napačna poteza in moji načrti bodo onesposobljeni. Zato sem previdna. Vsakič pošljem le eno samo samecato sporočilo na številko, za katero upam, da je mamina. Pošiljam in držim pesti, da Hans tega ne bi opazil. Trikrat sem to že storila. Tri možnosti sem že preizkusila. Ostane mi jih še ... izračunajte. Morda sem v teh prvih poskusih zadela in je moja družina že na poti, da me izvleče iz teh morastih sanj, za katere do pred kratkim nisem niti vedela, da obstajajo.

Ančka Gošnik Godec: Ilustracija za knjigo Marjete Dajčman *Marjetka ve, kaj je vojna*

Minka Likar **ZADNJI DELOVNI DAN**

Bil je zadnji delovni dan, dan pred božičem. Po vseh oddelkih je bilo čutiti predpraznično vzdušje. Vendar samo v proizvodnji pri delavcih, kajti mojstri in vodje pred njimi niso smeli kazati, da jim je po malem tudi že vsega dovolj. Večina uslužbencev je s službo zaključilo že prej in so zadnji dan izkoristili za praznične nakupe. Na zaključnih fazah je bilo največ dela, potem je bila samo še kontrola in odprema. Še zadnje pošiljke je bilo treba pravočasno odpeljati na pošto.

»Do dvanajstih je danes redna služba. Vpišite, kaj ste delali, potem imate do dveh režijo. Se pravi: inventura okrog delovnih strojev, čiščenje strojev, orodij in delovnih miz. Saj vem, da vse razumete,« je mojster pri vmesni *pavzi*, ko je simbolično *častil* kavo vsem svojim podrejenim delavcem, sporočil zadnjo odločitev uprave. Vse to so, po večini, že vedeli. Delovna vnema je že krepko popustila. Mnogi so se skrivali po temnejših hodnikih, v toaleti ali garderobah, z načeloma prepovedano cigareto. Na klepetu o tem, kam gredo na zaključek, v katero gostilno. In kdo bo zraven!? Tudi to je bila rutina, vendar ta dan najvažnejši del pogovora. Navadno so se razdelili v skupine po oddelkih in kar tekmovali so, kdo bo organiziral in zasedel najboljši prostor v najboljši trški gostilni. To je bilo zelo pomembno. Tudi to, da je bilo v družbi vsaj nekaj tehnologov, planerjev, mojstrov, ali vsaj lanserjev, kajti ti so se zadnji delovni dan vedno izkazali in tiho tekmovali med seboj, kdo bo prej dal za pijačo sodelavcem, podrejenim. Tako so si pri njih nabirali točke! Da bodo bolj priljubljeni in morda prihodnje leto imeli nekaj več možnosti za napredovanje v službi.

V *PROGRAMU I* je bilo tokrat kakih dvajset sodelavcev. Prvi so se po službi zbrali pri vhodu najboljše gostilne, prostor so si pravočasno rezervirali. Potem je bilo dokaj pomembno, na katerem stolu je kdo sedel, kdo je bil njegov desni in levi sosed. Vedno je bil najduhovitejši, v središču pozornosti in vsi obrazi in ušesa so bili obrnjeni v tisto smer. Ter v tistega, iz hvaležnosti, ki je dal za *rundo*. Potem v tistega, ki je vedel in znal povedati najboljše šale. Politične ali moralno spotakljive, da se je le bilo čemu smejeti.

Alkohol je počasi razvnel glave in razpoloženje. Čez kakšno uro so že vse vprek govorili, nihče pa ni kaj dosti poslušal. Če sta se smejala dva, so se kmalu smejali vsi, ne da bi vedeli čemu.

Ana je bila to leto prvič v tej delovni organizaciji in seveda tudi na zaključni zabavi. Ni hotela vzbujati pozornosti, tudi se ni hotela posebej izpostavljati, zato je počela vse tisto, kar so ostali. Grizljala slano pecivo, pila in se smejala skupaj z drugimi. Včasih je pomislila na svojo pot domov. Bila je vezana na avtobus, zato je pogosto nestrpno pogledovala na zapestje. Vsakič so ji sodelavci prišepnili, da je še prezgodaj in da tudi oni ne bodo ostali v lokalni do jutra.

Ves dan je bilo vreme hladno, zimsko, zgodaj popoldne je spet pričelo snežiti. Družba je bila na višku razpoloženja, objemali so se preko ramen in neubrano peli. Seveda narodne pesmi, a le prvo kitiico, saj druge ni nihče znal začeti. Ko se je Ana med prvimi vendarle dvignila, je začutila v nogah čudno drgetanje. Različna alkoholna pijača je v želodcu in glavi naredila svoje. Z objemi in slinastimi po-

Ijubi, z zadahom po alkoholu in tobaku so se glasno poslavljali in si spotoma že želeli srečno novo leto. Stopila je na pločnik, ki je čudno valovil pod njenimi očmi. Noga ji je nehote zdrsnila z roba pločnika, nezanesljivo se je zamajala na cestišče. Zadnji hip jo je pod roko ujel črnolasi sodelavec, ki je potem z njo krenil v isto smer.

»Le počasi, Ana, saj še ni avtobusa na postaji!« Krepko je stisnil njeno roko pod svojo pazduho, da jo je obšlo nekaj tako čudno toplega. Kar vzdrhtela je in se pustila voditi njegovim korakom. Zdelo se ji je tako zabavno, zato se je glasno smejala. »Kaj če bi midva šla še na kavo, a? Za letos smo se dovolj nagarali. Greš, greva v bife!« Ana se je zdramila in zmajala z glavo. Mrzle snežinke so v vetru poplesavale in se ji zaletavale v pregreta lica.

»Poglej, saj se že mrači! Joj, koliko je že zapadlo snega! A veš, da me čaka na avtobusni postaji avto, s katerim moram priti še danes domov!?! Do nas je klanec. Na vse sem čisto pozabila. Tako dobra družba je bila! Joj, pa sveti večer je, čakali me bodo, da pokadimo okrog hiše ... Moj mož in tašča sta narejena še čisto po starem koptu. Vem, da ne bodo šli okrog hiše brez mene.« Pogledala ga je z mokrimi, motnimi očmi. »Najlepša hvala za povabilo!« Skoraj se je iztrgala iz njegovega pokroviteljskega prijema in stekla čez cesto. Veter je spet zavrtinčil po zraku goste snežinke. Javna razsvetljava in okrašena izložba je metala senco pred njo. Po glavni ulici je prihajal ropot starega delavskega avtobusa.

»Hvala, Igor, za spremstvo ... ne zameri! Pa kdaj drugič ...!« mu je v smehu preglasno zaklicala z druge strani ceste.

Le nekaj potnikov je bilo na avtobusu. Usedla se je na prazen sedež. V glavi je čutila omotico, na vsakem ovinku ji je bolj prehajala v želodec. Iz torbice je vzela skorjo kruha, ki ji je ostala od malice. Opazila je predolg šoferjev pogled in le en košček dala v usta, ostalo je potisnila v žep plašča. Komaj je vzdržala do postaje, da ni bruhala. Svež zrak jo je nekoliko stregnil. Avto je bil zameten z novim snegom. Za silo je očistila vetrobransko steklo. Na srečo ji ni utajil in je bila cesta prazna. Poskakujoč sta nezanesljivo krenila v domači klanec, vsa prazna bela cesta je bila njuna.

Njen Tomaž je že večkrat prišel na dvorišče, ker Ane tako dolgo ni bilo domov. Zmračilo se je, mati je priganjala za kajenje, a brez nje, je rekel, ne bodo šli okrog hiše. Končno se je avto prikazal okrog ovinka in ustavil sredi dvorišča. Ana je počasi izstopila, noge in jezik sta se ji čudno zapletata, tudi pogled jo je izdajal.

»O, ljubica, samo da si prišla domov! Utrujena si videti ... Mati čaka in sitnari za kajenje, saj veš ...«

»Vem, Tomaž, seveda vem. Samo za trenutek se oddahnem in preoblečem ...« Mimo njega je z zaprtimi usti stopila skozi hišna vrata, da bi ne čutil zadaha iz njenih ust. V kuhinji je brkljala tašča. Sladkoben vojn peciva je napolnjeval vso hišo. Odšla je naravnost v spalnico, odložila torbico, si slekla plašč, sezula čevlje in se ulegla počez čez zakonsko posteljo. V trenutku je zasanjala. Podoživljala je prebliske zaključne zabave. Vmes je, mogoče zares ali v sanjah, nekaj spregovoril Tomaž.

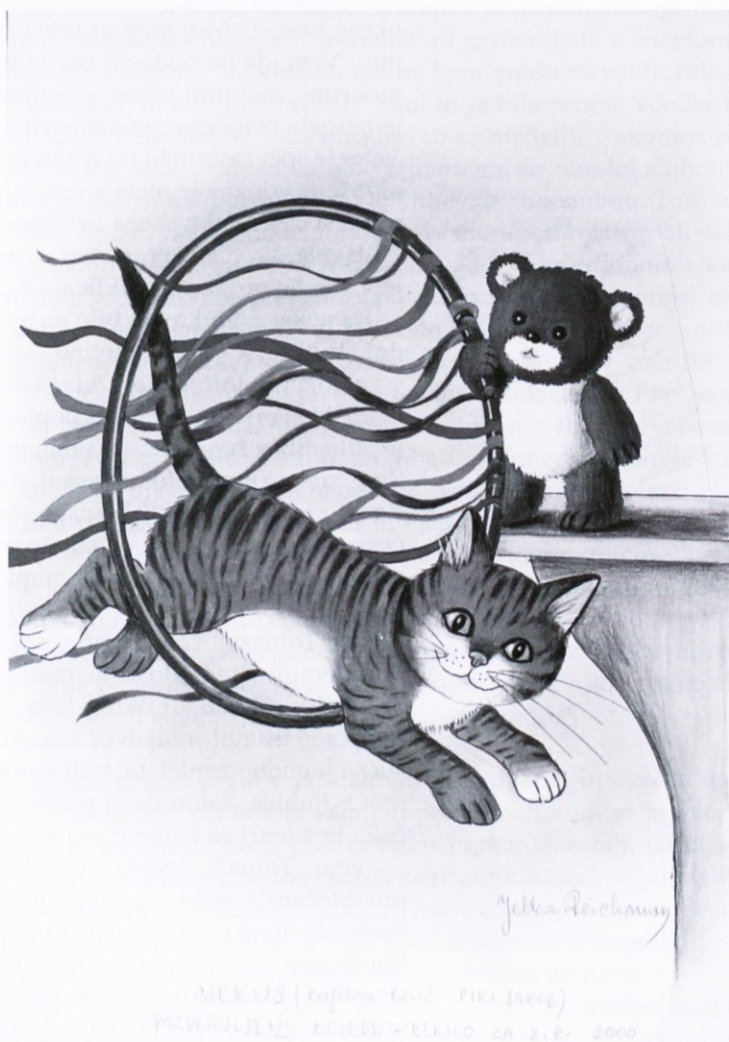
»Ja, saj že grem!« Omotična je planila kvišku, slabost iz želodca se ji je dvigovala proti ustom. Z medlim, zmedenim pogledom se je

Minka Likar
ZADNJI DELOVNI DAN

ozrla okrog sebe.

Za okni in v sobi je bila tema in tišina ... tudi Tomaža ni bilo med vrati.

A vonjalo je že po kadilu ...

Jelka Reichman: Ilustracija za knjigo Kajetana Koviča *Moj prijatelj Piki Jakob*

LITERATURA
Rast 6 / 2009

Darko Cvijetić
Prevod: **David Šušel**

PASSPORT FOR SFORLAND

Darko Cvijetić je bil rojen leta 1968 v Ljubija Rudniku v BiH. Je pesnik, prozaist, igralec in gledališki režiser. Pesmi je objavljaval v številnih literarnih revijah bivše Jugoslavije. Izdal je zbirke Nočni Gorbačov, Himenica in Pasport for Sforland. Je dobitnik več gledaliških priznanj.

Abecedens
(prološki song)

*Muhe so na meni
Muhe so na tebi
Na Jezusu ni muh
Ni muh na Jezusu
Muhe so na meni*

Dne 1. 1. 2000

Rastku Petroviću

*Meseno kakor smo premikali
Skelet v meni. Pomada je v namazih
Prihajala po nebo in nas razvajala.
Gozd se je izvlačil iz tal in nosil*

*Bratovo obleko. Počeše se do krvi
Pod zemljo krt. Poletna košnja
Razmarmorira stebre in napolni orehe.
Moka se grudi z deževji.*

*Mlad plemič se je gol do pasu
Širil po jezeru kot sveta luč.
Za življenje boga otrok na polju
Minskem se vrt za vrt menja*

*Za komarje. Ko rečeš za zvonove
Da bi lahko bili japonska jabolka.
Slabo vino piješ vrtnine imaš v očeh.
Ni moč srečati za celo vojno debelejšega angela.*

Poglavje za Pavlovo pismo

*Prvo. Voda je pristala. Vročina
Rafala na računu snega.
Odpirajo grobišča ob ograji.
Vsakdo orel v prejšnjem življenju.
Bo gnezdo brez sebe. Črkuj me.
Kot da ima Beethoven zato zvok
Ribe. V oddvojenih razsvetljavah.
Starke znova mežikajo. Neokopána
Zbudijo predmestje zelí. Angel nemi
Ani pojasni izgovor očeta. Reči eh to
Je pol medvedka. Ambra ti bo pismo
V katerem počiva koruza. Za šel boš
V ciklu med živalmi in mrtvimi.
Kot riž na Tajni večerji. Pomni
Jedilni pribor Gospodov po nedotaknjenem nožu.*

Poglavje za Judovo pismo

*Proga. Nebo se je osvinčilo. Vrhovi
Višenj prozorni ob pojavu neveste.
Čigavi pomrli otroci bodo zbrali
Mreže v erotični poraz. Bolj pokopani
Slišijo sneg v sivi barvi. Topovi
Skalijo plundro po
Metamorfozah. Ded je umiral od
Maminega do očetovega božiča.
Kot bi študent podaril leto rovu.
Bila je južno v spermi tesnobna
Kot bakrorezna latinica. In sama se
Pogasi. Kot se žar zaslóni s plastiko.
V raju zadolženem za čebele.*

Nedolžna judovska beseda

*Šel je v zrak čustven kot častni
Naboj. Hrani pošto zrnu ki je uspelo
Ubiti. Ustava pusti usta v jidišu.*

*Haikuje pogrebov pišeš po redovniških
Vpisih.*

*Rov kot vrlina groba da se izogne
Vencem. Jezero prepeljano z jelenom
V gozd. Ustava vode zapisuje jezera.
Grob za nadmorsko višino nižji od rova.
Pognojena s konjskim mesom
Rajska zemlja je poprsje Alp.*

*Embrio prenočuje. Ko se zdani bo dobil
Spol. Polja pa bodo ponoči zažgana.*

*predstojnik pravoslavne samostana

In iguman Antonij pogleda sokolico
Na lastnikovem ramenu.
Spomni se kače ki bo preživela.
Ker je sokolici hladno.*

Glava, pismo

*Goli redovniki leže na trebuhu.
Sneg jim vleče jajca v drobovje.
Tudi sam vem ali te nisem
Učila dve ušesi imaš lase
Obraz in oči. Dve roki imaš
In nogi dve nos čreva nohte
Na prstih imaš.*

*Usta in srce jetra ledvice in
Kožo. Tudi zobe imaš možgane.*

*Drobovje vranico in hrbtenico.
Sluh vonj um vse sem ti rodila.
In veš kaj sin granata če te
Zadene. Čim več tega za grob
Da mi vrneš materine malo zemlje.*

Nikola Živanović
Prevod: **David Šušel**

Nikola Živanović se je rodil v Kragujevcu leta 1979. Je absolvent na filološki fakulteti v Beogradu. Poleg poezije piše eseje in kritike ter prevaja iz angleščine, je pa tudi urednik. Svojo prvo zbirko pesmi Aleja ur (1998) je objavil skupaj s pesniškim kolegom Aleksandrom Šarancem. Samostojni zbirki sta Narcisove ljubezenske pesmi in Astapovo, ki je izšla letos. Skupaj z Vladimirom Jagličićem in Nikolo Živkovićem je prevedel izbrane pesmi Huga von Hofmannsthala Balada o življenju in priredil Antologijo ljubezenske poezije. Pesmi objavlja v časopisih in revijah za literaturo ter zbornikih. Njegove pesmi so prevedene v poljščino. Prejel je nagrado za poezijo Timočka lira.

ASTAPOVO

Konec dneva

*Vsako noč smrt vstopa v spalnice ljudi;
Prek hodnika zdrsi, prek kuhinje in dnevne sobe,
Prek nje
Od zofe k mizi delovni, in že nazaj se ji mudi;
Odprt roman pogladi, in na pismu znamke poštna.*

*Namizni prt zategne; sledi kazalcu ure,
Plin zapre, ki uhaja; odvečno luknjo sname s pasa;
Na šahovnici v vrsto poravna figure
In pod foteljem naleti na izgubljenega skakača.*

Dekleta na biciklih

*Pitagora bi bil presrečen, če bi jih videl
Mlade in krepke, usklajujejo gibe telesa
S pravnimi krožnicami koles in pedal,
Vzporejajo geometrije in dokazujejo preciznost
Mladosti, plodnosti in naravnih stihij.*

Svetovljan

*Ni mi do Pariza.
Zgrozim se ob misli
Da bi moral obiskati Louvre,
Si ogledati slike, se naposlušati
Zgodovine umetnosti, imeti svoje mišljenje,
Pripraviti odgovor na vprašanje,
Kako je bilo v Franciji.
Ne zanima me opera niti knjižni dogodki;
Če sem ljubil umetnost, sem jo ljubil
Kot nekaj, kar sem moral najti v svoji sobi,*

*Izbrskati s police,
Ljubil sem jo zato, ker nisem maral iz hiše.
Trudim se izogniti Notre Damu
In vzpenjanju na Eifflov stolp.
Ni mi potrebno to razmišljanje o preteklosti.
Moje misli se nemočne že pred vsakdanjimi
problemi.
Če bi že odšel v Pariz,
Bi želel najti neko mirno hotelsko sobo,
Daleč od Elizejskih poljan in umetnosti in zmede,
Da bi legel in zaprl oči.
Vesel bi se vrnil s poti,
vedoč, da sem svetovljan
In da sem se za trenutek
V Parizu počutil kot doma.*

Reciklaža

*Povsem novih pesmi pač ni treba pisati;
To ni po ekonomskih standardih.
Prerano bi izčrpali temne zaloge jezika.
V pesem je treba vnesti odstotek besedila
Stare, v glavnem neuporabne poezije.
Velike teme je treba, kot tudi klasike,
Uporabljati previdno kot pozlato.
Poleg starih pesmi, za reciklažo,
Kot tudi sicer prav pridejo stari časopisi,
Ljubezenska pisma in ločitveni papirji.*

Živali

*Najbolj mi je žal živali,
Enega crknjenega psa zamenja drugi,
Mačke so si še posebej podobne.
Ljudje vsaj vedo, da bodo zapustili
Ta svet, imajo imena in nagrobne kamne,
Zadušnice in filme o zombijih.*

*Živali so, brez strahu pred smrtjo,
Večno obsojene na vsakdanjik.*

Oditi

Po Nenadu Milosavljeviću

*Oditi kot za vedno, od zaslug, od ljudi,
Leči v bele rjuhe in se zviti v dve gubi.*

*Dneve gledati v strop, brez misli in brez volje,
Jesti kruh na pladnju in juho kar iz posode.*

*Pometati vse knjige, prepoditi goste,
Da te s svetom vežejo le še pogoste*

*Gripe, zlatenica in tuberkuloza.
Naj bodo revma, utrujenost, ciroza*

*Edine priče tvoje dobe.
Spustiti rolete, ne zračiti sobe.*

*Od ljudi videvati edino dohtarja
- brez urnika, brez koledarja.*

Bennove etude

*Potem je ljudi videval
Tudi zunaj mrtvašnice,
Tako kot jih je maloprej sestavil.
Kosti na istih mestih,
Isti spleti mišic.*

*Ni bilo skrivnosti rojstva,
Niti otroštva, niti razvoja.
Ljudje so stopali dovršeni
Z miz za seciranje.*

*Ob koncu dneva se mu je zdelo,
Da Bog pušča preveč načrtov,
Preveč planov stvarjenja,
Ostankov, fragmentov, beležk
Teh izdajalskih uvidov.*

*Ni zmožel govoriti o glasbi,
Z nohti ni mogel obrazložiti;
Klaviatura mu je služila
Kot podloga za seciranje
Chopinove roke,
Njegovih tankih prstov.
Ko je začel, so ležali
Na e, fis, gis, h, c.*

*Iskal je nove perspektive,
Neraziskane anatomske rešitve,
Nepredvidene v šestem dnevu stvarjenja
(zato je Chopin v Anglijo
Potoval s tremi klavirji,
Pleyel, Erard, Broadwood);*

*In Chopin prihaja iz mrtvašnice,
Pomračen od utrujenosti in bližine smrti.
Tih, komaj opazen, skoraj senca,
Ne ravno zgovoren, slab ljubimec;
Sestavljen iz nekega razloga,
Iz artističnega prepričanja;
Z Bennovo malo roko.*

Melita Vovk: Ilustracija za knjigo Branke Jurca *Ko zorijo jagode*

Alenka Jovanović

AJDOVSKA JAMA NA SILOVCU PRI SROMLJAH

Rezultati arheoloških raziskav v letih 2004 in 2005

Uvod

Ajdovska jama na Silovcu pri Sromljah je bila prepoznana kot arheološko najdišče leta 1959, in sicer po objavi¹ naključno najdenih predmetov iz pozne bronaste dobe (konec 2. tisočletja pred našim štetjem).

Turistično društvo Sromlje je z željo po boljši promociji kulturne dediščine svojega kraja in popestritvi turistične ponudbe v svojo turistično Sromeljsko pešpot vključilo tudi arheološko najdišče Silovec – Ajdovska jama, kar je povzročilo pogostejše obiske posameznikov in skupin. Ker so želeli urediti in predstaviti najdišče, so se obrnili na Posavski muzej Brežice. Jama ni bila nikoli predmet arheoloških raziskav, zato smo menili, da turistična izraba potencialno ogroža neraziskano najdišče. Zato smo predlagali izvedbo arheoloških raziskav. Z raziskavami, izpeljanimi s skupnimi močmi Turističnega društva Sromlje in Posavskega muzeja Brežice ter ob finančni podpori Občine Brežice, smo pridobili vpogled v naravo in značaj najdišča ter odgovore na vprašanja o namembnosti in zgodovini jame.

O imenu

Kraji s pridevnikom »ajdovski« (Ajdovska jama, Ajdovski grad ali gradec, Ajdovščina, Ajdovec, Ajdna ipd.) so dobili ime po *ajdih*, bajnih bitjih, ki so po ljudskem izročilu stari prebivalci velike rasti, nastanjeni v gorah. Ljudje so različne ostanke starih utrd, naselbinskih ruševin in gomil pogosto razlagali kot ostanke ajdovskih gradenj ter verjeli, da so njihovi stari prebivalci, ajdje, ostali zakleti v razvalinah. Ime ajd izvira iz nemškega *Heide*, kar pomeni pogan. Arheološka dognanja so pokazala, da se v krajih, poimenovanih po ajdih, skrivajo ostaline iz prazgodovinske ali antične dobe.²

Opis najdišča

Arheološko jamsko najdišče Silovec – Ajdovska jama, v register kulturne dediščine vpisano pod evidenčno številko enote dediščine EŠD 10786, leži v severnem delu Bizeljskih gor, na blagem spodnjem pobočju Orlice, na vinogradniških južnih pobočjih v izvirnem območju Sromljice. Jama se nahaja na zahodnem robu razloženega naselja Silovec pri Sromljah, nekoliko odmaknjena od ceste, ki iz

1 Stare F., Škaler S., Varstvo spomenikov 7, 1958-59, 321

2 Slovenski etnološki slovar, Ljubljana 2004.

Notranjost jame pred pričetkom arheoloških raziskav leta 2004. Foto Alenka Jovanović.

Sromelj pelje skozi Silovec do Pišec in naprej do Bizeljskega, na parcelni številki 203 k.o. Silovec, tik nad hišo Silovec št. 20.

Ajdovska jama na Silovcu (sl. 1) je sestavni del okoli 50 m dolgega in na posameznih mestih tudi do 10 m visokega skalnega roba, pod katerim sta postavljeni domačija ter viničarija, ki se naslanja na skalo (nekoč Primožičeva ali Klemenčičeva domačija, danes hiša Silovec št. 20, last Anke in Alenke Kos). Jama, ki je uvrščena med suhe vodoravne jame s toplo klimo, je nastala med horizontalnimi skladi in možno je, da predstavlja nekdanji vodni rov enega od pritokov Sromljice. Podzemski prostor jame se nahaja plitvo pod površjem – nad njim je le do 4 m debel apnenčev sklad, kar povzroča izpostavljenost jame zunanjim vplivom.³

Vhod v jame se odpira v zgornji tretjini stene in se nahaja na 850 m in 9° severno od cerkve v Sromljah.⁴ Vhod je dostopen zahvaljujoč naravni polici v skalnem prelomu, ki omogoča enostaven in nezahteven vstop v notranjost jame. Za vhodom v skalnem prelomu, ki poteka v smeri sever-jug, se jama razvije v prostoren rov, postavljen v jugovzhodni smeri. Rov je dobro prehodan; v dolžino meri 9 m, v širino pa do 2,5 m. Na dnu jame se rov razširi v nekoliko večji prostor ter od tam nadaljuje v ožja rova, ki pa se razvijata v smeri skalnega preloma (torej sever-jug) (sl. 3).

Nekaj starejših vaščanov navaja, da so jame v času otroštva večkrat obiskovali in da je bila nekoč prehodna. Iz nje naj bi se lahko prišlo ven tudi po stranskem, danes neprehodnem rovu.

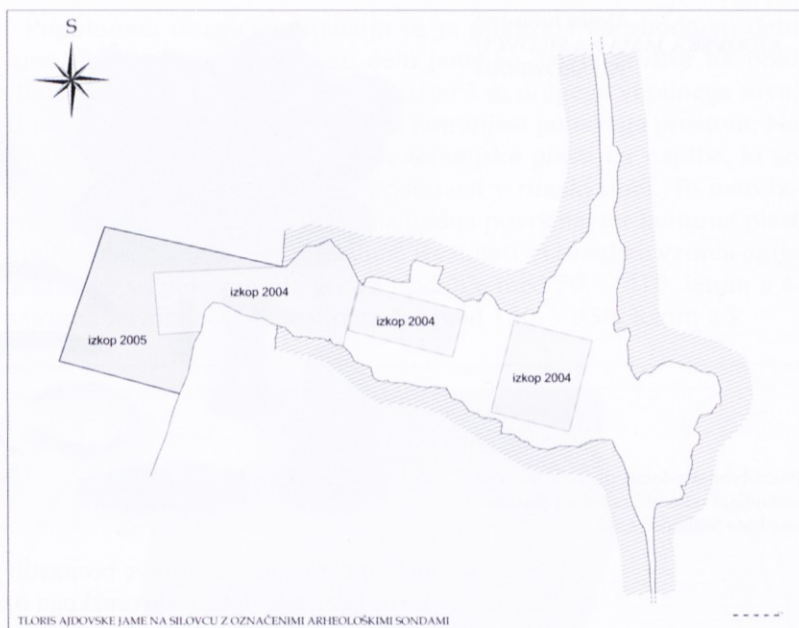
Zgodovina raziskav

Ajdovska jama na Silovcu pri Sromljah je bila prepoznana kot arheološko najdišče leta 1959, ko sta France Stare in Stanko Škaler objavila poznobronastodobne predmete (sl. 2) iz tega jamskega najdišča.⁵ Predmete sta našla lastnika zemljišča, Anka in Drago Kos, ter

3 Kataster jam Jamarske zveze Slovenije, 2004; HUDOKLIN A., KRIŽ B.: Ajdovska jama kat.št. 3872, Zapisnik terenskih ogledov, 21.8. 1988.

4 LEBEN F., Arheološka najdišča Slovenije, Ljubljana 1975, s. 246.

5 Stare-Škaler, Varstvo spomenikov 7, 1958-59, 321.

Tloris Ajdovske jame na Silovcu pri Sromljah z vrisanimi raziskanimi območji. Risba Slobodan Olič

o najdbi ljubeznivo obvestila Stanka Škalerja, ki je potem predmete posredoval Posavskemu muzeju Brežice (odkupljeno 11. septembra 1959).

O okoliščinah odkritja omenjene najdbe imamo različne podatke: v prispevku za Varstvo spomenikov iz leta 1958-1959 je zapisano, da je material najden okoli leta 1935, ko so zaradi gradnje hiše kopali in razširjali vhod v jamo, medtem ko lastnika domačije in izročitelja najdbe trdita, da je predmete našel Drago Kos pri površinskem čiščenju notranjosti jame okoli leta 1956. Po pričevanju D. Kosa do odkritja ni prišlo z izkopom zemeljskih plasti - predmeti naj bi ležali na dnu jame, posamezni deli bronaste zakladne najdbe pa celo v razpokah.

Prvo strokovno vrednotenje najdb sta kmalu po odkritju izpeljala že Stare in Škaler, ki sta predmete označila kot komercialni depo iz časa razvite faze kulture žarnih grobišč (razvita Ha A faza). Depo je sestavljen iz različnih, večinoma fragmentiranih predmetov. Od najdbe so se ohranili naslednji predmeti: pet bronastih jezičastoročajnih srpov, bronasta tulasta sekira in tulasto dleto, bronasti zapestnici, bronasta ovratnica, bronasta tordirana ovratnica ali zapestnica, bronast obroček, kamnit brus ter 12 kosov bakrenih surovcev (sl. 2). Ni zanesljivo, da gre za celotni inventar, vsekakor pa depojska najdba iz Silovca predstavlja največji poznobronastodobni depo v Posavju.

V kasnejših strokovnih obravnavah je depo iz Silovca opredeljen kot večji depo mešane sestave, v katerih so predmeti pogosto fragmentirani ter uvrščen v horizont II.⁶ Zanimive podatke so pokazale spektrometrične raziskave, ki jih je v sodelovanju s Kemijskim inštitutom Borisa Kidriča v Ljubljani izvajal Arheološki oddelek Narodnega muzeja Ljubljana.⁷ V sklopu projekta spektrometričnih raziskav s ciljem do-

6 P. Turk, Datacija poznobronastodobnih depojev, V: Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem II, Catalogi et Monographiae 30, Narodni muzej, 1996, 108.

7 N. Trampuž-Orel, Spektrometrične raziskave depojskih najdb pozne bronaste dobe, V: Depojske in posamezne kovinske najdbe bakrene in bronaste dobe na Slovenskem II, Catalogi

Poznobronastodobni depo iz Silovca
sestavljajo odlomki različnih pred-
metov. Foto Slobodan Olič.

ločitve elementarne sestave bronastih predmetov v depojskih najdbah pozne bronaste dobe s slovenskega ozemlja je bilo ugotovljeno, da so surovci iz Ajdovske jame na Silovcu iz bakra, in ne brona, ter da gre za prečiščeno bakrovo rudo. To pomeni, da so bili vsi kosi vsaj enkrat, nekateri pa tudi večkrat, pretaljeni in tako prečiščeni.

Depojske najdbe so zelo zanimiv in za čas pozne bronaste dobe značilen pojav. Gre za skrivanje (namerno zakopavanje v zemljo ali na kakšen drug način izpeljano skrivanje) večjega števila dragocenih predmetov – za ljudi ob koncu 2. tisočletja pr. n š. so bili to bronasti in bakreni predmeti. Obstajajo različne razlage za pojav namerne- ga zakopavanja, skrivanja ali odlaganja dragocenega premoženja. Nekateri strokovnjaki menijo, da depojske najdbe odražajo izredno nemirne in nevarne čase, v katerih so lastniki pogosto bili prisiljeni skriti svoje premoženje, po mnenju drugih gre za svetiščne zaklade ali darove, povezane z grobnim kultom.

Rezultati arheoloških raziskav (2004 - 2005)

Sondažno arheološko izkopavanje, ki ga je finančno podprlo Turistično društvo Sromlje in Občina Brežice, je prevzel Posavski muzej Brežice ter ga opravil v dveh krajših izkopavalnih akcijah leta 2004 in 2005 (sl. 3). Namen arheološkega izkopavanja je bila pridobitev osnovnih informacij o sestavi in naravi kulturnih plasti. Vso najdeno gradivo in dokumentacijo hrani Posavski muzej Brežice.

Raziskave so bile opravljene s sondažnim izkopom v notranjosti jame, medtem ko je vhodni del raziskan v celoti (sl. 3).

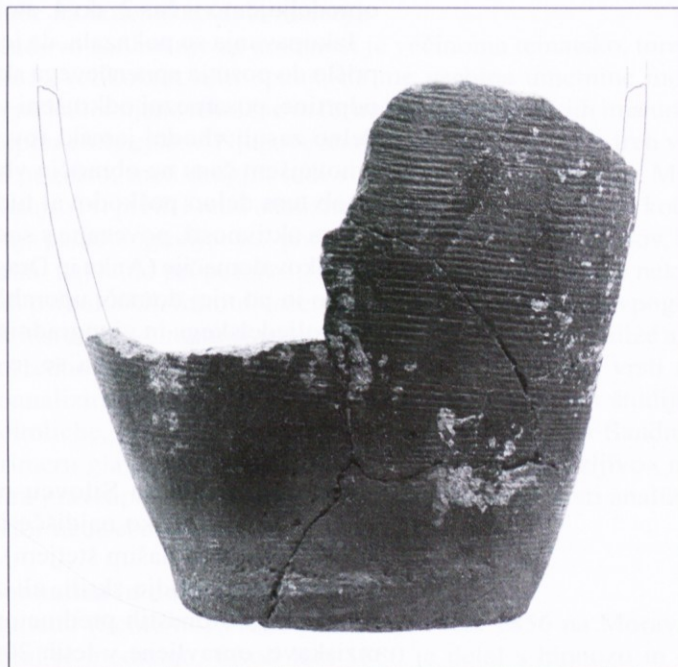
Notranjost jame je bila raziskana z dvema sondama. Sonda I je zajela površino velikosti 1 x 2 m in je bila postavljena na sredini notranjosti jamskega prostora, s sondo II, velikosti 1,60 x 1,90 m, pa je bil raziskan prostor pri dnu notranjosti jame. Obe sondi sta bili izkopani vse do skalnate osnove. V izkopanih zemeljskih plasteh so bili najdeni le novodobni sledovi (različni odvrženi novodobni predmeti), medtem ko sledov človekovega bivanja ali aktivnosti iz starejših obdobjih v notranjosti jame ni bilo.

Popolnoma drugačna situacija se je pokazala na vhodnem delu jame. Raziskave na vhodnem delu jame so zajele prostor tik pred vhodno odprtino ter območje približno 3 m dolgega vhodnega rova, ki pravzaprav delno že predstavlja notranjost jamskega prostora. Na omenjenem prostoru smo odkrili zemeljske plasti ter najdbe, ki so nedvomno potrdile človekovo prisotnost v rimski dobi. To nam izpričujejo ostanki kurišča, sočasna hodna površina ter kulturna plast z odlomki rimskodobne lončenine. Rezultati ¹⁴C analize vzorca oglja iz kurišča so pokazali, da gre za obdobje med 50. – 410. letom n.š. oziroma z veliko verjetnostjo za čas med 120. – 330. letom n.š.

Odlomek ustja rimskodobnega lonca, okrašenega z vodoravnim glavničastim okrasom. Foto Slobodan Olič, risba Iva Patarčec.

Odlomek dna rimskodobnega lonca, okrašenega z vodoravnim glavničastim okrasom. Foto Slobodan Olič, risba Iva Patarčec.

Večina najdenih rimskodobnih keramičnih odlomkov pripada grobi hišni lončenini, ki je bila namenjena uporabi v kuhinji in shrambi ter izdelana v domačih lončarskih delavnicah (sl.4-5). Med fragmenti lončenih posod prevladujejo domači lonci, ki so povečini okrašeni

Odlomek posode iz fino prečiščene
gline z rdečim premazom na zunanji
strani. Foto Slobodan Olič, risba Iva
Patarčec.

z vodoravnim glavničastim okrasom. Pojavlja se tudi valovnica, vtisnjene jamice, kombinacije vodoravnih in pokončnih glavničastih črt ter vodoravne glavničaste črte v notranjosti posode. Na podlagi odlomkov ugotavljamo, da gre za razbitine šest do sedem rimskodobnih loncev. Poleg grobih loncev, namenjenih vsakodnevni pripravi hrane na odprtem ognjišču, so bili odkriti fragmenti le ene posode iz fino prečiščene gline z rdečim premazom na zunanji strani (sl. 6). Najdeno rimskodobno gradivo na podlagi rezultatov ^{14}C analize opredeljujemo v čas 2. do 4. stoletja našega štetja.

Izkopavanja so pokazala, da je v stoletjih, ki so sledila rimski dobi, prišlo do posutja apnenčevega sklada - odkrušil se je večji del vhodne odprtine, posamezni odkrušeni večji osamelci in manjši kamni pa so delno zasuli vhodni jamski rov. Prav tako je razvidno, da je enkrat v novejšem času na območju vhodnega jamskega rova nekdo kopal in ob tem delno poškodoval tudi rimskodobno plast. Najverjetneje gre za aktivnosti, povezane s sodobno uporabo jame - po pričevanju lastnikov domačije (Anka in Drago Kos) so jamo pred drugo svetovno vojno in po njej domači uporabljali kot skladišče oziroma odlagališče poljedelskega in vinogradniškega orodja in pripomočkov, v času druge svetovne vojne pa se je v njej skrivala skupina partizanov Kozjanskega odreda.

Sklep

Ajdovska jama na Silovcu pri Sromljah je bila do nedavnega znana kot arheološko najdišče iz časa pozne bronaste dobe (konec 2. tisočletja pred našim štetjem). Torej kot jama, v katero so pozno-bronastodobni ljudje skrili, ali zaobljubno darovali, večjo skupino bakrenih in bronastih predmetov. Vendar so najnovejše arheološke raziskave, opravljene v letih 2004 in 2005, nekoliko presenetile in nepričakovano pokazale, da so se v Ajdovski jami na Silovcu skrivali tudi sledovi rimskodobne uporabe jame. Na podlagi najdenih sledov in najdb danes lahko povemo, da je nekje v času med 2. in 4. stoletjem to jamo občasno uporabljala, najverjetneje manjša skupina ljudi, ki si je tukaj očitno poiskala začasno zatočišče.

FREUDOVA INTERPRETACIJA MICHELANGELOVEGA MOJZESA

Od nastanka psihoanalize je minilo že več kot sto let in njen prispevek k sodobni znanosti je že dokaj natančno umeščen in seveda tudi nadgrajen. V historiatu humanistike in umetnostne teorije ima tako pomembno mesto, da je gotovo koristno nekatere njene bistvene poudarke, v našem primeru predvsem tiste, ki so zanimive za likovno umetnost, vedno znova kritično ovrednotiti.

Delo Sigmunda Freuda je pomembno zaznamovalo znanost dvajsetega stoletja in zdi se, da se zanimanje za psihoanalizo z leti prav nič ne zmanjšuje. Gotovo si Freudova dela še naprej zaslužijo pozornosti kritičnih bralcev. Čeprav se je psihoanaliza začela kot psihoterapija, metoda zdravljenja, se je njen pomen postopoma razširil izven psihiatrije na druga področja človekovega ustvarjanja: umetnost, humanistiko, filozofijo, religijo.

Metodologija freudovske psihoanalize, ki bo v tem zapisu predstavljena na primeru Freudovega besedila Michelangelov Mojzes (1914), je metadisciplina oziroma metaveda. Danes jo uvrščamo med tradicionalne metode umetnostne teorije. Zanje je značilno, da se posvečajo predvsem momentu proizvodnje ali produkcije umetniškega dela, torej okoliščinam njegovega nastanka (avtorju, okolju, rasi, dednosti, družbi, zgodovini ...). Osredotoča se na dejavnike, ki so glede na umetniško delo zunanji.

Freudovo zanimanje za umetnost je večinoma tematsko, torej vsebinsko: »Velikokrat sem opazil, da me vsebina umetnine močneje pritegne kakor njene tehnične in formalne lastnosti, ki jih ima umetnik za najpomembnejše.«¹ Njegove analize so zato načeloma treh vrst, ki pa se pogosto, med drugim tudi v razpravi Michelangelov Mojzes, prepletajo. Pri prvih Freud analizira umetniška dela podobno kot sanje in uvaja psihobiografijo: » ... podroben opis duševnih procesov, kot ga navadno najdemo pri pesnikih, mi omogoča, da z uporabo nekaterih redkih psiholoških formul vseeno pridem do nekakšnega vpogleda v potek histerije.«² Umetniško delo mu je s tem vir psihoanalize avtorja in posredno spoznanje o duševnih procesih. Pri drugi vrsti analiz psihoanalizira junaka. Najbolj znan primer je njegova študija *Das Unheimliche*, kjer analizira Hoffmannovo zgodbo *Der Sandman* in na primeru glavnega junaka pokaže, kako skozi »grozljivo« na dan prodira pravzaprav potlačeno nezavedno. Pri tretji vrsti analizant ni ne avtor ne oseba, temveč samo umetniško delo.

Psihoanaliza in umetnost

Sigmund (Schlomo) Freud je bil rojen leta 1856 na Moravskem. Študiral je medicino. Okoli leta 1880 je delal s hipnozo in odkril nezavedno. Ko je študiral klinične simptome nekaterih mentalnih bolezni, govorne spodrsaljaje (lapsuse), šale in sanje, je spoznal, da

1 Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000, p. 211.

2 Nav. po Octave Mannoni: *Freud*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1986, p. 42.

ne gre za nesmisle, temveč da ti pojavi kažejo na doslej še neodkrito pokrajino v človekovi duševnosti. Na podlagi tega je nastala slovita Razlaga sanj (1899), ki v mnogih pogledih velja za inavguralno delo psihoanalize.

Skozi vso zgodovino človeštva je prevladovala potreba po delu. Freud meni, da nas ta osnovna potreba sili k potlačevanju želje po užitku in ugodju. Vsak človek je primoran potlačiti, kot pravi Freud, »načelo ugodja« s tistim, čemur pravi »načelo realnosti«, toda takšno potlačevanje lahko pri posameznih ljudeh, pa tudi celih družbenih skupnostih, postane preveliko breme in jih s tem potisne v bolezenska stanja. Pripravljeni smo se odrehati ugodju do skrajnih meja, v preračunljivem upanju, da bomo z odlaganjem neposredne zadovoljitve naposled nagrajeni z bogatejšo obliko užitka. Pripravljeni smo se sprijazniti z odrekanjem, vse dokler v njem vidimo nekaj koristnega; če pa breme postane pretežno, ponavadi zbolimo. Ta oblika bolezni je znana kot nevroza, toda glede na to, da mora vsa človeška vrsta, vsaj do neke mere, potlačevati željo po užitku, lahko človeka poimenujemo za »nevrotično žival«.

Eden od načinov, kako se človek spopriema z neizpolnjenimi željami, je »sublimacija«, Freudov termin, ki označuje usmerjanje želje h kateremu izmed družbeno sprejemljivih ciljev. Freud pravi, da je civilizacija nastala prav zaradi sublimacije: s prenosom in preusmerjanjem nagonov k višjim ciljem naj bi oblikovali kulturno zgodovino.

Ni naključje, da je Freud pomembne pobude za svoje delo našel v umetnosti. Umetnost je po njegovem mnenju, glede na nezavedno, nekaj takega kot sanje. Prepovedane seksualne vsebine so potlačene in premeščene v sanje ali pa sublimirane v umetnost. Zato je Freud pogosto analiziral umetniška dela (Michelangela, Leonarda, Hoffmanna, Dostojevskega ...) in s tem spodbudil nastanek psihoanalitske metode v umetnostni teoriji.

Psihoanalitska teorija je od Freudovih začetkov do danes doživela dinamičen razvoj in korenite spremembe, predvsem v času poststrukturalizma, ko se z Lacanom naveže na dognanja jezikoslovne vede (»nezavedno je strukturirano kot govorica«). V grobem lahko danes psihoanalitske metode v umetnosti razdelimo na štiri vrste, ki so odvisne od predmeta, s katerim se ukvarjajo. Lahko se ukvarjajo z: a) avtorjem, b) vsebino, c) formalnim ustrojem dela in d) sprejemnikom. Večina psihoanalitske kritike pripada prvima dvema vrstama, ki so sicer najbolj omejene in problematične. Psihoanaliziranje avtorja je omejeno na uganjevanje in se osredotoča predvsem na umetnikovo namero za pomen umetniškega dela. Psihoanalitski pristop do vsebine – proučevanje nezavedne motiviranosti likov, psihoanalitskih pomenov predmetov in motivov – ima določeno vrednost, toda takšen pristop je večkrat reduktiven, na primer takrat, ko se ukvarja z razkrievanjem falusnih simbolov. Freudovi lastni izleti v svet umetnosti so v glavnem del teh dveh vrst pristopov. Njegovi eseji, ki se ukvarjajo z umetnostjo, so večinoma psihoanalitski prikazi avtorja/umetnika, kot se nam odkriva v samem umetniškem delu, oziroma spada v kontekst raziskovanja simptomov nezavednega v umetnosti, na tak način, kot bi jih raziskoval tudi v življenju.

Freudov Mojzes

Freudovo zanimanje za lik Mojzesa je zagotovo večplastno. Dvakrat se je v svojih spisih poglobljeno zaustavil ob njem. Prvič v besedilu o Michelangelovi umetnini (1914), ki bo podrobneje predstavljeno v nadaljevanju, in drugič v svojem posthumno izdanem delu *Mož Mojzes in monoteistična religija (Der Mann Moses und die monotheistische Religion, 1939 /1934–1938/)*, v katerem se je podal v raziskovanje biblične zgodovine in obenem meril na oddaljene resnice, ki so poslednji in najresnejši odmev Ojdipovega kompleksa. Octave Mannoni meni, da je Freud v tem času, zaradi indentifikacije z vlogo očeta (oziroma vodjo psihoanalitskega gibanja) in zaradi nacističnih groženj, videl v Mojzesovi smrti, ki mu pusti pasti pod udarci lastnega ogorčenega ljudstva (s čimer je ponovil antropološko spekulacijo iz Totema in tabuja o prvotnem očetomoru, krivdi in mehanizmih formiranja družbe), svojo lastno smrt. Mannoni³ je prepričan, da je bila Freudova identifikacija z Mojzesom zavestna in gojena. O tem, da je to dejstvo danes že splošno sprejeto, piše Laurie Schneider Adams.⁴

Toda prava vrednost Freudove razprave Michelangelov Mojzes se ne razodeva v njegovih pogledih na biblično zgodovino, kot bi si lahko mislili – čeprav je figura Mojzesa tudi v tej razpravi za Freuda in za njegovo samorazumevanje v vlogah voditelja, preroka, očeta in tudi Juda gotovo pomembna – temveč v vsej svoji neizzivalnosti predvsem v »tehniki« odkrivanja smisla, v posebnostih njegove psihoanalitske hermenevtike.

Freud je prvič videl Michelangelov kip⁵ septembra 1910 in ga

3 Octave Mannoni: *Freud*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1986, p. 188.

4 Laurie Schneider Adams: *Art and Psychoanalysis*, New York, Westview Press, 1993, p. 161–162.

5 Čeprav dokumentov o Michelangelovi skulpturi Mojzesa in celoti nagrobnika Julija II. ne manjka, nam lahko le delno obnovijo Michelangelov monumentalni osnutek. Vemo, da je Michelangelo leta 1503 dobil naročilo za izdelavo dvanajstih apostolov v florentinski stolnici. Pogodbo je prekinil leta 1505, ko je sprejel mamljivo in težavno naročilo papeža Julija II., s čimer se je začela zdaj že mitološka *tragedia del sepolcro*.

Obstajata sicer dve risbi, ki nam približata nagrobnik, kot ga je Michelangelo načrtno v drugi fazi, leta 1513, toda prvotna zasnova nam je podana le skozi zapise dveh Michelangelovih biografov, Vasarija in Condivija, ki pa si v mnogočem nasprotujeta, pa tudi sicer datirata v čas polovice stoletja zatem, ko je Michelangelo spomenik zasnoval. V svojih opisih se opirata na Michelangelove opazke in na stare risbe, morda celo na model nagrobnika, ki ga spekulativno omenja Panofsky (v: Erwin Panofsky, *Tomb Sculpture*, London, Phaidon, 1992, p. 88.). Poizkusi rekonstrukcije nagrobnika so zaradi tega precej tvegani.

Michelangelo, nezadovoljen s florentinsko formulo kamnite grobnice, je zasnoval mavzolej s piramidalno strukturo, ki obdaja ovalni nagrobnik v središče katerega je postavljen sarkofag s papeževimi posmrtnimi ostanki. Boginja zmage, obkrožena s sužnji, naj bi krasila pritličje spomenika; na oder nad njo pa je postavil štiri sedeče figure, nad katerimi se konstrukcija nagrobnika stopnjevitno dviguje. Na vrhu zasnovi končujeta dva kipa, ki nosita podstavke s sedečo papežovo statuo.

Po papeževi smrti leta 1513 je bil načrt spremenjen, arhitektonska in kiparska zasnova je bila zmanjšana v kompromis med kamnito grobnico in mavzolejem. Spremenil se je tudi ikonografski program in število sedečih figur je naraslo na šest. Nad katafalkom je zrasla obsežna niša, v katero je umeščena papeževa figura. Marija z detetom je upodobljena v mandorli, ob straneh pa dve monumentalni svetniški figuri. Nesporazumi med Michelangelom in papeževimi dediči so vse bolj naraščali in pogodba iz julija 1516 je mavzolej »pomajšala« v navaden nagrobnik. Oktobra 1526 in nato spet 1532 se je koncept znova spremenil. Načrtovana je bila preprosto strukturirana fasada, figura papeža pa naj bi ostala nepremenjena. Dodano naj bi ji bilo šest kipov: Sibila, Prerok, Marija, Mojzes ter skulpturi dveh sužnjev, ki se danes nahajata v Louvru. Grob Julija II. je bil sprva načrtovan za baziliko sv. Petra, pogodba iz leta 1532 pa je postavitev spomenika prestavila v cerkveno San Pietro in Vincoli. Michelangelo se je obvezal, da bo delo končal v treh letih. Zdi se, da takrat ni več želel vključiti dveh že končanih luvrskih kipov v

pozneje še velikokrat obiskal. Spis o njem je načrtoval že leta 1912, ko je o tem iz Rima pisal svoji ženi,⁶ dejansko pa ga je napisal jeseni leta 1913. Kasneje je o tej študiji, v pismu z dne 12. aprila 1933, pisal italijanskemu prevajalcu svojih del, Edoardu Weissu: »V treh samotnih septembrskih tednih leta 1913 sem vsak dan v cerkvi stal pred kipom, ga proučeval, meril, risal, dokler se mi ni porodilo tisto razumevanje, ki sem si ga upal objaviti v anonimnem članku. Tega neanalitskega otroka sem priznal precej pozneje.«⁷ Zanimivo je, kako malo je bilo Freudu do tega, da bi objavil delo in kako vztrajni so morali biti kolegi iz psihoanalitskih krogov v prepričevanju, da je sploh privolil v objavo v reviji *Imago* leta 1914. Potem pa, ko je končno privolil v objavo članka, ga ni hotel podpisati, zato je izšel z anonimnim podpisom »***«⁸ in s pripombo, ki jo je napisal sam Freud: »Uredništvo se je odločilo, da ne bo zavrnilo objave tega prispevka, ki strogo vzeto ne sodi v programsko usmeritev, ker je avtor, ki je uredništvu znan, blizu analitskim krogom in ker njegov način mišljenja vendarle kaže neko podobnost z metodiko psihoanalize«⁹. V zvezi s tem si je zabavne in kontekstu Freudove študije primerne pripombe v nekem pismu iz tistega časa domislil Karl Abraham, Freudov sopotnik v psihoanalitskem gibanju: »Mar ne mislite, da bodo vseeno prepoznali levji kremplj?«¹⁰ Očitno je, da si Freud ni bil na jasnem, kaj naj si misli o tem svojem besedilu. Očetovstvo se je odločil prevzeti šele leta 1924 ob izdaji zbranih del.

Kje ležijo razlogi za Freudovo negotovost? Michelangelov Mojzes predvsem ni tipičen »freudovski tekst«. V njem skorajda ni govora o značilnih »freudovskih« temah, kot sta na primer Ojdipov kompleks, otroška seksualnost, sublimacija ipd. Poleg tega sega v polje likovne umetnosti, kjer se ni počutil tako domače, zato se že v prvem stavku študije bralcu nekako opraviči za predrznost, da se je sploh namenil pisati o tej temi: »Vnaprej pripominjam, da nisem poznavalec umetnosti, temveč laik. // To moram povedati, da bi si zagotovil prizanesljivo oceno tega poskusa.«¹¹ Takšne negotovosti zagotovo ni čutiti v njegovih besedilih, ki se ukvarjajo z drugo umetniško zvrstjo, literaturo, kamor je posegel večkrat in mu je bila, zaradi osebnih afinitet, nekako bližja.

spomenik, namesto njiju je zasnoval upodobitvi Lije in Rahele, personifikaciji *vita activa* in *vita contemplativa*. Panofsky meni, da je bil to še zadnji obupani poizkus, ki kaže na to, da je Michelangelo še upal na monumentalno izvedbo, pri kateri bi izgubo arhitektonske mogočnosti kompenziral s plastično silovitostjo – upanje, ki se ni uresničilo. Danes v San Pietro in Vincoli ne vidimo nič od monumentalne mavzolejne zasnove, ki je načrtovala več kot štirideset skulptur, temveč le okrnjen nagrobni spomenik, ki predstavlja poleg Mojzesa in mračne figure papeža še Lijo, Rahelo, Sibilo, Preroka in Marijo (zadnje tri so izdelali Michelangelovi asistenti). Končna postavitev nagrobnika je bila zaupana Sansovinijevemu učencu Tommasu di Pietro Boscoliju, pod katerim je objekt dobil končno podobo med letoma 1542 in 1545. Na tem mestu je najbrž primerno omeniti tudi vplivno in mnogokrat citirano De Tolnayevo razlago, ki pravi, da je proces snovanja spomenika Julija II. sovpadal z umetniško preobrazbo Michelangela iz mladostnega, herojsko idealističnega obdobja v religiozno spreobrnjenje poznega obdobja.

6 Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000, p. 209.

7 Ibid., p. 209.

8 Ibid., p. 209.

9 Ibid., p. 211.

10 Hubert Damisch: *Varuh interpretacije*, v: *Problemi*, 1971, št. 98-99, p. 86.

11 Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000, p. 211.

Dvom v utemeljenost lastne interpretacije je torej vpisan že kar na sam začetek. Kako razložiti dvoumni odnos? Hubert Damisch meni, da ima to besedilo v celoti Freudovega dela taktičen, če ne strateški položaj in je zato v kompleksni igri manj pomemben element, ki pa ima nemara sam vrednost simptoma in zahteva, da ga kot takšnega dešifriramo, interpretiramo.¹² Tudi Octave Mannoni Freudovo študijo postavlja v ta okvir. Jasno je, pravi, da je Freuda fascinirala Mojzesova podoba in da se je videl v analognem položaju, ko se je v tistem času (zaradi nevarnosti razprtij in odpadništva v psihoanalitičnem gibanju – začetek razkola z Jungom leta 1913) spraševal, kako naj se odloči glede prihodnosti psihoanalize (kar naj bi simbolizirale plošče).¹³ Mannoni meni, da lahko Freudov spis razložimo z dejstvom, da je Freud projiciral svojo odločitev o prihodnosti psihoanalitskega gibanja v način, kako je videl kip, ali, kar je verjetno isto, da ga je preučeval kot orakelj.¹⁴ Toda če se je Freud ob Michelangelovem delu analiziral, kot je to svojčas počel ob delu Sofokla, nam je tokrat to prikrikl. Kar nam pokaže, je videti kot odpor – daje vtis, da je v objektivni študiji tega dela zamaskiral vprašanje, ki je zadevalo najprej njega in za katerega ni želel, da bi se vedelo, da ga je zadevalo.

Da gre pri omenjem Freudovem spisu zares tudi za izraz globoko osebne dileme oziroma obsesije, ki ga je preganjala v tistem času, in ne le za interpretacijo Michelangelovega kipa, nam ilustrira začetek študije, ki je nekakšen avtoportret, s katerim nam Freud obenem zelo jasno razloži tudi svoje stališče do umetnosti. Psihoanalitiki bi dejali, da je zato, ker je anonimen, še toliko bolj verodostojen:

»Mnogih sredstev in učinkov umetnosti pravzaprav ne razumem dobro. To moram povedati, da bi si zagotovil prizanesljivo oceno tega poskusa. Toda umetnine močno učinkujejo name, zlasti poezija in kiparska dela, redkeje slike. Ob ustreznih priložnostih rad dolgo stojim pred njimi in rad bi jih na svoj način razumel, se pravi, si pojasnil, kako delujejo. Kjer tega ne morem, denimo v glasbi, skorajda ne morem uživati. Racionalistično ali morda analitsko nagnjenje v meni se upira temu, da bi bil prevzet in da pri tem ne bi vedel, zakaj sem prevzet in kaj me prevzema.«¹⁵

Freudova interpretacija

Freud na začetku opisa kipa poda splošno ugotovitev, da je marmorni kip Mojzesa »skrivnostna in veličastna umetnina«. ¹⁶ »Niti najmanjšega dvoma ni, da predstavlja Mojzesa, zakonodajalca Judov, ki drži tabli z božjimi zapovedmi. Toliko je gotovo, a tudi nič več kakor to.«¹⁷ Ugotavlja, da se že preprosta interpretacija figure giblje v popolnih protislovjih. Ob tem citira celo vrsto avtorjev in primerja njihove opise. Do nekaterih izmed njih je zelo kritičen, pravi, da so »včasih zelo nenavadno ponesrečeni«. ¹⁸ Izreče tudi pomenljivo vprašanje, ki bo, kot bomo videli v nadaljevanju, eno izmed bistvenih za

12 Hubert Damisch: *Varuh interpretacije*, v: Problemi, 1971, št. 98-99, p. 70.

13 Octave Mannoni: *Freud*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1986, p. 124.

14 Ibid., p. 124.

15 Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000, p. 211.

16 Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000, p. 213.

17 Ibid., p. 213.

18 Ibid., p. 214.

interpretacijo njegove razprave: »Je mojster res položil v kamen tako nejasno ali dvoumno pisavo, da so mogoča tako različna branja?«¹⁹ V tej fazi analize sam poda Mojzesov opis na zgoščen način: »Michelangelov Mojzes je upodobljen v sedečem položaju, z naprej dvignjenim trupom, desna noga mu miruje na tleh, leva je dvignjena, tako da se le še s prsti dotika tal, desna roka se dotika tabel in dela brade, leva pa leži v naročju.«²⁰

Po analizi raznolikih opisov kipa izpod peres različnih avtorjev (H. Grimm, W. Lübke, C. Justi, H. Thode, J. Burchardt, H. Wilson, H. Wölfflin ...) se Freud vpraša po – zanj bistvenemu vprašanju – umetnikovi intenci. Kaj je Michelangelo z Mojzesom pravzaprav želel »povedati«? Je hotel ustvariti »brezčasno značajsko in razpoloženjsko podobo« ali pa je upodobil junaka v določenem, nadvse pomembnem trenutku življenja? Večina kritikov, ki jih Freud navaja, se je odločila za drugo možnost, torej, da je Michelangelo upodobil prizor iz Mojzesovega življenja: prihod s Sinaja, kjer je od boga prejel tabli postave in ugotovil, da so Judje medtem napravili zlato tele in zdaj vriskajoč plešejo okoli njega. Mojzes naj bi v njih upiral pogled in ta prizor mu zbujajo občutke, ki se kažejo na njegovem obrazu in bodo že čez trenutek pognali mogočni lik v silovito akcijo. Michelangelo naj bi si torej za upodobitev izbral trenutek poslednjega obotavljanja, miru pred viharjem. V naslednjem trenutku lahko pričakujemo, da bo Mojzes planil pokonci, treščil tabli ob tla in stresel bes nad odpadniki.

Freud se s takšno, lahko bi rekli konvencionalno, interpretacijo ne strinja. Do tega prepričanja ga pripelje natančna analiza posameznih detajlov na kipu. Meni, da se odločni obrat glave in oči figure, ki je sicer obrnjena naprej, res ujemajo z domnevo, da je mirujoči Mojzes opazil nekaj, kar mu je takoj pritegnilo pozornost. Od tal dvignjene noge skorajda ni mogoče interpretirati drugače kot pripravo na to, da bo figura planila pokonci. Tudi nenavadna lega tabel je lahko pojasnjena z domnevo, da sta zdrsnili iz Mojzesovega prijema zato, ker je razburjen. Vsa ta dejstva tudi Freudu predstavljajo pomembne indice, ki pa jih postavi v novo luč. Torišče Freudove razlage namreč leži prav tu – v interpretaciji zaporedja Mojzesovih gibov.

Vprašanje, za kateri »izjemno pomemben« trenutek v Mojzesovem življenju gre, je v bistvu Freudova razširitev problema in njegova podvojitve – iz na prvi pogled očitnega prenese pozornost na zakriti pomen in na tako imenovani umetnikov »drugi vpis«. Ali gre torej v Michelangelovi upodobitvi za tisti trenutek, ko Mojzes opazi svoje ljudstvo, kako pleše okoli zlatega teleta, in ga le še delček sekunde loči od tega, da bo vzrojil; ali gre, na drugi strani, za trenutek, ko se Mojzes z nadčloveškimi napori sam pomiri in je moment najintenzivnejše čustvene razburjenosti že premagan?

Freud se poda v natančno dokazovanje svoje hipoteze in njegovo ostro oko opazi celo vrsto na prvi pogled nepomembnih podrobnosti. Opazi na primer, da tabli v Mojzesovih rokah ne drsita, temveč »trdno stojita«. Desna roka ju podpira oziroma se nanju opira. Mojzes torej ne more biti v fazi tik pred izbruhom. Freud pri tem postavi kip v kontekst celotnega nagrobnika Julija II. (tako koncept načrtovanega kot osiromašenega, dejansko realiziranega), s čimer si pomaga do-

kazati svojo hipotezo. Mojzes naj bi, kot se je o tem poučil Freud, krasil podstavek nagrobnika skupaj s petimi (po poznejšem osnutku tremi) drugimi figurami. Mojzesu sosednji kip naj bi predstavljal sv. Pavla, vendar realizirana, okrnjena postavitev, postavlja k Mojzesu par *vita activa* in *vita contemplativa*, ki ga personificirata Lija in Rahela. Freud to dejstvo komentira takole: »Skupina, v katero je vključen Mojzes, ne dopušča domneve, da je bila figura mišljena tako, da bi v gledalcu zbudila pričakovanje, da bo vsak hip skočila s sedeža, planila proč in na lastno pest zagnala preplah.«²¹ Doda še: »Figura, ki hoče planiti, bi bila v skrajnem neskladju z razpoloženjem, ki ga vzbuja ves nagrobnik, kakor je zastavljen.«²² Michelangelov Mojzes skratka ne more predstavljati človeka, ki ga je prevzela jeza.

Ali to pomeni, da Freud sprejema mnenje, ki vidi v Mojzesu karakterno študijo – podobo strastnega voditelja človeštva, ki se zaveda svoje božje zakonodajne naloge, a pri ljudeh naleti na nerazumevanje in odpor? Deloma. Svojo razlago želi predvsem povezati z junakovim duševnim stanjem in nasprotjem med »navideznim mirom« in »notranjo razgibanostjo«, ki ga izraža njegova drža.

Freud kot detektiv raziskuje detajle svojega corpus delicti naprej. Na dveh mestih Mojzesovega lika so detajli, ki jih pred Freudom niso upoštevali in še niso bili opisani. Gre za držo desne roke in položaja obeh tabel. Omenjeni drobci ga pripeljejo do ključnih izsledkov, zato je pri opisu zelo natančen in temeljit. Natančno se posveti poziciji prstov na roki. Ugotavlja, da je samo kazalec v dejavnem stiku z brado. Palec je skrit, ostali trije prsti so upognjeni v členkih in se opirajo na prsni koš, narahlo se jih dotika samo skrajni desni pramen brade, ki teče mimo njih. Ugotavlja, da je z enim prstom pritiskati na svojo brado nenavadna in težko razumljiva gesta. Za brado ugotovi, da je njena glavna gmota vržena v desno, čeprav je glava ostro zasukana v levo. Na mestu, kjer pritiska desni kazalec, nastane nekakšen vrtinec, kjer ležijo prameni z desne, ki jih oboje pritiska nasilni prst. Freud si razlaga dejstvo, da ležijo na Mojzesovi figuri levi prameni brade pod pritiskom desnega kazalca kot ostanek odnosa med desno roko in levo polovico brade, ki je bil v nekem prejšnjem trenutku dosti tesnejši. Mogoče je desna roka veliko bolj energično zgrabila brado in prodrla do njenega levega roba, ko pa se je vrnila v lego, ki jo vidimo na kipu, ji je sledil del brade in ta zdaj priča o gibu, ki se je zgodil. Ta gib naj bi bil posledica hrupa ljudstva, ki ga je zaslišal počivajoči Mojzes, in prizora z zlatim teletom. Freud si spekulativno zamisli ves prizor: Ko je Mojzes zagledal ta prizor, mu je bilo vse jasno. Zgrabila sta ga jeza in ogorčenje, hotel je planiti in kaznovati, uničiti zločince. Gnev, ki je tu še daleč od svojega objekta, se medtem usmeri v gib proti lastnemu telesu. Pričakujemo silovit in togoten gib, ki nas spomni na druge Michelangelove podobe. Toda zgodi se sprememba, ki jo Freud pojasni nekoliko pozneje. Roka, ki je bila potisnjena naprej in zakopana v brado, se hitro umakne, njen prijem popusti, prsti ne oklepajo več brade, pri umiku povlečejo z leve na desno mogočen pramen, s čimer pridemo do položaja, ki je dejansko upodobljen na kipu.

Freud je prepričan, da lahko gib roke pojasni s tem, kar se dogaja s

tablama postave. Pred njim so položaj Mojzesove desne roke razlagali s tem, da podpira tabli oziroma se nanju opira, Freud pa opozori na detajl tabel, na izboklino, ki je podobna nekakšnemu rogu, ki izdaja nenavadno pozicijo tabel. Ti namreč stojita obrnjeni na glavo. Sklicujoč se na Sveto pismo Freud ugotavlja, da omenjeni rog označuje zgornji in ne spodnji rob tabel postave. Tabli sta torej na svojem sedanjem mestu zaradi nekega prejšnjega giba, ki je posledica premika, na katerega je Freud meril tudi pri položaju Mojzesove desnice. Zdaj Freud drobce spekulacije že sestavlja v koherentno celoto. Na začetku, ko je figura mirno sedela, je držala tabli pokonci pod desno roko. Z desnico ju je držala za spodnji rob, za oprijem je poskrbela štrleča izboklina na sprednji strani tabel. Zatem je napočil trenutek, ko je hrup skalil mir. Mojzesovo telo je v položaju tik pred izbruhom in tabli začneta drseti naprej in navzdol – le še trenutek in tabli bi treščili na tla in se razbili. Mojzes se tega zave in desna roka drsenje onemogoči tako, da izpusti brado in še pravočasno doseže rob tabel in ju poprime blizu njenega zadnjega, zdaj najvišjega vogala. Da bi Freud svojo tezo še nazorneje predstavil, je pri nekem umetniku naročil skice, ki prikazujejo tri faze Mojzesovega gibanja in čustvovanja: stadij prvotne spokojnosti, stadij največje napetosti in pripravljenosti na skok ter stadij, ki restituira kip, kakor ga dejansko vidimo v Michelangelovi izvedbi. V svoji nameri Freud uspe, saj sličice v svoji grafični neposrednosti ustvarijo vtis logičnega zaporedja gibov, ki spominja na stripovsko sekvenco.

Freud torej na Michelangelovem kipu ne vidi uvoda v nasilno dejanje, temveč ostanek preteklega gibanja. Bistvo njegove razlage se skriva v ugotovitvi, da je Mojzes v navalu jeze in maščevanja premagal skušnjavo in ukrotil svojo jezo. Zato, da bi rešil tabli pred raztrešenjem, je Mojzes obvladal svojo strast. Tu je tudi vzrok, zakaj ga na Michelangelovi upodobitvi vidimo, kako obsedi v obrzdanem besu in bolečini, pomešani z zaničevanjem. Mojzesova telesna moč postane le izrazilo za največji psihični dosežek, ki ga človek zmore: da premaga svoje strasti v korist poslanstva, ki se mu je posvetil.

Takšna razlaga pa pomeni odmik od svetopisemskega besedila. V povezavi s Freudovo interpretacijo je to dejstvo odmika sicer precej nepomembno, pomembnejše je, meni H. Damisch, da se zavedamo dejstva, da figuro lahko razložimo le, če izhajamo iz svetopisemskega besedila, »v katerem se prepletajo protislovni prispevki zgodovine in izročila, teksta svetega pisma, ki ga interpretacija nadomešča z drugim tekstom, ki se prikazuje kot njegova transformacija (prav tako, kakor je Michelangelov Mojzes transformiran Mojzes).²³«

Freud meni, da je Michelangelov odmik od predloge Svetega pisma lahko eden izmed dokazov, da kip ne želi ovekovečiti nobenega določenega trenutka iz junakovega življenja. Pomembnejša naj bi bila Michelangelova intenca interpretirati Mojzesov značaj. Mojzes tradicionalno velja za kolerični tip osebnosti, polno nebrzdanih strasti in silovitih izbruhov jeze, Michelangelo pa je na nagrobnik Julija II. postavil Mojzesa, ki se obvladuje in premaguje človeške strasti, zato da se še bolj izrazito pokaže njegova velika osebnost in nadčloveška narava.

Vzrok za Michelangelovo nekonvencionalno interpretacijo Mojze-

Michelangelo, Mojzes, 1513 – 1515,
San Pietro in Vincoli, Rim.

sa, opozori Freud, je nedvomno moč iskati tudi v značaju Julija II. in v Michelangelovem odnosu do njega. Sorodna sta si bila v boleštni grandomaniji, v težnji po uresničenju nečesa velikega in mogočnega – zlasti po merah. Michelangelo se je gotovo zavedal, da je njegovo lastno prizadevanje prav tako brezkompromisno kot papeževo in da sta oba obsojena na neuspeh. Mojzesovo upodobitev si torej lahko razlagamo tudi kot Michelangelov opomin samemu sebi in s to samokritiko se je, kot pravi Freud, umetnik povzdignil nad svojo naravo.

Interpretacija Freudove interpretacije

Freudova študija, ki govori o Michelangelovem kipu, je komentatorje in poznavalce njegovega dela že takoj nekoliko zmedla. Nekateri si zaradi spoštovanja do očeta psihoanalize pogosto niso upali priznati, koliko razočaranja prinaša ta razprava. Freud se je namreč kipu intenzivno posvetil, več tednov, po cele ure vsak dan,

je stal pred Mojzesom in »poslušal«, kako mu kip »govori«, toda svoje občutke ob tem nam posreduje tako, kot da zadevajo zgolj en sam problem, namreč kakšnemu dejanju, kakšnemu zaporedju gibov bi lahko ustrezal položaj, v kakršnega je Michelangelo postavil kip. Pri tem Freud pomembne, estetsko-formalne razsežnosti in druge tehnične posebnosti umetnine zanemari (česar se je zavedal in priznal že na začetku študije, ko svoj »nenavadni« pogled na umetnino razloži z dejstvom, da je zgolj navaden ljubitelj, da se le drugotno zanima za formalne in tehnične posebnosti, ki pa je rad na tekočem s strokovno literaturo) in bistvo kipa zvede v na prvi pogled banalen problem – vprašanje o zaporedju Mojzesovih gibov. Kje se torej skriva tisti pomen njegove interpretacije, ki bi bil lahko še danes zanimiv in pomenljiv, če že ne relevanten in pomemben za sodobne pristope v metodologiji umetnostne zgodovine?

Freud v besedilu v prvi plan postavlja »tehniko« odkrivanja smisla in tu lahko tudi iščemo njegovo glavno poanto. Večina sodobnih piscev, ki so komentirali to Freudovo besedilo, se strinja, da se v njem na najbolj ekspliciten način razkriva njegova interpretacijska tehnika in s tem cela vrsta ključnih vidikov postopka Deutung (tolmačenja oziroma interpretacije).

Freud se ob Mojzesovem kipu predvsem sprašuje, kaj umetnina dejansko predstavlja. Sluti, da umetnina ob tem, ko se gledalcu »kaže«, hkrati tudi »predstavlja« nekaj, kar ni neposredno dano in navzoče. Freudovo izhodišče, iz katerega izpelje interpretacijo Michelangelovega kipa, temelji torej na vprašanju o »pomenu« umetnine. Pomen dela naj bi se skrival v smislu in v vsebini dela in k tema dimenzijama umetnine je njegova interpretacija tudi usmerjena.

Takšna definicija »pomena« umetnine nas torej postavi pred zahteven odnos med umetniškim delom in njegovim smislom. Ob Freudovi interpretaciji Michelangelovega kipa lahko ob strani pustimo vprašanja seksualne simbolike, o kateri si razlagalci Freudove misli še vedno niso edini, ali ima zares središčno vlogo v kontekstu celote njegovega teoretskega opusa. Lahko bi rekli, da je v tem primeru bolj od skritih vsebin in dešifriranja tako imenovanih freudovskih simbolov pomemben drug semantični odnos, ki ga nekateri avtorji označujejo s pojmom »dvojni smisel« oziroma »dvojni vpis«. V tem odnosu gre za to, da višja določujoča struktura smisla ne prireja skritega, latentnega smisla odkritemu oziroma manifestnemu – ta je že neposredno navzoč v odkritem smislu samem. Naloga interpretacije torej ni ugotavljanje, kaj naj bi pomenili posamezni freudovski simboli, kajti skriti smisel je že tu, prezenten v sami umetnini. Naloga na tak način zastavljene interpretacije je v tem, da preuredi dane elemente tako, da se jasneje pokaže drugi, skriti vpis pomena oziroma smisla umetnine.

Smisel umetniškega dela je po Freudu torej podan neposredno, toda ne neki posebni način. Lahko bi rekli, da ni skrit, temveč prej prezrt. Tu je odločilno Freudovo sklicevanje na italijanskega umetnostnega kritika in connaisseurja Giovannija Morellija in na njegovo metodo določanja avtorstva umetnin, ki jo danes umetnostna zgodovina označuje za Morelli-Berensonovo metodo. Njeno bistvo je v tem, da gledalec oziroma oseba, ki atribuiral, ni pozorna na celotni, splošni vtis in glavne poteze umetniškega dela, temveč na detajle, na nepomembne podrobnosti, s pomočjo katerih karakterizira avtorjev individualni

Nagrobni spomenik Julija II., San Pietro in Vincoli, Rim.

slog. Z Morellijem potemtakem lahko rečemo, da je vtis celote falsifikat in da se resnica skriva v detajlih, v tako imenovanih zavržkih opazovanja, kot bi se izrazil Freud. V tem je postopek interpretacije likovnega dela podoben postopku interpretacije sanj (Traumdeutung). Interpretacija je torej lahko nepravilna prav zato, ker izhaja iz celote. Pred Freudom je velika večina interpretov kip Mojzesa razlagala tako, kot da je Mojzes tik pred tem, da plane pokonci in razbije table postave. Ta interpretacija je izhajala iz celote kipa in posamezne detajle organizirala glede na to vnaprej podano predpostavko.

Hubert Damisch kot ilustracijo takšne metode navaja interpretacijo Erwina Panofskega, ki pojasnjuje Michelangelovo skulpturo s pomočjo tekstualnih referenc neoplatonistične tradicije. Nauk florentinske akademije je ves čas povezoval Mojzesa s svetim Pavlom in videl v obeh junakih vzor človeka, ki je dosegel duhovno nesmrtnost s popolno sintezo kontemplacije in akcije. Prav v tej dvojni vlogi vodje in preroka, zakonodajalca in vizionarja naj bi Michelangelo predstavil svojega Mojzesa in naredil iz njega navdihnjenega človeka, katerega »nenadno skrepeneli gib« in »izraz« naj ne bi razodevala razburje-

nja, temveč »nadnaravno vznemirjenje«, o katerem piše Ficino, da »okameni in malone izniči telo, napolnjujoč z radostjo zamaknjeno dušo«. ²⁴ Ta interpretacija se ne opira na natančen opis kipa. Izvira iz celovitega koncepta, iz »hipotetične rekonstrukcije ikonografskega programa, v katerega naj bi bil poklican Mojzes, da opravi svojo nalogo. ²⁵«

Freudova interpretacija kipa pa, nasprotno, izhaja iz tako rekoč nepomebnega detajla in poteka v nenehnem kroženju od posameznega elementa k celoti. ²⁶ Pri tem vključuje tudi Mojzesovo osebnost kot instanco, ki podeljuje smisel. Freud obravnava Mojzesa kot dejanskega človeka iz mesa in krvi, kot psihično utemeljeno celoto; vsak gestualni detajl pa za zunanji odsev, ki kaže na dogajanje v njegovi psihi. Toda Freudova analiza se ne sklicuje na kak gestualni kodeks, prav tako tudi ne na gestualnost, razumljeno kot semiotično dejavnost, ki je »pred vzpostavitvijo predstavljenega ali predstavljivega sporočila«. Giblje se znotraj prostora reprezentacije in v okviru komunikacijskega toka. ²⁷ Mojzesova mimika in njegove geste Freudu predvsem nekaj sporočajo – sam Freud bi rekel, da predstavljajo smisel. Te znake je moč prebrati na več načinov, kar je odvisno od našega »zornega kota«. Dvojni smisel se pojavi takrat, ko znake povežemo oziroma »preberemo« na različne načine, ko nekatere upoštevamo in druge zanemarimo. Kip je moč interpretirati v trenutku pred izbruhom jeze, kar je v tem primeru odkriti, manifestni smisel, ki pa nas ravno zaradi jasnosti in neposrednosti lahko zavede, da spregledamo ali »potlačimo« tiste znake, ki ne ustrezajo takšni konstrukciji celote. V navidezni skladnosti se odprejo vrzeli, aporije, ki jih tako razumljena totaliteta umetnine ne zmore razložiti. Drobcji, ki izpadejo iz neposredno prezentne celote, tvorijo tako imenovani drugi pomen.

Natančna analiza takšnih drobcev, »zavržkov opazovanja«, ki pripeljejo do spremenjenega pogleda, s pomočjo katerega umetniško delo postavimo v povsem drugačno luč, je torej bistveni element Freudove interpretacijske tehnike.

* * *

Freudova analiza Michelangelovega kipa sodi v tisto vrsto psihoanalitskih pristopov do umetniških del, ki se ukvarjajo s psihonalizo osebe umetniškega dela. Velik del psihoanalitične umetnostne teorije je nagnjen k pojmovanju umetniškega dela kot »izrazu« ali »odrazu« realnosti, kot nečesa, kar prikazuje človekovo izkušnjo, uteleša umetnikovo namero ali z lastnimi strukturami reproducira strukture človekove zavesti. V razpravi Michelangelov Mojzes je Freud verjetno celo najbolj kompleksno in daljnosežno zastavil vprašanje interpretacije umetnin in oseb v njih. In prav zato ima med Freudovimi besedili posebno vlogo — ne pa na primer zato, ker bi bila nekakšen povzetek ali predstavitev freudovske psihoanalize in njene aplikacije

²⁴ Navajam po Hubertu Damischu: *Varuh interpretacije*, Problemi, 1971, št. 98-99, p. 80.

²⁵ Inbid, p. 81.

²⁶ Tu je potrebno dodati pripombo, da se Freudova interpretacija na poti od detajla k celoti, nanaša le na delno celoto, ker je kip, čeprav ga Freud dojema kot celovitega, še zmeraj le fragment obsežnejše in bolj kompleksne celote – nagrobnega spomenika, ki so ga Julij II. in njegovi dediči naročili pri Michelangelu.

²⁷ Hubert Damisch: *Varuh interpretacije*, v: Problemi, 1971, št. 98-99, p. 78.

na področje likovne umetnosti, kakor je ponavadi razumljena druga Freudova razprava, ki se dotika umetnostnozgodovinskega polja, Spomin na otroštvo Leonarda da Vinci (1910). Ta velja celo za zgled šibkosti in spekulativnosti psihoanalitičnega pristopa v analizi umetniške osebnosti (kar je pokazal Meyer Schapiro). Jasno je tudi, da Freud svoje razlage ne postavlja v kontekst razvoja umetnostnega stila in razvoja »obdobij«, zato njegovo razmišljanje nima nič skupnega s projektom umetnostne zgodovine – toda psihoanaliza kot pomožna umetnostnozgodovinska metoda je kljub temu lahko mnogo več kot zgolj iskanje falusnih simbolov (kar se tudi pokaže v omenjenem Freudovem besedilu): lahko nas pouči marsikaj o zgradbi umetniškega dela in nam pove kaj več o pomenu takšnega oblikovanja.

Sporen pa je lahko Freudov nazor o umetnosti kot takšni, ko umetnost postavlja na isto raven z nevrozo. Za Freuda je namreč umetnik, tako kot nevrotik, pod stalnim bremenom silovitih nagonskih potreb, ki ga silijo k preusmeritvi iz realnosti proti domišljjskemu svetu. Toda, za razliko od nevrotika, umetnik ve, kako bo preuredil, preoblikoval in ublažil svoje fantazije, dnevne sanje, kako jih bo napravil sprejemljive za druge ljudi, kajti nevoščljivi in egoistični, kakršni smo, po Freudovem prepričanju običajno čutimo zavračanje do sanj in fantazij svojih bližnjih. Moč umetniške forme je bistvena za takšno preoblikovanje in »mehčanje« realnosti, kajti ta sprejemniku nudi tisto, kar Freud poimenuje »pred-užitek«, s tem mehča njegovo obrambo pred izpolnitvijo tujih želja in omogoča, da se za trenutek prepusti prepovedanemu užitku v lastnem nezavednem.

Psihoanalizo lahko označimo za neke vrste hermenevtiko dvoma. Psihoanaliza se namreč ne ukvarja zgolj z »branjem besedila« nezavednega, temveč tudi z odkrivanjem procesov, ki sodelujejo v njegovi proizvodnji. Zato se psihoanaliza osredotoča predvsem na tako imenovana simptomatična mesta v besedilu sanj – ali pa, kar je za Freuda enako, v »besedilu« umetnin – na izmaličenja, nejasnosti, odsotnosti, in izpuščanja, ki nam odkrivajo dragocene skrivnosti o »latentni vsebini« oziroma o nezavednih vzgibih, ki so sodelovali v njenem formiranju. Psihoanalitska metodologija se ne ukvarja zgolj s tistim, kar posamezna umetnina »pokaže«, temveč predvsem z vprašanji o načinu njenega funkcioniranja.

V vizualni umetnosti pomeni definirati umetnino ne le pojasniti njene lastnosti, temveč tudi tisto, kar predstavlja, reprezentira, pomeni razumevati jo skozi mrežo eksplicitnega (v našem primeru svetopisemskega) ali implicitnega koda (Michelangelova intenca, kot jo lahko prevedemo v besede). A zavedati se je treba, in prav to nam govori Freud, da ta projekt nima konca, saj sama interpretacija, v kateri bi moral misterij umetnine najti svojo rešitev, dobiva vlogo uganke, ki spet zahteva interpretacijo. Ko se namreč Freud vpraša, kaj umetnina pravzaprav predstavlja, se že vnaprej sprijazni, da se zapira v krog, v katerem se bo interpretacija lahko končala le tako, da bo opredelila svojo lastno omejenost. Freud zato na samem koncu svoje razprave zapiše:

»Kaj pa, če sva oba na napačni poti? Kaj če se umetnik ni ukvarjal s podrobnostmi, ki imajo za naju težo in pomen, temveč jih je oblikoval tako, kakor jih je, iz čiste samovolje ali iz kakšnih formalnih razlogov, ne da bi kaj prikrival? Kaj če naju je doletela enaka usoda

VIRI

Laurie Schneider Adams: *Art and Psychoanalysis*, New York, Westview Press, 1993.

Hubert Damisch: *Varuh interpretacije*, v: *Problemi*, 1971, št. 98-99, str. 67-95.

Terry Eagleton: *Književna teorija*, Zagreb, SNL, 1987.

Sigmund Freud: *Bildende Kunst und Literatur*, Frankfurt am Main, Fischer Verlag, 1970.

Sigmund Freud: *Interpretacija sanj*, Ljubljana, Studia humanitatis, 2001.

Sigmund Freud: *Mož Mojzes in mono-teistična religija: tri razprave*, Ljubljana, Analecta, 2004.

Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000.

Octave Mannoni: *Freud*, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1986.

Erwin Panofsky: *Pomen v likovni umetnosti*, Ljubljana, Studia humanitatis, 1994.

Erwin Panofsky: *Tomb Sculpture*, London, Phaidon, 1992.

Roberto Salvini: *Michelangelo*, New York, Mayflower Books, 1981.

Meyer Schapiro: *Theory and Philosophy of Art: Style, Artist, and Society*, New York, Braziller, 1994.

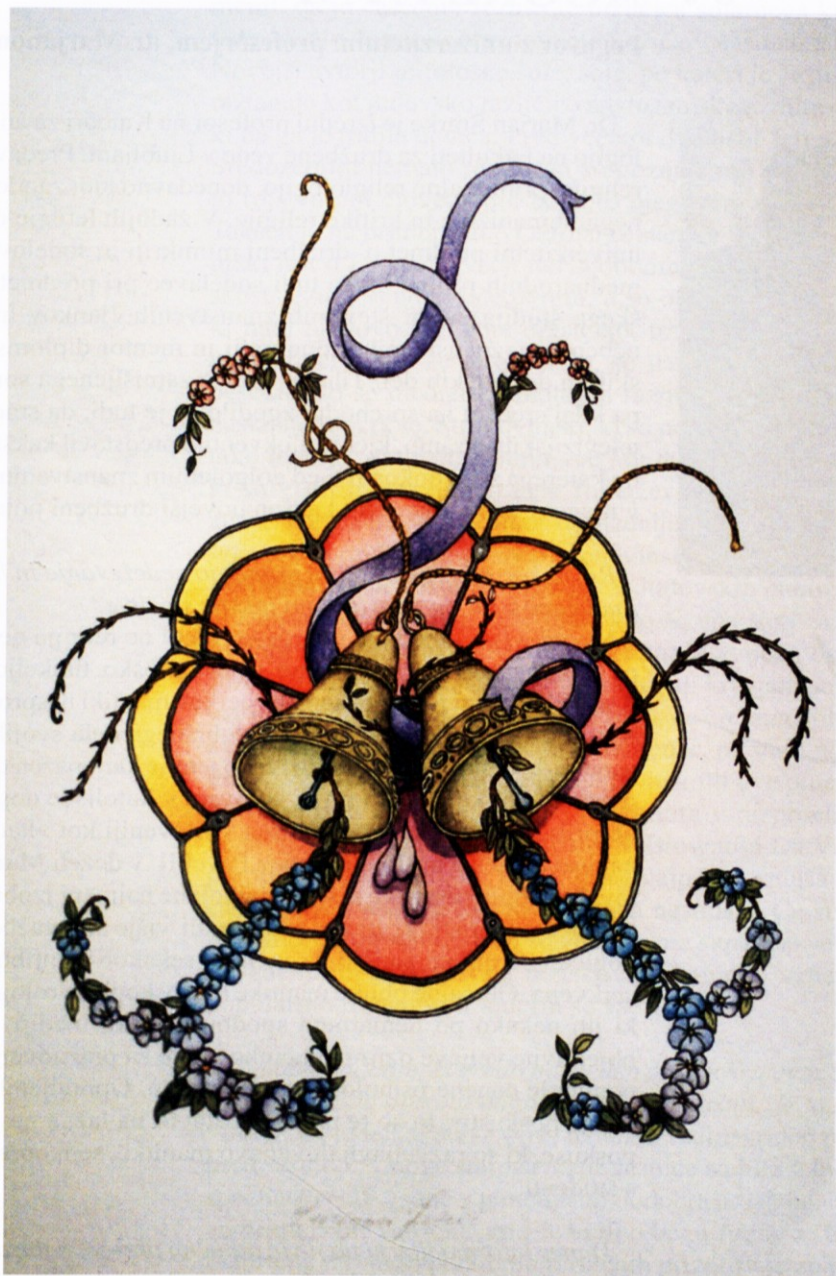
Meyer Schapiro: *Umetnostnozgodovinski spisi*, Ljubljana, Studia humanitatis, 1989.

Igor Zabel: *Umetnost in nezavedno*, v: *Sigmund Freud, Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000.

28 Sigmund Freud: *Spisi o umetnosti*, Ljubljana, Založba / *cf., 2000, p. 236.

Mara Kraljeva: Ilustracija za knjigo Vide Jeraj *Iz Ljubljane čez poljane*

Lucijan Reščič: Ilustracija za knjigo Vide Brest *Tiho, tiho, srce*

Damijan Šinigoj **AGORE PA NI**

Pogovor z univerzitetnim profesorjem, dr. Marjanom Smrketom

Dr. Marjan Smrke je izredni profesor na Katedri za analitsko sociologijo na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Predava sociologijo religije, primerjalno religiologijo, donedavno tudi zgodovino sekularnega humanizma in kritike religije. V zadnjih letih je oblikoval nov univerzitetni predmet o družbeni mimikriji in sodeloval v številnih mednarodnih projektih. Je tudi sodelavec pri predmetih podiplomskega študija, avtor številnih znanstvenih člankov in prispevkov, učbenikov, znanstvenih monografij in mentor diplomskih, magistrskih in doktorskih del. Tihega, malce zamišljenega someščana kdaj pa kdaj srečam na sprehodu, zgodilo se je tudi, da smo ga videli na televizijskih ekranih, kjer je elokventno predstavil kakšno spoznanje, do katerega se je dokopal med dolgoletnim znanstvenim delom ali pa v njegovi luči komentiral kakšen novejši družbeni pojav.

Ravnokar mi preko SMS-a ponujajo vedeževanje in horoskop. Kaj ljudi žene v to, da uporabljajo takšne storitve?

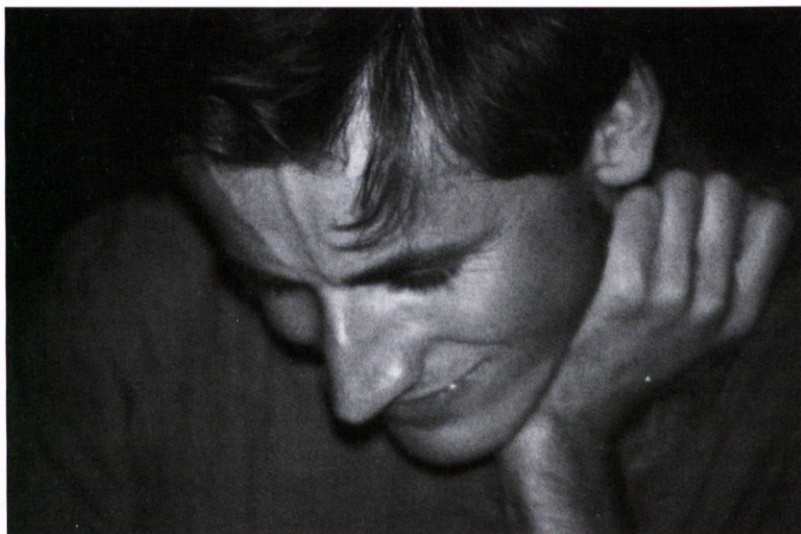
Mantika (gr. umetnost vedeževanja) ni ne religija ne znanost, ima pa deloma podobno družbeno in psihološko funkcijo kot religija. Katoliška, zlasti pa Protestantska cerkev mantiki nasprotujeta, vendar Katoliška cerkev v tem pogledu dobršnega dela svojih vernikov ne uspeva disciplinirati. Mantiko resno jemlje kar opazen del Slovencev, nekatere oblike celo do ravni verovanj v katoliške dogme, zato sem ob priložnosti papeževega obiska v Sloveniji kot »katoliški« deželi napisal članek z naslovom Janez Pavel II. v deželi Maručinih kristalov. Potrošniki mantike niso ne najbolj ne najmanj izobraženi, ampak najpogosteje tisti, ki imajo srednjo ali višjo izobrazbo. V verskem pogledu se mnogi štejejo za verne, vsekakor pa njihova vernost ni cerkvena. Običajne oblike mantike (horoskopi, astrologija, tarot itd.), ki jih nekako po nemarnem spodbujajo tudi mediji, nima nobene objektivne veljave oziroma učinkov. Gre za praznoverje, ki bržkone ponuja le cenene psihološke zadovoljitve. Opravljenih je bilo malo morje poskusov, ki so te prakse postavili na laž, a ne zaleže. Razne poskuse, ki so razveljavljali veljavo manitke, sem opravljal tudi sam s študenti.

Danes informacije, ki pa jih je odločno preveč, nabiramo tudi preko filmov in interneta in tako skušamo razbrati, kaj je res v prezrtih ali zamolčanih zgodbah. Kaj mislite o filmu Duh časa (Zeitgeist) Petra Josepha, ki ima tri dele (o Jezusovem mitu, napadih 11. septembra in prevarah mednarodnih bankirjev in zveznih rezervah)?

Komentiram naj le prvi del. Bistvo tega dela je namig, da Jezus ni bil zgodovinska oseba. Z znanstvenega vidika je resnično mogoče reči, da ni nobenega dokaza, ki bi potrjeval njegovo zgodovinsko eksistenco. Toda teza o nezgodovinskosti Jezusa tudi ni nekaj novega. Navesti bi bilo mogoče na desetine avtorjev in knjig, ki so o tem že pisali. Eden prvih je bil Francoz Charles Dupuis iz 18. stoletja, ki je menil, da je čaščenje Jezusa le različica solarnega kulta, kar naj bi nakazovalo že samo praznovanje božiča v času zimskega solsticija. Novejši avtorji mitološke šole, šole, po kateri je Jezus le mit, Jezusa razlagajo kot judovsko različico sredozemskega mita o bogočloveku, ki da ga je rodila devica. Pred več kot dva tisoč leti je bilo namreč v Sredozemlju nemalo religij, ki so poznale mit o deviškem spočetju in rojstvu pol človeka pol boga, o njegovem propadu in vstajenju. Takšen je na primer mit o Ozirisu iz starega Egipta, v marsičem tudi grški mit o Dionizu. Večji del sodobnih razpravljalcev v zgodovinskost Jezusa vendarle ne dvomi, a so ob tem prepričani, da so viri, ki nam njegovo življenje opisujejo, to pa so evangeliji, večinoma neaventični. Kar se je ohranilo, so namreč le prepisi prepisov. V besedilo so se medtem vtihotapili razni interesi, predvsem interesi nastajajoče cerkve. Strokovnjaki, ki so povezani v The Jesus seminar, tako menijo, da je nepristnih več kot 80 odstotkov dejanj in besed, ki so v štirih kanoničnih in v Tomaževem evangeliju pripisane Jezusu. Vprašanja so vsekakor do nadaljnjega odprta. Če se še enkrat vrnem k vprašanju dokazov o zgodovinskosti Jezusa: t.i. testimonium Flavianum – pričevanje o Jezusu v Judovskih starožitnostih, ki jih je zapisal Jožef Flavij, si le redkokdo še upa šteti za dokaz. Mnogi filologi namreč menijo, da je dvakratna Flavijeva omemba Jošue / Jezusa vstavek kasnejših časov. V smislu: kristjani so bili v zadregi, ker noben neodvisen zgodovinski zapis ne omenja njihovega junaka, ki naj bi bil celo kristus – božji maziljenec, pa so jo rešili tako, da so judovskemu zgodovinarju Flaviju podtaknili dve omembi. Omeniva še, da si tudi dandanes popularna kultura v razpravljanju o Jezusu ne prizadeva biti zvesta dejstvu. V Brownovi Da Vincijevi šifri je prepričano zapisano, da je bil Jezus najpopularnejša oseba svojega časa. To je s stališča znanosti seveda nesmisel. Če stvar dobro premislimo, pa ugotovimo, da so znanstvena skromna vedenja, številna nevedenja in tankovestna raziskovanja mnogo vznemirljivejša od popularnih romanov, v katerih se vse ve.

Nekatere oddaje, ki gredo po sledih poti in krajev iz Svetega pisma, dokazujejo, da opisani dogodki niso bili možni. Je to stvar vere?

Reči, da je nekaj stvar vere, je lahko tudi lagoden način skrivanja pred resnico. Mnoge starozavezne resnice so bile v luči znanstvenih spoznanj spodkopane v temeljih ali dodobra omajane. Pomisliva le na en primer: Pri verouku smo se učili o begu Judov iz Egipta. Risanje razprtega morja in podobnih bibličnih prizorov je znalo biti domača naloga, ob kateri bi se razvnela otrokova čustva. Toda izraelski arheologi religije so ugotovili, da eksodusa najverjetneje nikoli ni bilo – kaj šele razpiranja morja. Razlog so topografski anahornizmi: V 13. stoletju p. n. š., ko naj bi se zgodil, številnih krajev, ki jih omenja biblična knjiga Eksodus, sploh še ni bilo. Nastali so šele v 7. stoletju p. n. š. – takrat ko je bil mit tudi zapisan. Zgodbo o begu iz Egipta

Na ekološkem taboru.

so ustvarili judovski pisci, ker se je njihova skupnost tedaj znašla v hudi stiski. Bila je stisnjena med Asirce in vse močnejše Egipčane. Zato so po naročilu svojega kralja Jošije iznašli zgodbo o davnih junaštvih, ki naj bi jih opogumila: če smo jih ugnali takrat, jih lahko tudi tokrat. Zastavlja se vprašanje, ali in kako krščanske cerkve na taka spoznanja reagirajo? Je pošteno, če se vedejo, kot da se ni nič spremenilo? Naj otroci še naprej rišejo prehod čez Rdeče morje? Včasih imam občutek, da se Katoliška cerkev tovrstnim zadregam izogiba tudi tako, da namesto vprašanja veroučnih vsebin vedno znova odpira vprašanje verouka v javni šoli.

Radi bi vas predstavili tudi skozi vaše delo na univerzi. Eden od pojavov, ki jih raziskujete, je družbena mimikrija, ki proučuje strukturo mimikretičnosti in njeno socialno uporabo. O tem ste napisali knjigo, v kateri podajate prerez družbene in politične, zlasti pa religijske mimikrije.

Pod naslovom družbena mimikrija obravnavam različne igre med videzom in resničnostjo v družbenem življenju. Veliko jih je v vsakdanjem življenju slehernika, v majhnih, komaj opaznih, morda celo družbeno blagodejnih izrazih in količinah, veliko pa jih je tudi v ekscesnih, usodnih oblikah. Tako je imela mimikrija svojo vlogo tudi v ekonomski krizi, ki je zajela svet. Nekateri ekonomski akterji so leta ustvarjali videz uspešnosti, izjemne rasti. Izkazalo pa se je, da gre le za številčne balone, ki so čakali na pok. Mimikrija je namreč v tem, da nekaj ali nekdo ustvarja vtis, da je nekaj drugega, kot je. Tako na policah naših trgovin naletimo na izdelek, ki se imenuje Dolenjska mineštra. Če verjamemo videzu, menimo, da ima ta kaša nekaj opraviti z Dolenjsko – toda natančen pogled na deklaracijo nam pove, da je izdelek v celoti italijanski. Obstaja mimikrija na fizični in ideološki ravni. Mojster obeh mimikrij je bil vojni zločinec Radovan Karadžić: v vlogi alternativnega zdravilca je moral poseči po primernih fizičnih signalih modela zdravilca. Na ideološki ravni se je znal hitro preobleči iz ene ideologije v drugo. Tudi religije so področje mimikretičnih delovanj. To se je nedavno pokazalo v vojni

na Hrvaškem in v BiH. Sklicujoč se na religijo, na razne modele svetosti, so spodbujali zločine, ki z religijo ne bi smeli imeti nobene zveze. Podobno je bilo v sočasni vojni v Ruandi. Nekateri ljudje, ki so si želeli vojne, so svoje genocidne interese oblekli v religijska oblačila: na ta način je bilo instrumentalizirano celo videnje device Marije, ki so ga objavili tik pred spopadi.

Poznam bosanskega pisatelja, ki ga je to, da je postal musliman, rešilo pred duševnim zlomom.

Se je le kazal kot takega? To pravim zato, ker je nek drug bosanski pisatelj dejal, da v Bosni mnogi muslimani le mislijo, da so muslimani, mnogi katoliki le mislijo, da so katoliki, in mnogi pravoslavci le mislijo, da so pravoslavci. Še celo ateisti naj bi le mislili, da so ateisti. Vsa ta domišljanja naj bi bila posledica zunanjih pritiskov na človekovo identiteto. Če si te ali druge etnične pripadnosti, kar moraš biti tudi njej pripadajoče religije, sicer dišiš po izdaji.

Ne, to je bila njegovo notranje spreobrnjenje, ki ga težko razumem, ker vem, kaj je doživel in videl.

Seveda, toda taka notranja spreobrnjenja imajo praviloma zunanje vzroke. BiH, Hrvaška in Srbija so deli nekdanje Jugoslavije, v katerih je po njenem razpadu religioznost skokovito porastla. V pomembno razliko s Slovenijo. Eden temeljnih dejavnikov porasta je bila vojna. Kadarkoli poteka vojna med etnijami, ki so si v religijskem smislu različne, to vodi v povečano istovetenje etnije in religije. Bivša Jugoslavija v tem ni osamljena. Podobno je bilo na Severnem Irskem, kjer so stoletja napetosti med katoliškimi Irci in protestantskimi Angleži utrdila katoliškost prvih in protestantskost drugih. Tudi Poljska je tako zelo katoliška zaradi zunanjih razlogov: predvsem zato, ker so jo ogrožale ali zatirale luteranska Prusija, pravoslavna Rusija in kasneje komunistična Sovjetska zveza. Če bi take zunanje zgodovinske dejavnike »laboratorijsko« odstranili, bi vernost – tudi del tiste, ki se zdi povsem intimna – pomembno upadla.

V najstniških letih, z lasuljo, ko igra, da igra.

Zunanji sovražniki krepijo notranjo monolitnost?

Opisani zunanji dejavniki vedno krepijo občutek religijske identitete. Razen v primerih, ko se v povezovanju zunanjega zatiranja in religije kompromitira religija kot taka. Primer bi bila Češka. Če hočemo izjemno nizko religioznost Čehov razumeti bolje, kot jo razume papež, ki je na nedavnem obisku Češke to pripisal komunistični vladavini, moramo poznati nekaj češke zgodovine. Čehi so od Jana Husa dalje, ki so ga bili cerkveni biriči skurili na grmadi, prestajali preizkušnjo povezanega pritiska k rekatolizaciji in germanizaciji. Obojemu so se vztrajno in na različne načine upirali. Takoj ko je katolicistična avstro-ogrska monarhija razpadla, jih je Katoliško cerkev zapustilo 1,5 do 2 milijona. Papež, ki mu to ni neznano, se zavestno spreneveda glede vzrokov zgovornega rezultata – le tretjine religioznih Čehov. Pa smo spet pri nekakšni mimikriji.

Je Konstantinova darovnica tudi oblika mimikrije?

Tudi ponaredki, kar ta darovnica je, spadajo pod to streho, saj nekaj, kar je nepristno, z videzom vzbuja vtis pristnega. Za ta dokument

S sinom Vidom leta 1992.

se je dolgo verjelo, da je avtentičen in da je nastal v prvi polovici 4. stoletja. O tem so »pričali« čudoviti mozaiki in veličastne slike po številnih srednjeveških cerkvah. Prikazovano je bilo, kako naj bi cesar Konstantin tedanjemu papežu Silvestru I. slovesno izročil darovnico, s katero mu je črno na belem izročil ozemlje Rima, Italije in zahodnorimskega imperija, pa še kakšne dodatke. Toda v 15. stoletju je renesančni lingvist Lorenzo Valla dokazal, da dokument vsebuje vrsto jezikovnih anahronizmov. Mnogi izrazi, ki jih uporablja dokument, v 4. stoletju sploh še niso obstajali. Ugotovil je, da je bil dokument zapisan šele v 8. ali 9. stoletju n.š., saj je jezikovno ustrezal tistemu času. Danes tudi v Rimskokatoliški cerkvi priznavajo, da je listina nepristna. Toda s tem si je ta institucija v slogu, ki se ga ne bi sramovala mafija, pridobila ogromna ozemlja, po nekaterih ocenah kar dve petini zahodnoevropskega ozemlja in eno tretjino današnje Italije. Le-to je nato izgubila šele leta 1870. Če bi se Italija zdaj lotila deskularizacije v smislu denacionalizacije cerkvenih posesti oziroma nekdanjih papeških držav, je praktično ne bi bilo več.

Zakaj pa se je to zgodilo v Sloveniji?

Ko gre za vračanje posesti fevdalnega izvora, so glede cerkvenih posesti pri nas naredili izjemo. Glasovi proti so izzveneli v prazno. Povem naj, da je drugi vatikanski koncil, ključni zbor katoliških škofov v novejši zgodovini, pred dobrimi štirimi desetletji sam ugotovil, da veleposesti, kakršne je imela Cerkev v preteklosti, niso bile socialno pravične. Tovrstno samokritičnost je nekoč zmožgal pri nas tudi dr. Franc Rode, ko je v 70-ih letih na Teološki fakulteti izjavil, da bi se Cerkev morala pred vojno sama odpovedati razkošnemu življenju na gradovih, pa tudi veleposestim. Toda, ko je bila priložnost politično zrela, je mnenje spremenil. Hitel je trditi, da bodo s tem cerkvene materialne potrebe zadovoljene. A glej, ni minilo mesec dni in že je na radiu napovedal razpravo o državnem financiranju RKC.

Kako je bilo drugod?

Na Češkem vprašanje še vedno ni odločeno, saj so se vprašali, do kod naj se vrnejo. Naj se vrnejo do 16. stoletja, ko si je Katoliška cerkev v imenu protireformacije prisvojila širne protestantske posesti?

Tu se morava vrniti k Zakonu o verskih skupnostih.

Imenuje se Zakon o verski svobodi. Kar je precej zavajajoče, saj se po novih pogojih za registracijo verskih skupnosti dobršen del zdaj prijavljenih skupnosti ne bi mogel registrirati. Ironično, vendar resnično: Kot verska skupnost se ne bi mogel registrirati sam Jezus, če naj bi, kot je zapisano v evangelijih, deloval vsega tri leta. Zakon namreč pravi, da se lahko registrira le skupnost, ki v Sloveniji deluje najmanj deset let. Predstavljajmo si, kaj bi bilo, če bi kaj takega dooločal zakon o gospodarskih družbah! Zakon je slab. Izraža interese Rimskokatoliške cerkve, ki bi rada nekako nadzirala versko tržišče, svoje konkurente. Pod vprašaj postavlja bistvo ločenosti države in religije oziroma cerkva. To se najbolje vidi pri vprašanju financiranja verskih skupnosti. 29. člen omogoča državno gmotno podporo verskih skupnosti, ne da bi bile podane kakršnekoli oblike ali omejitve. V razmerah ločenosti države in religije bi morala biti vsaka Cerkev pre-

puščena gmotni podpori lastnih vernikov. Tako pa so pri nas politiki začeli kar tekrovati, kdo bo kateri Cerkvi odobril večji znesek. Janez Janša se je nedavno v Sobotni prilogi pohvalil, da se je osebno zavzel za to, da bi se Srbski pravoslavni cerkvi namenilo 500.000 evrov za izgradnjo župnišča. Kmalu potem je nekdanji direktor Urada za verske skupnosti dr. Čepar zajetno vsoto obljubil muslimanom za izgradnjo džamije. To je nevarna igra, v kateri nastaja vtis, da si politika z javnim denarjem kupuje politično podporo. S tem se odlaga to, kar bi bilo resnično nujno: krepitev zavesti samih pripadnikov vsake izmed Cerkev, da so oni sami in samo oni odgovorni za svojo Cerkev. Tako kot nereligiozni na svoje stroške skrbijo za svojo duševno kondicijo, tako morajo tudi religiozni.

Sem spadajo tudi cerkve kot kulturni spomeniki?

To je drugo vprašanje. A naj prejšnji odgovor najprej dopolnim: v ZDA verniki čutijo odgovornost za svojo Cerkev, kar kakšnih 2000 jih je. Na kraj pameti jim ne pride obračanje na državo. Zadeva je kočljiva tudi zato, ker imamo davkoplačevalci lahko različne zadržke do te ali one religije, ki smo jo na ta način primorani sofinancirati. Marsikateri v Sloveniji živeči musliman ima lahko slabo vest zaradi tega, ker ga država napravi za sofinancerja Cerkev, ki je del Cerkev, ki je v vojni na Balkanu blagoslavljala srbske vojaške in paravojaške skupine in celo vojne zločince. Brez kakršnih koli naknadnih opravičil. Glede kulturnih spomenikov pa menim, da si je Katoliška cerkev tu postregla z mnogo preveč državnimi sredstvi. Iz vsake cerkve hočejo napraviti lupino, ki osvetljena cele noči svetu oznanja, da tu živijo ljudje, ki še zdaj niso dojeli, da je bistvo v notranjosti, ne pa v zunanem blišču.

Ali ne dobijo sredstev tudi drugače? Je nad tem kakšen nadzor?

Če mislite na ZDA, ki se ponašajo z najdaljšo tradicijo ločenosti države in Cerkev, je edina finančna ugodnost Cerkev ta, da so oproščene plačevanja davkov. Toda to pravico uživajo le, če državne uradnike vsako leto prepričajo, da se ukvarjajo samo z versko dejavnostjo – tako dokazi o politični kot pridobitniški dejavnosti vodijo v izgubo te ugodnosti. Pri nas smo še daleč oziroma vse dlje od takih pojmovanj.

Zakaj ne?

Ni poguma, pa tudi znanja ne. Ali bolje: In eno in drugo je, toda odločilno besedo ima politika. Kot človek z doktoratom s tega področja si moram priznati, da moje mnenje ne šteje takorekoč nič. Vsak politik – član tozadevno odločilnega parlamentarnega odbora – ima več besede. To se je dobro videlo ob zavrnitvi mnogo boljše različice zakona o verskih skupnostih – t.i. Guličevega zakona. V tem pogledu povsem neuki ljudje so ga zavrnili kot nevrednega obravnave, čeprav smo ga strokovnjaki ocenili pozitivno. Pritožiti se moram tudi nad mediji: Nekateri odločilni mediji v času razprave o novem zakonu o verskih skupnosti niso znali organizirati ene same poštene okrogle mize.

V čem vidi Cerkev vzroke za sedanjo krizo?

Verski tisk spremljam le kampanjsko. Mislim na svoje zdravje. Družina je namreč vse preveč politikantska. Ob tem je zaprta v svoje kroge. Obstaja že več kot 50 let, pa se ni odprla še niti liberalnemu delu katolištva, kaj šele drugim. Zato njihovega mnenja ne poznam. Na krizo pa je seveda reagiral papež z zadnjo okrožnico Caritas in veritate. Z zamudo je izšla ravno zato, da bi vsebovala komentarje h krizi. Vzroke se išče v sferi morale oziroma v nemoralnem pohlepu. To se sliši zelo lepo, a bore malo prispeva k stvarni analizi vzrokov. Ob tem je moteče, da se Cerkev – kot ponavadi – nekako izvzame iz grešnega sveta. Pa bi lahko pomislili, kakšnih vse finančnih mahinacij je bila v zgodovini sposobna sama – od stoletja trajajoče sramotne trgovine z odpustki, ki je temeljila na laži o vicah, do pranja denarja v bankah, kakršna je bila pred dvajsetimi leti banka Ambrosiana.

Doma leta 2006. (Foto: Rasto Božič)

Kako ste se začeli ukvarjati s sociologijo religije?

Na tednji FDV sem diplomiral iz Titovega kulta kot religijskega pojava. Kot osnovnošolec sem mu bil sam privržen. Spominjam se, kako pridno sem se učil za kviz Tito, revolucija, mir. V srednji šoli sem ga že prebolel. Nato pa je idol umrl. Ko sem kot študent kmalu po njegovi smrti v časopisju naletel na religiozni slavospev Svetloba Titove zvezde, sem osebne izkušnje in sociološko znanje povezal v razpravo o sekularnih religijah. To so ideologije, ki ne govorijo o neki onostranski realnosti in bogovih, a svojo religijsko naravo izražajo v veri v posebno zgodovinsko poslanstvo.

Nekje ste izjavili, da ste naravni ateist.

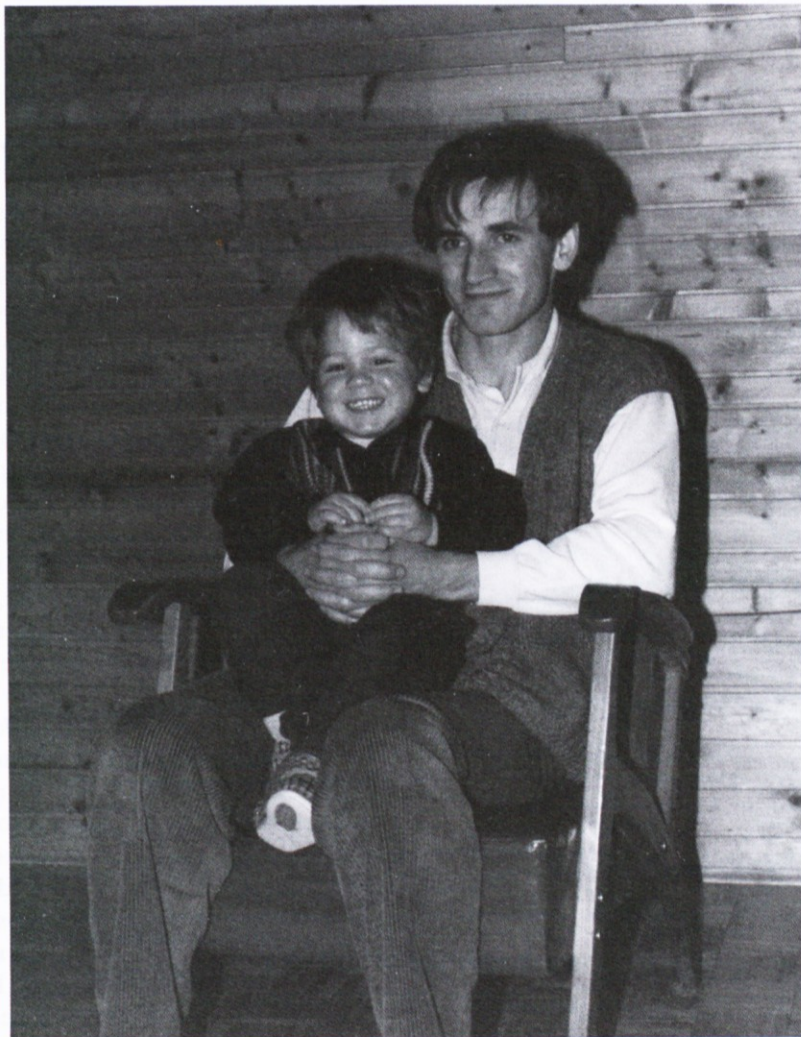
Izrazil sem se malce drugače: v intervjuju s Slavo Partljič, ki je žal pokojna, sem dejal, da sem destilirani ateist. To pomeni, da sem vprašanje obstoja boga v sebi velikokrat prekuhal, pa vedno prišel do istega povsem neoriginalnega odgovora: da bog obstaja samo v glavah ljudi, ki ga potrebujejo. In to ni greh. Vsak si naj v življenju pomaga, kakor mu ustreza. Moja poklicna dolžnost seveda ni v tem, da bi razlagal svoja intimna stališča o teh vprašanjih, temveč je v tem, da religijske pojave, ki jim namenjam največ časa, obravnavam sociološko. Tako vam lahko povem, da dobršen del Slovencev – vsaj

60 odstotkov – veruje v boga, a da si večina teh boga predstavlja na nepravoveren oziroma necerkven način. In če bi me vprašali, bi vam moral znati odgovoriti, zakaj je tako.

Kakšni so vaši načrti?

Te dni se pripravljam na sociološka srečanja, na katerih bomo razpravljali o aktualni krizi in vrednotah. Zanima me, kako se v Evropi spreminja vrednotenje religije in kako se utegne spreminjati v odvisnosti od gospodarske krize. Podatki zadnjih dvajsetih let kažejo, da je religija na zahodu Evrope vse nižje vrednotena, pridobiva pa v postsocialističnih državah. Tako je na Zahodu že cela vrsta držav, v katerih je religioznih manj kot polovica prebivalstva, sem – kar je skoraj senzacija – po novem spada tudi Španija, v nekaterih postsocialističnih državah pa padajo nasprotni rekordi. Kjer bo kriza sprožila občuten padec družbenega proizvoda in povečanje družbenih razlik, bo po deprivacijsko-kompenzacijski teoriji sledilo povišano vrednotenje religije. Religioznost je namreč v znatnem delu, še zdaleč pa ne v celoti, oblika psihološkega premoščanja raznih prikrajšanosti, ki so družbenega izvora.

S sinom Jurijem leta 1992.

Je to le v okviru poučevanja in raziskovanja v v Sloveniji?

Pripravljam se tudi na decembrsko konferenco v Oxfordu, kjer bomo sociologi razpravljali o sodobnem evropskem sekularizmu in ateizmu. Predmet moje obravnave bo ateizem v postsocialističnih državah, kjer, razumljivo, preživlja krizo. Predvsem pa nameravam predstaviti moja raziskovanja odnosa med ateizmom in srečnostjo, moralo in pojmovanji smisla življenja.

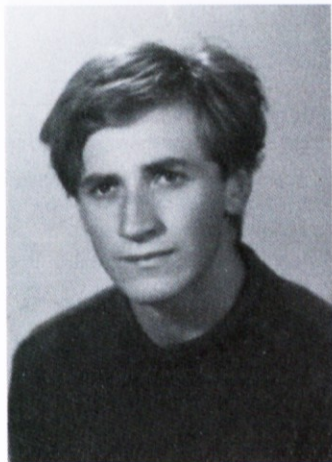
Vključen sem tudi v mednarodni projekt, v katerem s kolegi iz Nemčije in Finske raziskujemo učinke verskega pluralizma v teh treh državah. Vse evropske družbe so namreč vedno bolj versko pluralne. Če je bilo pri nas konec 80. let le 15 verskih skupnosti, jih je zdaj prijavljenih 43. Posledice verskega pluralizma so lahko dvosmerne. Prva možnost je verska vitalizacija. Religije se v medsebojnem tekmovanju vse bolj krepijo. Druga možnost je sekularizacija – upadanje pomena religij. Slovenci verske novosti sprejemamo bolj zadržano, smo nadpovprečno nezaupljivi do religijskih pojavov, zlasti če so ti izrazito institucionalizirani ali izrazito iracionalni. Neoprotestantske Cerkve, ki vsebujejo precej iracionalnih prvin, pri nas ne morejo računati na velike uspehe, medtem ko v Braziliji, v državi z največ katoličani na svetu, naglo napredujejo, saj so v zadnjih tridesetih letih na svojo stran pridobile nekaj deset milijonov ljudi. Moč sociologije je v tem, da zmore razložiti, zakaj nekje milijoni ljudi spremenijo svoje intimno prepričanje, drugje pa do tega ne pride.

Opažam nezadovoljstvo vernikov zaradi bogatenja Cerkve in njenih spolnih škandalov.

Pojava sta morda celo povezana. Mislim na celibat in nekatere izraze teženj po bogatstvu. Če ti ni dovoljeno imeti družine, če nimaš svojega doma v pravem pomenu besede, boš morda iskal svoje življenjsko zadoščenje v krepitvi institucije, od katere si doživljenjsko odvisen, pomemben element tega pa je bogastvo. Toda to ni brez posledic v smislu zniževanja zaupanja v institucijo. Podatki javnomnenjskih raziskav kažejo, da Slovenci ravno zato izražajo precej nizko zaupanje v Cerkev in duhovščino. Glede spolnih škandalov, ki pri nas niso šla v tako osupljive razsežnosti kot ponekod v tujini, se mi zdi vse bolj moteč molk vernikov. Menim, da bi morali biti oni tisti, ki bi zaropotali in jasno povedali, da celibat, ki je najverjetneje povezan s spolnimi deviacijami, ne bi smel biti nujen. Slovenski katolicizem je v primerjavi s kakšnim avstrijskim, ki ga poživlja kritično gibanje Mi smo cerkev, vse preveč pohleven. Toda s tem je tudi moralno soodgovoren za prekrške duhovščine.

Na kakšen način se spopadate s takimi temami?

Pišem znanstvene članke, ki jih nato prebere pet, šest ljudi. Duška si dam tudi na predavanjih. Ponavadi na znanstven način odgovarjam na kakšno provokativno tezo, posebno, če jo izreče visok klerik. Tako sem lani s kolegom raziskoval, kako se religiozni in nereligiozni Slovenci razlikujejo glede socialne distance – izražanja odbojnosti do raznih družbenih manjšin. V javnosti je bilo namreč zatrjevano, da imajo nereligiozni Slovenci duhovni manko, ker jim ni bila privzgojena krščanska ljubezen do bližnjega. Pokazalo pa se je, da najmanjšo distanco ali največ ljubezni do bližnjega, če hočete, premorejo ravno

Ob koncu študija.

Pri domači telovadbi.

Slika desno: S prijatelji leta 1966.

prepričani ateisti. Podobno je na Hrvaškem, kjer pa so tudi ateisti sami izrazita družbena manjšina. Letos sem reagiral na trditev znane škofa, da slovenska država s tem, ko ne uvede verouka v javno šolo, izraža nespoštovanje pravice staršev do vzgoje otrok v skladu s prepričanji staršev. Raziskovanje prepričanj staršev je pokazalo, da je Cerkev sama tista, ki v dobršni meri ne spoštuje teh prepričanj, saj so prepričanja katoliških staršev precej daleč od cerkvenih. Medtem ko se veliki večini katoliških staršev kontracepcija ne zdi moralno sporna, jo Cerkev šteje za zlo.

Že dolgo niste sodelovali v kakšni TV oddaji. To je glede na vaše reference in poznavanje tega področja nenavadno.

Res, že kakšnih devet let nisem gostoval v kakšni radijski ali televizijski pogovorni oddaji. Februarja letos so me na TV Slovenija sicer povabili na okroglo mizo o rehabilitaciji britanskega katoliškega nadškofa Williamsona, ki je izrazil dvom v holokavst. Vabilo so nekaj dni pred oddajo preklicali, saj se nihče s cerkvene strani ni hotel udeležiti oddaje, v kateri bi bil navzoč jaz. Po eni strani se v Cerkvi leporeči o dialogu, celo leto dialoga so imeli, ko se je treba pogovoriti z Marjanom iz Novega mesta, pa ga je konec. Kaj naj rečem? Ko se je razpravljalo, kolikor se sploh je, o vprašanju Zakona o verski svobodi, bi pa že imel kaj povedati.

Rad bi vas vprašal še kaj o Novem mestu.

Rojen sem v Novem mestu, tu sem hodil v gimnazijo, tu sem tudi še zdaj, ko ugotavljam, da nisem več mlad. Na srednješolska leta imam lepe spomine, rad se srečam s srednješolskimi profesorji, če je priložnost za to. Včasih imam kar malo slabo vest, da se nisem nikamor premaknil, nato pa znova najdem razloge, da sem tu. Čez vse cenim dolenjske hoste, Kočevski rog, Krko in Kolpo. Moj vzor je Janez Trdina, ki je bil kmalu upokojen in je Dolenjsko prečesal po dolgem in počez. Zlasti, samo zaradi zadnjega.

Na počitnicah leta 1966.

Partnerka Marjanca s sinom Vidom.

Pa vendar vas ni mnogo videti.

Saj! Hoste so goste in temne! Je pa tudi res, da kar precej delam. Lani sem predaval pet predmetov. Težko se prav sprostim, tudi če je urnik tako sproščen kot letos. Predavati mladini, ki je na vrhuncu intelektualnih moči, mi še zdaj vzbuja tremo.

Ste asket?

Čudim se temu, de me to vpraša toliko ljudi. Ne, nikakor. Je pa res, da se izogibam stvarem, ki jih ne potrebujem. Koliko nas je še brez mobitela?

Kaj Cerkev meni o svobodi?

Gre za institucijo, ki je najdlje v evropski zgodovini kršila načelo verske svobode. Sliši se nenavadno, toda sprejela ga je šele leta 1965. Zdaj pa se marsikdaj obnaša, kot da ga je izumila. Če hočemo razumeti polpreteklo zgodovino, ne smemo mimo tega dejstva. Slovenski kritiki Cerkve se v prvi polovici 20. stoletja niso borili proti Cerkvi, kakršna je danes, ampak proti Cerkvi, ki je hotela gospodovati nad ljudmi. Vsak človek, ki bi mu bilo kaj do svobode, bi moral biti do take institucije kritičen. Ti vidiki bi morali biti upoštevani tudi v sodobnih razpravah, še posebej zato, ker ta institucija s tako preteklostjo še ni povsem opravila.

Potrebna je torej agora?

Da, zelo potrebujemo »trg«, kjer bi zborovali, kjer bi se slišal glas izvedencev. Informacij je veliko, agore pa ni.

Jelka Reichman

ŠIVILJA IN ŠKARJICE (Dragolina Kette)
POZDRAVLJENE BESEDE - BERILO ZA 2. L. 2000

**Dolores Modic
Staša Božič**

Z ROMSKIMI OTROKI V ŠOLSKIH KLOPEH SKOZI OČI VEČINSKEGA PREBIVALSTVA; PRIMER DOLENJSKE

Romi se na področju izobraževanja srečujejo s številnimi problemi, o čemer nam pričajo tudi mnoga mednarodna poročila. Tako poročilo Evropskega centra za pravice Romov (ERRC) navaja med sistemski problemi, s katerimi se srečujejo romski otroci, na primer segregacijo v šolah ali razredih s prilagojenimi programi ali znotraj rednega izobraževanja. Informacijski sistem za pravice manjšin (MIRIS) pa med drugim posebej izpostavlja, da romska kultura in jezik nista vključena v šolski kurikulum na sistematičen način (z redkimi izjemami), romski jezik pa ni ne uporabljan ne poučevan v šolah (Modic, 2008). O tem, da gre za perečo problematiko tudi pri nas, so nas opozorili tudi že večkrat iz tujine, ob čemer je morda za našo pričujočo tematiko najbolj pomemben obisk evropskega komisarja Gil-Roblesa, ki je poseben del svojega poročila namenil tudi problematiki romskih učencev na OŠ Bršljin na Dolenjskem, kjer so pouk izvajali v ločenih skupinah in ga je komisar označil kot »zgrešen poskus vključevanja«.¹

Na kar dveh različnih predelih novomeške regije najdemo romsko populacijo. Glede na dejstvo, da v novomeškem družbenem prostoru Romi žive že daljše časovno obdobje, pa je zaskrbljujoč podatek, da je njihovo vključevanje v družbo še vedno velik problem.

Kljub prizadevanju, da bi jih primerno izobrazili in jim tako povečali možnosti vključevanja v družbeno okolje, v katerem prebivajo, se težave pojavijo že pri obiskovanju osnovne šole. V OŠ Bršljin se s problematiko izobraževanje Romov ubadajo že vrsto let. V šolskem letu 2007/2008 se je tako na OŠ Bršljin šolalo 89 romskih učencev, kar predstavlja približno 15 odstotkov vseh učencev.² Pregled porazdelitve učencev znotraj razredov nam pokaže, da jih od tega kar 22,1 odstotka obiskuje prvi razred, medtem ko odstotek nato pada vse do devetega razreda, ki ga obiskuje le 2,3 odstotka. Navedeno kaže na velik osip med romskimi učenci (poročilo podaja za to kar nekaj razlogov: zgodnje starševstvo, neredni obisk, povezan z nenapredovanjem v višji razred). V nadaljevanju sledi tudi podrobnejša analiza izostajanja romskih učencev, kjer tudi ugotavljajo, da »je izostajanje pogojeno s kulturnimi značilnostmi in funkcioniranjem romskih mladostnikov (opuščanje šolanja zaradi »ženitev«, zgodnjega starše-

1 Poročilo komisarja Gil-Roblesa, 2003.

2 Model učinkovitega poučevanja ..., str. 2-3

vstva, specifičnih vedenjskih vzorcev, dela za zaslužek...)³ Poročilo pa izpostavlja tudi pozitivno dejstvo, da sta, prvič po letu 1994, dva romska učenca končala osnovnošolsko izobraževanje na OŠ Bršljin. Kljub temu, na prvi pogled pozitivnemu dejstvu, pa je zaskrbljujoč zapis, da so »v OŠ Bršljin /.../ uspešno zaključili osnovnošolsko izobraževanje /le/ 4 romski učenci v zadnjih 14 letih.«⁴

Za razumevanje vedenjskih vzorcev, miselnosti in prepričanja tako ene kot tudi druge strani, se lahko poslužujemo anonimnih anketnih vprašalnikov. Z analizo odgovorov tako skušamo odkriti stopnjo tolerantnosti meščanov in njihovo sprejemanje drugačnosti. V anketi, ki je bila izvedena v Novem mestu, je svoje mnenje podalo 251 meščank in meščanov, v njej pa smo preučevali posameznikov odnos do Romov in njihovega izobraževanja. Anketa je deloma temeljila na anketi Pečka in sodelavcev⁵ in je bila po obsegu obširnejša, vendar smo za tokratno analizo izbrali le določene elemente. Temeljna razlika med našo anketo in anketo Pečka in ostalih je tudi vzorec, saj so v vzorec slednje vključeni učitelji, sami pa smo želeli (ob drugih ciljnih) videti, tudi kakšna bo razlika v rezultatih glede na to, da so v našem vzorcu posamezniki, ki niso učitelji.

Kljub temu, da je kar 61 odstotkov vseh anketirancev svoj odnos do Romov označilo kot negativen, so bili odgovori na nekatera vprašanja dokaj presenetljivi.

Več kot polovica vprašanih (52,2%) nasprotuje poučevanju romskih otrok v posebnem razredu, kar lahko interpretiramo kot interes za enotno vključevanje v učni proces tako romskih kot vseh ostalih otrok. Kljub temu pa jih kar 45 odstotkov to idejo podpira. Primerjalno gledano je analiza Pečka in sodelavcev pokazala, da idejo ločenega razreda podpira »le« 1,7 odstotka razrednih učiteljev in 3,1 odstotka predmetnih učiteljev, kar je bistveno manjši odstotek. Približno 65 odstotkov učiteljev pa podpira idejo, da bi Rome poučevali pod enakimi pogoji kot druge učence.⁶

Nadalje smo povpraševali, kaj si posamezniki mislijo o tem, da bi se romski otroci doma, v vrtcu in šoli učili poleg slovenskega tudi svoj jezik. 44,6 odstotka idejo podpira, medtem ko jih 52,6 odstotka ideji nasprotuje. Podpora tej ideji je med razrednimi učitelji 24,2 odstotna, med predmetnimi učitelji pa 31,5 odstotna. Jezikovni problemi so izpostavljeni praktično v vseh mednarodnih pa tudi nacionalnih poročilih, vendar pogosto kot problem nepoznavanja slovenskega jezika s strani romskih učencev. Prav tako pomemben problem pa predstavlja tudi dejstvo, da je romski jezik v učnem procesu zapostavljen – tako na primer Kovač-Šebartova in Krek podajata kritiko Navodil za izvajanje programa OŠ za učence Rome za 9-letno osnovno šolo, v kateri poudarjata, da sta »prevladujoči jezik in kultura postavljena na položaj norme, romski jezik in kultura pa sta v nasprotju s tem dojeta kot nekaj neznanega, tujega oziroma kot moteči dejavnik.«⁷

V nadaljevanju smo postavili več vprašanj, kjer so se anketiranci

3 Prav tam, str. 5

4 Prav tam, str. 3

5 Peček idr. 2006

6 Prav tam, 2006, str. 149

7 Kovač Šebart in Krek, 2003, str. 34-35

VIRI:

OŠ Bršljin (2008). Model učinkovitega poučevanja in učenja za dvig učne uspešnosti posameznega učenca; tretje letno poročilo, dosegljivo na: http://www.os-brsljin.si/model/letno_07_08.pdf.

Peček idr. (2006). Učitelji o Romih v slovenskih osnovnih šolah. *Socialna pedagogika* vol. 10, no. 2, str. 142.

Mediawatch (2005). Če ne boš priden, te bomo dali Slovincem. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Modic, Dolores (2008). Izobraževanje romskih otrok skozi oči Evropskega sodišča za človekove pravice. *Revija Rast*, december 2008.

Poročilo komisarja Gil-Roblesa (2003). Dosegljivo na: http://www.coe.si/sl/dokumenti_in_publicacije/dokumenti_v_slovenscini/ (3.8.2009).

Kovač Šebart in Krek (2003). Romi v Sloveniji: vprašanja izobraževanja, multikulturalizma in integracije. *Sodobna pedagogika*, št. 1, str. 28 – 43.

Srečanje romskih otrok s knjigo v romskem naselju pri Novem mestu. (Foto: Milan Markelj)

morali odločiti, v kolikšni meri se s trditvijo strinjajo ali ne strinjajo (možnosti so bile med 1 in 5, kjer je 1 pomenilo »sploh se ne strinjam« in 5 »popolnoma se strinjam«).

Anketiranci se tako v večini delno ali popolnoma ne strinjajo s trditvijo, da so starši slovenskih otrok nenaklonjeni vključitvi romskega otroka v razred, kjer je njihov otrok. Svoje nestrinjanje s to trditvijo je pokazala skupno več kot polovica vprašanih. Po drugi strani pa se skoraj polovica anketirancev delno ali popolnoma strinja s trditvijo, da starši drugih otrok ne dovolijo, da bi se njihov otrok družil z romskim otrokom.

Uradna politika (in tudi praksa) je bila mnogokrat kritizirana, saj ni uspela prepoznati, da vzroki za neuspešno integracijo v večinsko kulturo ne izhajajo le iz njihovega socialnega položaja in ne iz temeljnih kulturnih razlik.⁸ So pa kulturne razlike prepoznane kot odločilne v OŠ Bršljin.⁹

Ko smo anketirance povprašali, ali menijo, da romski učenci pripomorejo k vzgoji vseh učencev v smislu tolerantnosti do drugačnih in solidarnosti, je bil največji odstotek tistih, ki so se z navedbo popolnoma strinjali (33 %), takoj za tem pa z 21 odstotki sledi odgovor »sploh se ne strinjam«.

Za konec nas je zanimalo še mnenje o strpnosti oziroma nestrpnosti tako romskih kot tudi drugih učencev.

Pri vprašanju, ali so slovenski učenci nestrpni do romskih, se pojavi kot najpogosteje izbran odgovor, ki zavzema sredino med obema skrajnostma (skoraj 30%), nadalje pa se s to trditvijo 40 odstotkov vprašanih delno ali popolnoma strinja. Ko pa smo trditve obrnili in vprašali, če so romski učenci nestrpni do slovenskih, se je daleč največji odstotek (kar 41%) vprašanih s trditvijo popolnoma strinjalo.

Razlike med posamezniki in narodi so vedno obstajale. Premostiti ovire med ljudmi se zdi v času, ko posameznik s težavo premaguje ovire znotraj sebe, skoraj nemogoče. Toda spoštovati nekoga drugega in ne le pričakovati, da bo on spoštoval nas, sprejemati drugačnost ter gledati s srcem (saj je bistvo očem nevidno) bi znala biti dobra pot do premagovanja še tako težkih narodnostnih ovir. Torej?

8 Mediawatch, 2005, str. 9

9 Model učinkovitega poučevanja ..., OŠ Bršljin, 2008, str. 5

ČE NE BOMO SPREMENILI SMERI, SE BOMO ZNAŠLI NATANKO TAM, KAMOR SMO SE NAMENILI

Z napredkom znanosti in tehnologije, pa tudi zaradi rasti prebivalstva, ki je največja v Afriki in Aziji, naš planet vedno težje prenaša posledice človekovega delovanja. Poleg nekaterih naravnih procesov le-to prinaša največ onesnaževanja. Zdi se, da je prevladala zapoved »vedno hitreje in vedno več«, hkrati pa se je zaradi spremenjenega načina življenja, zlasti v bolj razvitih državah, človek oddaljil od narave, ki jo bolj spoznava preko nekaterih televizijskih oddaj kot iz izkušnje in stika z njo. Mnogi kazalci, predvsem pa klimatske spremembe in katastrofe, ki so njihova posledica (prav zdaj v Gani umira množica otrok, odraslih in živine zaradi dolgotrajne suše), kažejo na to, da je samočistilna in samoobnovitvena sposobnost narave dosegla skrajno mejo.

Fotografska razstava dveh avtorjev *Kras, kdo bo tebe ljubil*, ki letos gostuje po Sloveniji in zamejstvu, prikazuje delo Kraševke Francke. Lepota fotografij, na katerih je prikazana tradicionalna obdelava zemlje in način življenja, nas ne smeta zavesti: vile, grablje in motika ter delo od jutra do mraka so na fotografijah sicer zanimivi in lepi, gospa je morda srečna in živi v sožitju z naravo, vendar je to delo izredno naporno, čeprav lahko tudi osrečuje in je način življenja.

Ker je človeštvo v to prisiljeno, sprejema številne ukrepe, da bi onesnaženost okolja zmanjšalo; to se dogaja v Evropski uniji, obnovljive vire energije uporabljajo tudi ZDA, kjer nemška predsednica prav na dan, ko končujem to besedilo, razpravlja s tamkajšnjim predsednikom o podnebnih spremembah. Tudi v Indiji in na Kitajskem, kjer je razvoj najhitrejši, se kljub povečanim emisijam škodljivih plinov in drugim tovrstnim škodljivim okoljskim posledicam dogajajo nekatere spremembe v smeri trajnostnega in sonaravnega razvoja. Tako je na primer letošnji najbogatejši Kitajec človek, ki je obogatel z izdelavo električnega avtomobila, elektriko pa pridobivajo pretežno iz vodnih, tako imenovanih obnovljivih virov. V Indiji v mestu, kjer je bil rojen Ghandi, veliki mojster nenasilja in miru, na univerzi rektor uvaja socialni eksperiment, ki vsebuje projekte za obnovo podeželja, načrtovanje drugačne družbe, predvsem pa je poudarjeno, da imajo ljudje poleg pravic tudi dolžnosti. Diplomanti s te ustanove ne odhajajo v inštitute in laboratorije, niti v pisarne, pač pa v svoje vasi, kjer bodo s praktičnim delovanjem poskrbeli, da bo znanje koristilo podeželju, da vasi ne bodo ostajale izpraznjene, zaostale in revne, mesta pa prenapolnjena. Da je nekaj nujno narediti tudi pri nas, se vidi tudi iz razmišljanja slovenskih ekonomistov, ki so besedne zveze *dodana vrednost na zaposlenega* in *čisti dobiček na zaposlenega* po izbruhu krize zamenjali z izrazi, kot so medsebojno zaupanje, spoštovanje in sodelovanje, ki bolj sodijo v polje etičnega.

Posledice razvoja so strašljive, prizadel je Zemljo z vsemi njenimi ekosistemi. Problematika se tiče vseh vej znanosti in je zelo široka,

zato bi o njej morali razmišljati tudi sociologi, filozofi in še kdo, vendar se tu omejujem le na vzroke in posledice in možnosti njihove odprave: védenje o tem je eden temeljnih kamov trajnostnega in sonaravnega razvoja.

Slovenija na področju trajnostnega in sonaravnega razvoja ni preveč uspešna. Premalo je naredila za uporabo tako imenovanih obnovljivih virov energije (bolje bi bilo: vedno znova nastajajočih), pa za tako imenovano ERM¹ - način, kako pomagati okolju, ga (za)zdraviti - in za oživitvev (revitalizacijo) okolja. Uporabljajo se samo nekatere metode teh dveh načinov, pa še to v (pre)majhni meri. Opazen je tudi razkorak med izrekanjem o teh primerih in prakso. Obstajajo številni dokumenti in programi, ki pa se v praksi premalo udeležujejo, včasih tudi zaradi dolgih birokratskih postopkov in zaradi tega, ker je med sredstvi in investitorjem v sonaravne načine preveč »posrednikov«. Tudi zakonodaja v veliki meri sledi navedenim načelom, vendar je nadzor nad njenim izvajanjem premajhen. Tako je na primer zakonsko dovoljeno, da je avtomobilski motor, kadar vozilo stoji, prižgan tri minute, vendar avtomobilisti pred zapornicami, pa ko se pozimi greje in poleti hladi, skoraj nikoli ne ugasnejo motorja, premajhna pa je tudi obdavčitev vozil z večjo močjo.

Kaj je trajnostni/sonaravni razvoj

Še ne tako dolgo nazaj so naši predniki gradili tako, da so uporabljali materiale, ki so bili pri roki. Tako so na Krasu gradili iz kamna, na Gorenjskem in Dolenjskem iz lesa, v Prekmurju iz prsti ... Hiše so bile funkcionalne, stavbe (stanovanjske hiše, hlevi, kašče, seniki ...) pa razporejene tako, da so zadostovale potrebam ljudi. Gradbeni material je bil tak, kot je v določeni pokrajini na voljo (kamen, les, prst, trstika, slama, apno ...), razporeditev stavb pa takšna, kot jo je zahtevala razgibanost terena in varčnost s plodno zemljo in energijo (panonska vas je bila raztegnjena ob poti, kraška gručasta ...). Kmetije na Topli so svojega »sovražnika« (strmo pobočje) spremenile v »zaveznika« in tako že stoletja uporabljajo enega od načinov sonaravnega bivanja in delovanja; travnike imajo namreč nad hlevi, saj je vožnja sena navzdol lažja kot navzgor, njive pa pod njimi, kajti nanje morajo navoziti gnoj.

Skoraj vse kulture in civilizacije so upoštevale naravne danosti: dvorišča (borjači ipd...) so bila prostor za delo, hkrati pa so poleg razporeditve in velikosti oken na stanovanjski hiši omogočala »klimatsko« hlajenje, zaščito pred burjo ... Taka naselja so bila tudi lepa. Lahko bi rekli, da so bila sonaravno grajena, ker so poleg gospodarske smotrnosti upoštevala potrebe ljudi in naravne danosti. Nikoli niso bila grajena sredi plodne ravnine in ne pod plazovitim pobočjem, kar ob močnejših padavinah povzroča katastrofe, da potem govorimo o naravnih nesrečah. Zaradi sedanjih potreb se sicer ne moremo vrniti k življenju, kot je bilo nekoč, lahko pa upoštevamo izkušnje minulih rodov in gradnjo načrtujemo po sonaravnih načelih. Tako upoštevamo naravne možnosti in nosilnost okolja.

Ekološki sistem (ekosistem), ki je del biosfere, sestavljajo nežive (zrak, voda, prst, podnebje) in žive sestavine (rastline, živali in ljudje).

¹ ERM: ekoremediacija, okrajšava za remediacijo okolja (lat. remediatus: zdravilo, pomagalo, pripomoček)

Ekosistem je lahko posamezna rastlina ali žival s svojim okoljem ali pa skupnost rastlin in živali s svojim okoljem. Med seboj so tesno in večstransko povezane, vsaka sestavina vpliva na druge in je odvisna od vseh drugih. Vsaka sprememba ene vpliva na druge. V tem smislu bi se morali vprašati, kako človek vpliva na vse druge in tudi nase. V ekosistemu je sicer ohranjeno določeno dinamično (biocenozno) ravnovesje, ker se rastline in žival prilagodijo spremembam, če pa so spremembe prevelike, se spremeni sistem v celoti. Spremembe sicer nastajajo tudi v naravi, zadnja desetletja pa je opaziti, da jih je vedno več povzročil človek. Zato mora ta sonaravno gospodariti. Tega se mora zavedati tako na družbeni kot gospodarski ravni kot v osebnem življenju. **Sonaravni razvoj pomeni predvsem iskanje in vzdrževanje ravnovesja med materialnim blagostanjem, socialno varnostjo in zdravim okoljem.** Zgleduje se po naravnih ekosistemih, ki so v evoluciji dokazali, da imajo regulatorje svojega delovanja, ki jih vzdržujejo v dinamičnem ravnovesju in jim s tem zagotavljajo preživetje tudi ob spremembah.

Trajnost/trajnostnost (sustainability) poudarja cilj, težnjo ohranjanja naravnega kapitala in dolgoročno (trajno) zasnovanega delovanja gospodarstva in celotne družbe. Je ekološki, socialni in ekonomski tako po vidikih kot ravneh (lokalni, nacionalni, mednarodni). Mnogi poudarjajo, da je to uravnotežen razvoj, napredek z okoljsko, ekonomsko, socialno-etično in kulturološko zasnovo.

Sonaravnost je način (usmeritev, sistem smernic) za ohranjanje naravnega kapitala, torej naravi in okolju trajno (primerneje: dolgoročno) prilagojeno delovanje (dejavnost) družbe. Sonaravna dejavnost delovanja družbe je torej način, smernica in pot za doseganje trajnostnosti.

Lah (2008)² trajnost razlaga kot sonaravno uravnotežen razvoj. Plut (2002)³ pa definira trajnostni sonaravni razvoj oziroma napredek (TSR) kot razvoj, ki udejanja občutljivo razmerje med antropocentrizmom (okoljevarstveni vidik, varovanje naravnih virov) in biocentrizmom oziroma ekocentrizmom (varstvo narave in njene naravne prvobitnosti). Sonaravnost je po Plutu (2002) udejanjanje načela trajnostnosti, je torej pot do cilja. Vsebuje različne vidike: strukturnega (okoljska, gospodarska, socialna sestavina blaginje oziroma napredka), regionalnega, (regionalna skladnost razvoja), planetarnega (upoštevanje planetarnih posledic lokalnega delovanja) in etičnega (medčasovna, medgeneracijska dejavnost).

Razvojni dejavniki okolja so ozaveščeni ljudje in trdno gospodarstvo, ki se zaveda pomena primarnega gospodarstva in bogastva narave, gradi pa na ustvarjalnosti ljudi in razvoju sonaravnih tehnologij.

Za tovrsten razvoj je potreba tudi **etika**, ki bi delovanje človeka pripeljala do takšne stopnje, da razvoj ne bi bil le trajnosten, ampak tudi sonaraven. Omogočal in razvijal bi gospodarstvo, ki varuje in spoštuje živo in neživo naravo, ki ne bi kopičilo antropogenih snovi v skorji planeta, atmosferi in bližnjem vesolju, ne bi pogubno spreminjalo ravnotežja in ne prizadelo naših potomcev, niti drugih bitij na našem planetu.

2 Avguštin Lah, Svetovno potovanje v drugačno prihodnost in leksikon gospodarjenja z okoljem, Založba Pivec, Maribor 2008, str. 268

3 Dušan Plut, Geografski vestnik 74-1, Ljubljana 2002, str. 73 - 68

Širše pojmovanje trajnosti/sonaravnosti vključuje okoljsko, gospodarsko in družbeno (socialno) sestavino. Skrb za okoljsko ozaveščenost (skupaj z okoljskimi informacijami) in okoljsko ravnanje sta dve temeljni načeli trajnostnega ravnanja, ki omogočata uravnoveženost med ekonomskimi, socialnimi in okoljskimi cilji. Smotno je, da so ta načela in cilji sestavina slehernega razvojnega načrta, vendar nam prebiranje nekaterih regijskih razvojnih programov kaže povsem drugačni sliko.

Po Agendi 21 za Slovenijo, sprejeti leta 1995, so načela trajnostne družbe spoštovanje življenja in odgovornost zanj, izboljšanje kakovosti življenja, ohranitev vitalnosti in pestrosti narave, zmanjšanje izčrpavanja neobnovljivih virov, upoštevanje nosilne zmogljivosti (zmožnosti, občutljivosti, samočistilnih in obnovitvenih sposobnosti okolja), spreminjanje osebnega odnosa in ravnanja ter usposabljanje skupnosti za ravnanje z okoljem.

Stabilno ravnovesje je tisto, kjer vlada popolna uravnoveženost med energetske in materialnimi vnosi. Je stalno in traja daljše časovno obdobje. Vzdržujejo ga lahko le naravni sistemi, v katere človek sploh ni posegal in so bile tudi naravne razmere (klima ...) dlje časa stabilne. Zaradi medsebojne povezanosti (ljudje rečemo, da je svet majhen, uporabljamo pa tudi izraz globalen) je medsebojni vpliv sicer prisoten, vendar se ravnovesje kmalu vzpostavi.

Dinamično ravnovesje je ravnovesje, ki ga ekosistem vzpostavi, da bi se prilagodil zunanjim vplivom, ki jih večinoma povzročata človek. Pri tem je zelo pomembna biotska pestrost, zato so monokulture (tudi za tako imenovana biogoriva) in gensko spremenjeni organizmi (GSO) tako zelo nevarni. Človekovo neprimerno poseganje v okolje ruši stabilnost ekosistemov in spreminja snovnoenergetski pretok v njih.

Vprašanje, ki se pri uveljavljanju načel sonaravnega razvoja postavlja, je, **kje je meja**, ko ekosistem ne bo mogel več vzpostaviti svojega ravnovesja. Večji del odgovora je v zahtevi, da mora človek manj posegati v naravo in bolj upoštevati njene danosti in zakonitosti.

Za sonaravni razvoj je bistveno iskanje in vzdrževanje dinamičnega ekosistemskega ravnovesja.

Načrtovanje tehnologij sonaravnega razvoja

Tehnologije sonaravnega razvoja so sistemi ekosistemskih mehanizmov ravnovesja, ki lahko služijo tudi kot vzorci človekovega delovanja in posegov v okolje. Niso omejene le na **varovanje naravnih virov in okolja ter značilnosti pokrajine**, ampak razvijajo **okolju prilagojeno načrtovanje naselij, dejavnosti in infrastrukture, rabe zemljišč in drugih okoljskih virov**.

Gospodarska rast je zadnja desetletja naraščala, narava pa je trpela posledice tega. Kisel dež, ozonska luknja, zmanjšana biotska pestrost in drugo so pripomogli k degradaciji narave. Ker so ti procesi globalni, Slovenija pa tudi sama na račun gospodarske rasti ni kaj prida naredila za sonaravno gospodarjenje, se narava krči in slabša. Načela tehnologij naravnega razvoja so v marsičem podobna ravnanju, ki so ga udeležili naši predniki.

delovanje, preneseni iz narave zakonitosti ekosistemskih mehanizmov v območje človekovega delovanja po načelih sonaravnega razvoja, naslednji: neodvisnost funkcije od količinske rasti, izkoriščanje moči svojega nasprotnika za svoje delovanje, večkratna uporaba, simbioza, posnemanje naravnega vzorca, regulacijska zanka ali negativni povratni lok ...

Neodvisnost funkcije od količinske rasti:

V naravnih sistemih ima vsaka sestavina svojo nalogo, ne glede na končni proizvod. Tako sestavine, ki količinsko ne rastejo, lahko opravljajo svojo nalogo. Na ravni svetovnega (in tudi slovenskega) gospodarstva je to drugače: pomembno je, koliko bo proizvajalo, ne pa, kako bo vplivalo na socialno pravičnost, izčrpavanje naravnih virov, onesnaževanje okolja. Zato na primer kmetijstvo nima le naloge, da proizvaja hrano, ampak tudi, da ohranja podobo kulturne krajine, biotsko pestrost in prideluje zdravo hrano. Ekološko kmetijstvo ima pri izvajanju tega vzorca pomembno nalogo.

Izkoriščanje moči nasprotnika za svoje delovanje je opisano na primeru kmetij na Topli (strmina je zaveznik). Če je »nasprotnik« na primer veter, ga je potrebno uporabiti kot vir obnovljive energije, načrtovanje gradnje mora upoštevati naravne razmere (na primer strme strehe v območjih z veliko snežnih padavin)... Graditelji se mnogokrat upirajo naravnim pogojem, namesto da bi se jim prilagodili. **To načelo naj bi upoštevali pri urbanizmu, arhitekturi, urejanju krajine, izbiri kultur v kmetijstvu itd.**

Vsaka mejica med njivami je pomembna, saj delno zadržuje veter, je pa tudi izredno biotsko pestra, saj je življenjski prostor za žuželke, ptice, metulje, dvoživke, različne grmovnice in drevesa ..., hkrati pa zamejuje posest.

Večkratna uporaba

Vsi naravni ekosistemi ustvarjajo proizvode, ki nikoli niso uporabni samo za en namen (listje, ki je na drevesu opravljalo fotosintezo, odpade in tako tvori humus, potreben za novo rast ...). S tem se zmanjša uporaba energije in snovi, pa tudi odpadek, ki ga največkrat sploh ni. **Tak vzorec je primeren za zbiranje in predelavo odpadnih snovi, pa tudi za izkoriščanje obnovljivih virov energije (npr. lesne mase, ki jo je v Sloveniji dovolj).**

Simbioza

V naravnih sistemih ima več oblik, prinaša pa korist vsem, saj se tako zmanjša poraba energije, skrajšajo se poti, poveča se notranja odvisnost, uporabi manj prostora. Bolj je sistem raznovrsten, več je možnosti načinov simbioze. Velika večina rastlin na primer živi v simbiozi z mikoriznimi glivami. Hodge (v: Maček, 2009, str. 2)⁴ ugotavlja, da gliva *Glomus hoi* obenem vpliva na razgradnjo organskih snovi v tleh ter poveča privzem dušika iz odmrlih trav.

V družbi bi princip simbioze bil pomemben za **načrtovanje naselij in industrijskih obratov, trgovin, vplival bi na promet, posledično pa tudi na zmanjšanje onesnaževanja in na socialne odnose.**

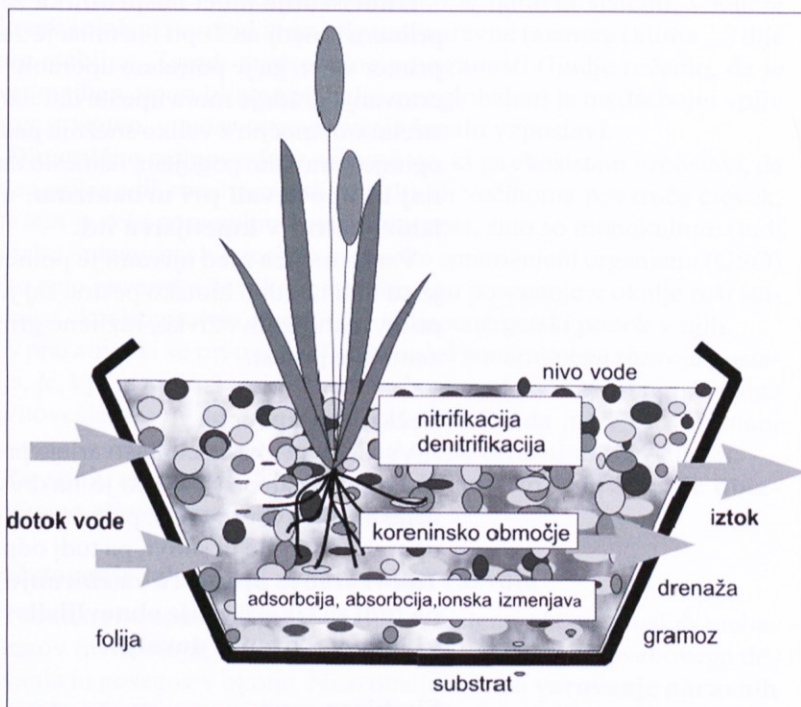
⁴ Irena Maček, Molekulski pristopi pri raziskavah arbuskularne mikorize, Biotehiška fakulteta Ljubljana, Ljubljana 2009

Prevoz na delo ali po nakupih v oddaljena mesta človeka oddaljuje od neposrednega socialnega okolja, povzroča pa tudi izgubo časa in škodljive emisije zaradi prevoza. Dnevna migracija, zlasti v Ljubljano, je v Sloveniji kljub sorazmerno majhnim razdaljam zelo velika.

Načelo simbioze bi lahko izkoristili tudi pri **razgradnji nekaterih odpadkov**.

Posnemanje naravnih vzorcev

Poleg simbioze so v naravnih sistemih še številni drugi vzorci sobivanja in ravnanja. Tako je narava polna različnih oblik in barv, ki jih lahko opazimo celo v puščavi (sipine, njihova nakodrana površina, spreminjanje barv ob različnih urah ...). V naravi nikjer ni enoličnosti, kot jo lahko opazimo v tipsko zgrajenih naseljih, trgovskih centrih in industrijskih obratih. Med oblike, ki so v skladu s sonaravnim razvojem, spada (za)zdravljenje okolja (**ekoremediacija**), **pa tudi različne oblike rastlinskih čistilnih naprav**. Te omogočajo čiščenje komunalnih odplak, izcednih voda (iz deponij) in tehnoloških voda.

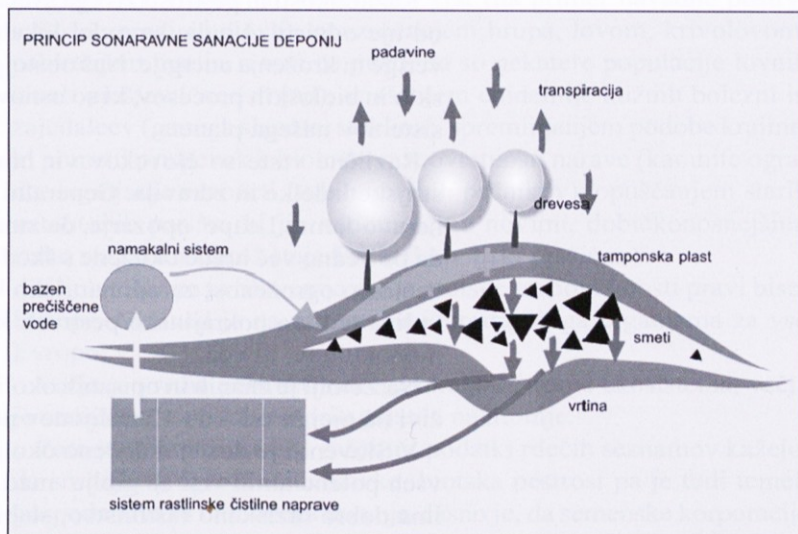
Rastlinska čistilna naprava. (Risba: M.S.D)

Zazdravljenje, obnova okolja (ekoremediacija, ERM) je sonaravni primer oblikovanja narave, s katerim varujemo naravo, čistimo in obnavljamo okolje ter tako ohranjamo ali povrnemo biodiverzito. Je ukrep, s katerim z abiotskimi in biotskimi dejavniki in njihovimi interakcijami vzdržujemo ravnotežje v okolju in večamo njegove samočistilne sposobnosti. Uporablja naravne in sonaravne procese in sisteme.

Ker hkrati preprečuje onesnaževanje in zdravi, obnavlja okolje, je izredno pomembna in bi morala biti del razvojnih načrtov. Z njo se obnavlja degradirano okolje, na takih površinah lahko ljudje potem opravljamo druge dejavnosti. Pri tem uporabljamo ekosistemsko tehnologijo, s katero varujemo ekosistemska območja.

Maja Smole Đorđević
 ČE NE BOMO SPREMENILI
 SMERI, SE BOMO ZNAŠLI
 NATANKO TAM, KAMOR SMO SE
 NAMENILI

Metoda je sonaravna, saj z naravo zdravimo naravo. Primer za zdravljenja okolja (ERM) je pogozdovanje ali zasaditev, zatravitev degradiranega območja kamnolomov, sem sodijo tudi omilitveni in izravnalni ukrepi. Metoda zazdravljenja (ERM) je učinkovita, hitra, dokaj enostavna, ne zahteva veliko sredstev, omogoča pa tudi uporabo obnovljivih virov energije. Zmanjšuje posledice suše in poplav, ohranja podtalnico, vodotoke in izvire, omogoča čiščenje kontaminiranih zemljin in izboljšuje življenje živih bitij, tudi človeka, zlasti pa nudi praktične primere za vzgojo in izobraževanje o tem, kako živeti v sožitju z naravo.

Sonaravna sanacija deponij. (Risba: M.S.D)

Ponovna oživitev (revitalizacija) je posledica zazdravljanja in obnove okolja (ERM), saj z njo površinam, vodotokom, kalom, mokriščem, stoječim vodam in vegetacijskim ter obrežnim pasovom lahko vrnemo življenje, ker jih obnovimo tako, da ponovno oživijo.

Tudi deponije je na ta način mogoče sonaravno sanirati.

Negativni povratni lok

Je regulacijska zanka. Preprečuje preseganje nosilnih sposobnosti sistema in skrbi za ohranjanje njegove stabilnosti. Če nek ekosistem v naravi preveč raste, preneha rasti ali propade. Po načelu regulacijske zanke se vzpostavi dinamično ravnovesje. **Pozidava obale (tudi naše) je primer take prekomerne rasti v človekovem okolju.** Ustvarja se veliko odpadkov in škodljivih emisij, nekdanje obdelovalne površine pa so popolnoma degradirane. Ekosistemsko ravnotežje je seveda porušeno. Upoštevanje tega načela bi na določeni točki rast take pozidave ustavilo.

Bistvo sonaravnega razvoja je, da moramo prisluhniti naravi in se učiti od nje. Deloma se tega lahko naučimo tudi iz izkušenj predhodnih rodov, tudi zato, da ne bomo škodovali prihodnjim.

Pomen biotske pestrosti

A spoznanje o tem, kam gremo, ni dovolj, treba ga je upoštevati pri redefiniciji razvoja.

Tako je z biotsko raznovrstnostjo: vemo, da jo človek uničuje, pa

vendar to vseeno počne. To bi lahko primerjali z barbarskim dejanjem požiga Aleksandrijske knjižnice; tudi v njej je bilo spravljeno znanje dotedanjega sveta. Genetska raznovrstnost (biodiverzitet) je genetični zapis vseh živih vrst na Zemlji, tako o živalih, glivah, mikroorganizmih. Za vsako posebej je zapis o tem, da imajo specifično genetsko kombinacijo, ki se je oblikovala skozi evolucijo in ki se ne more ponoviti v drugih vrstah. To je življenjska, zlasti vrstna raznolikost ali pestrost živih bitij. Zajema različne organizacijske ravni življenja: govorimo o vrstni in genetski raznovrstnosti in o raznolikosti ekosistemov.

Raznolikosti in pestrosti živega sveta ne le občudujemo, ampak smo od nje odvisni. Ljudje smo del lokalne in globalne prehranjevalne verige in kroženja energije. Naš obstoj je odvisen od fizikalnih, kemijskih in bioloških procesov, ki so osnova in pogonska sila življenjskih sistemov našega planeta.

Različne vrste so človekov vir hrane, surovina za mnoge industrijske izdelke in zdravila. Generalni direktor svetovnega sklada za naravo James Leape⁵ opozarja, da zmanjšana biodiverzitet pomeni, da bo vedno več hrane okužene s škodljivci, manj bo novih zdravil in večja bo ogroženost zaradi naravnih katastrof. Tovrstna raznolikost vpliva tudi na pokrajinsko pestrost, ki je na površinah, kjer rastejo monokulture, ni več.

Na Zemlji je znanih in opisanih okoli 2 milijona vrst. Ocenjujejo, da živi na njej še od 4 do 12 milijonov neodkritih in neopisanih vrst.

V Sloveniji je doslej določeno okoli 24.000 vrst živih bitij. Ocena vseh potencialnih vrst se giblje med 50.000 do 120.000. Slovenija ima dobro raziskano rastlinstvo, slabše bakterije in glive, najslabše pa praživali in nekatere skupine mnogoceličarjev ter skupine žuželk. Vse opisane vrste pa kažejo na izjemno biotsko pestrost Slovenije.

Vrstna pestrost na Zemlji ni stalna. Vrste se porajajo, preoblikujejo, izumirajo in nadomeščajo, vendar je tovrstno dogajanje v naravi počasno in sledi naravnim zakonom. S poseganjem človeka pa se umikanje, redčenje in izumiranje živih bitij vrši hitro in nasilno.

Znanstveniki ocenjujejo, da danes živi le 1 odstotek vseh vrst, ki so se zvrstile v razvoju Zemlje. Ta je doživela najmanj pet velikih biotskih katastrof – izumiranje vrst v razmeroma kratkem časovnem obdobju. Vendar je vsaka katastrofa povzročila tudi nov evolutijski razvoj. Ko se je v zadnjem obdobju pojavil človek, se je tempo izumiranja povečal tisočkrat. Na robu izumrtja je 22.500 že znanih živalskih in rastlinskih vrst, nekatere pa bodo izumrle, še preden jih bomo odkrili. Na seznam ogroženih vrst je v Sloveniji vključenih 45 odstotkov živalskih vrst in okoli 19 odstotkov rastlinskih. **Biotska pestrost** (raznovrstnost, biodiverzitet) predstavlja raznovrstnost vseh živih bitij na Zemlji oziroma celoto genov (genska raznovrstnost), vrst (vrstna, specijska raznovrstnost) in ekosistemov (ekosistemska raznovrstnost).

Genska pestrost predstavlja sestoj vseh genov živečih vrst na našem planetu. Vsak organizem je neponovljiva kombinacija genov.

Genetska pestrost je pri vseh živih bitjih temelj za prilagajanje spremenljivim življenjskim razmeram. Omogoča jim preživetje v spreminjajočem se okolju in s tem nenehno prilagajanje vrst skozi

generacije. K visoki genski pestrosti v okviru vrste prispevajo velike učinkovite populacije, zato je pomembno njihovo ohranjanje.

Vrstno pestrost sestavljajo vse vrste, živeče na našem planetu od nastanka življenja do danes.

Tudi človek je krivec za upadanje biotske raznovrstnosti, ko vpliva na naravo tako, da spreminja in uničuje habitate, večinoma z gradnjo prometnic in daljnovodov, regulacij vodotokov, osuševanjem mokrišč, krčenjem grmišč, goloseki, opuščanjem gorskih suhih travnikov, prezgodnjo košnjo, spreminjanjem travnikov v smučišča in golfišča, zastrupljanjem okolja (odplake, izpušni plini, uporaba biocidov v kmetijstvu), vnašanjem tujerodnih vrst (na primer navadne postrvi v Sočo zaradi ribolova), povzročanjem hrupa, lovom, krivolovom, nabiranjem rastlin, s tem da pusti, da so nekatere populacije lovnih živali preštevilčne (srnjad), vnašanjem epidemije kužnih bolezni in zajedalcev (gamsja slepota, steklina), spreminjanjem podobe krajine, ki pomeni prispevek k biološki raznovrstnosti narave (kamnite ograde, izginjanje senožeti, suhih gorskih pašnikov), opuščanjem starih avtohtonih pasem, ki jih nadomešča z novimi, dobičkonosnejšimi (tako sta redka kokoš štajerka, krškopoljski prašič ...)

Kljub temu pa je Slovenija glede biotske raznovrstnosti pravi biser Evrope. Medved je na primer vir izumirajočega organizma za vso Evropo.

Večja je vrstna pestrost nekega okolja oziroma ekosistema, večja je stabilnost – zmožnost prilagajanja na motnje.

Zato je to pestrost treba zaščititi; podatki rdečih seznamov kažejo, da so najbolj ogrožene dvoživke, biotska pestrost pa je tudi temelj gospodarstva in naravnega razvoja. Jasno je, da semenske korporacije ne z orožjem, ampak genskim materialom držijo svet v pesti. Hrana je namreč strateška surovina. **Zato je potrebno ozaveščanje, vzgoja in izobraževanje s področja biotske raznovrstnosti.** Zato so pomembne tudi genske banke, ki jih imamo tudi v Sloveniji. Obstane mnogih rastlinskih in živalskih vrst je danes ogrožen, mnoge so tik pred izginotjem, veliko pa jih je že za vedno izginilo. Najpomembnejši korak za njihovo zaščito je evidentiranje ogroženih vrst živalstva in rastlinstva. Zaradi tega so narejeni tako imenovani **rdeči seznam**, ki so znanstvene, strokovne publikacije, v katerih so navedene vse vrste organizmov, ki so po mednarodni klasifikaciji ogrožene.

Surovine in energija

Eden izmed temeljev trajnostnega razvoja je tudi **smotrna raba surovin in energije**. Na tem je zasnovana tudi strategija obstoja in razvoja vsake skupnosti.

Leta 2007 smo v Sloveniji energetske potrebe pokrivali takole:

90% s fosilnimi gorivi in energijo iz jedrske elektrarne,

10% z energijo iz hidroelektrarn in lesom,

1% z drugimi obnovljivimi viri.

Ker je do pridobivanja vodika kot pogonskega sredstva ali do fuzije kot možne oblike pridobivanja »čiste« energije še daleč, je treba razviti tiste oblike pridobivanja obnovljive (bolje: vedno znova nastajajoče) energije, ki je v Sloveniji na voljo (sončna energija, biomasa, vetrna in geotermalna). **Izkoriščanje obnovljivih virov energije prispeva k**

- zmanjšanju podnebnih sprememb in toplogrednih plinov,
- trajnostnemu razvoju,
- zanesljivi oskrbi z energijo in
- razvoju na znanju temelječega gospodarstva, s čimer se povečuje število delovnih mest, konkurenčnost ter regionalni razvoj in razvoj podeželja.

Gospodarstvo in politika glede energetskih virov presojata okoljsko učinkovitost tako, da primerjata stroške in koristi, vložke in dosežke. Učinkovita raba energije je pomembna tudi za okoljsko presojo.

Z razvojem tehnologij in zato, ker je ljudi na Zemlji vedno več, poraba energetskih virov narašča, s tem pa tudi izdelkov industrije in kmetijstva. Tudi jedrska energija je lahko problematična (okvare nuklearne, recimo černobilske, problemi s hranjenjem jedrskih odpadkov, visokimi stroški zapiranja energetskih objektov ...).

Narašča tudi promet, ki je eden največjih porabnikov fosilnih goriv.

Fosilna goriva so sestavljena iz ogljikovih spojin (ogljikovodikov). Pri njihovem zgorevanju se sprostita poleg toplote tudi ogljikov dioksid in voda ter veliko drugih plinov, ki onesnažujejo okolje.

V dimu, ki nastaja pri gorenju premoga in nafte, je mnogo snovi, ki škodijo živim organizmom, na primer ogljikov monoksid (CO). V krvnem obtoku se veže v rdečih krvničkah in jim prepreči, da bi prenašale kisik. Nafta in premog vsebujeta tudi veliko žvepla, pri njunem zgorevanju pa nastaja žveplov dioksid (SO₂), ki povzroča nastanek kislega dežja. Pri zgorevanju fosilnih goriv nastaja tudi ogljikov dioksid, zaradi katerega nastane topla greda. Najbolj čisto fosilno gorivo je zemeljski plin.

Troposferski (prizemni) ozon škodljivo vpliva na zdravje ljudi in ekosistem. Visoke koncentracije **prizemnega ozona** pri ljudeh vplivajo na dihalni sistem, zlasti pljuča, v ekosistemu pa vplivajo na zmanjšanje pridelka, povzročajo škodo na listih ter znižujejo odpornost na bolezni. Ozon povzroča tudi poškodbe na plastiki in gumi.

Emisije iz energetike vključujejo emisije iz zgorevanja goriv, ki se naprej delijo na emisije iz transformacij, iz industrije in gradbeništva, iz prometa in iz drugih področij, ki vključujejo emisije iz gospodinjstev, storitvenega sektorja ter zgorevanja goriv v kmetijstvu in gozdarstvu.

Okoljske politike EU temeljijo na naslednjih temeljnih načelih (Temeljna načela, 2007):

- preprečevanje je boljše kot čiščenje: bolje je odpraviti onesnaževanje pri viru, kot pa se ukvarjati z njegovimi posledicami,
- onesnaževalci morajo plačati za onesnaževanje, ki ga povzročijo,
- previdnostni ukrepi: sprejetje ukrepov, ki lahko preprečijo morebitno onesnaževanje – tudi brez dokončne znanstvene potrditve.

Ozračje sestavljajo vodni hlapi, ogljikov dioksid in drugi naravni plini, ki prepuščajo sončno svetlobo, vendar absorbirajo toploto, ki se odseva nazaj z Zemlje. Ta naravni proces, ki se imenuje „**učinek tople grede**“, ohranja temperaturo Zemlje na ravni, ki je potrebna za življenje na njej. Brez nje bi povprečna temperatura Zemlje znašala -18°C. Vendar pa človeške dejavnosti, kot sta kurjenje fosilnih goriv in uničevanje gozdov za pridobitev kmetijskih zemljišč, zvišujejo

ravni ogljikovega dioksida in drugih plinov v ozračju, ki absorbirajo toploto. Dodatek teh „toplogrednih“ plinov povečuje naravni učinek tople grede, zaradi česar se Zemlja segreva, podnebje pa spreminja.

Rešitev je zniževanje globalnih emisij toplogrednih plinov, zlasti ogljikovega dioksida. To pomeni boljše uporabo naravnih virov. Fosilna goriva, kot so nafta, plin in premog za pridobivanje električne energije, ogrevanje, hlajenje in promet, so glavni viri emisij toplogrednih plinov. Uporabljati jih moramo v manjših količinah in učinkoviteje. Hkrati je pomembno preprečiti sproščanje ogljikovega dioksida v ozračje, na primer tako, da se „ujame“ že pri nastanku, nato pa shrani pod zemljo v izčrpanih plinskih poljih ali rudnikih soli.

EU se je zavezala, da doseže najmanj 20-odstotno zmanjšanje emisij toplogrednih plinov do leta 2020 v primerjavi z letom 1990 (Strateški cilji, ki usmerjajo Evropsko energetske politiko, 2008).

Na področju okolja so danes **največji izzivi podnebne spremembe, nevarnost zmanjšanja biotske raznovrstnosti ter nezaželeni vplivi onesnaževanja za naše zdravje kot tudi smotrna uporaba naravnih virov in zmanjšanje količine odpadkov**. EU se teh izzivov loteva s postavljanjem visokih okoljskih standardov ter s spodbujanjem novih načinov dela in čistejših tehnologij, ki na drugi strani tudi povečujejo konkurenčnost in inovativnost našega gospodarstva ter tako ustvarjajo delovna mesta in krepijo družbeni napredek.

Temelj prizadevanj EU je zagotoviti, da njene odločitve na vsakem od teh treh področij - gospodarskem, socialnem in okoljskem - nimajo škodljivega učinka na drugi dve področji. Pri sprejemanju odločitev o kmetijstvu, ribištvu, prometu, energetiki, trgovini, razvoju itn. se tako vedno upoštevajo okoljski vidiki.

Zaradi globalnega varovanja okolja je vedno več razmišljanj o vzpostavitvi ustreznega sonaravnega energetskega sistema, katerega osnova bi bili obnovljivi viri energije. Po zmanjšanju zaloga fosilnih goriv naj bi svet postopno prešel na tri nosilne energije: elektriko (predvsem iz obnovljivih virov energije), metan (CH_4) in metanol (CH_3OH).

Kot pri vsem novem pa je treba biti tudi pri tem previden: pri vsaki dejavnosti uporabljamo energijo, nastajajo izpusti in kasneje, ko potegnemo črto, včasih ugotovimo, da je slabih učinkov več kot dobrih. Tako se je pri pridobivanju biogoriv iz rastlin šele čez nekaj časa izkazalo, da imajo mnogo slabih strani.

Ko krčijo gozdove, da bi pridobili površine za pridelavo biogoriv, se sproščajo velike količine toplogrednih plinov, ki močno presegajo pozitivne učinke za okolje, ki jih sicer biogoriva prinašajo. Poleg tega zmanjševanje površine gozdov pomeni manj fotosinteze, s tem pa tudi manj kisika. V Braziliji, eni največjih proizvajalk biogoriv, so nastale plantaže sladkornega trsa, ki ga uporabljajo za ta namen. Etanol iz sladkornega trsa v zrak izpušča 56 odstotkov manj toplogrednih plinov kot bencin, vendar nekateri opozarjajo, da za proizvodnjo tovrstnih goriv porabijo preveč vode, spreminjajo krajino, zmanjšujejo biotsko pestrost, zaradi novih razmerij vplivajo na način življenja kmetov, torej imajo tudi sociološke in kulturološke posledice ... Smotrno bi bilo tovrstna goriva pridelovati iz ostankov olj (na primer od cvrtja).

Slabosti skoraj vseh vrst goriv iz biomase so, da se zlahka razkra-

jajo, tako da so le redka goriva, ki dovoljujejo daljše skladiščenje, poleg tega imajo relativno nizko energetska vrednost in je zato njihov transport na večje razdalje predrag, pa tudi za prevoz uporabljamo fosilna goriva, ki povzročajo izpuste.

Velja, da prehod na biogoriva znižuje emisije, ki jih povzročajo promet. Novejša poročila pa postavljajo to tezo pod vprašaj in ugotavljajo, da je proizvodnja biogoriv kriva za višanje cen hrane, in predlagajo nadaljnje raziskave o vplivu na proizvodnjo prehrane ter preučitev možnosti, da za biogoriva uporabljajo rastline le, če ne izpodrivajo površin, namenjenih prehranim surovinam.⁶ Videz pokrajine in povečanje uporabe gensko spremenjenih organizmov (za sojo ...) v poročilih ni zaslediti.

Potrebna je modrost

V zvezi s sonaravno trajnostnim razvojem se postavlja mnogo vprašanj, še več pa konkretnih nalog. Gotovo vseh v kratkem času ni mogoče rešiti in četudi bi jih, bi se rane, ki smo jih ljudje povzročili Zemlji, našemu edinemu domu, ne zazdravile kmalu. Potihnili je misel o preusmeritvi tovarnega prometa na železnico, kljub temu, da tovarni promet poleg osebne povzroča silno onesnaževanje ozračja in tal, še vedno v naših vaseh odtekajo odplake v kraško podzemlje, kar bi se dalo odpraviti z rastlinskimi čistilnimi napravami, še vedno tovarne ob naraslem vodostaju v reke spuščajo odplake, da je onesnaževalca težko odkriti, pa četudi ga, to ni kaznivo dejanje, ampak le prekršek (razen če bi ogrožali življenje ljudi), še vedno je na naših strehah premalo fotovoltaičnih celic, ki skoraj v celoti lahko pokrijejo potrebo gospodinjstev po elektriki; logiko izkoriščanja sončne energije nekateri celo spreobračajo: celice postavljajo samostojne, kar ni v skladu s sonaravnostjo, in energijo drago odprodajajo državi; še vedno se zasipavajo močvirja (na primer ob Temenici), ki so naravni blažilec poplav in tudi čistilec... Navodil, predpisov in študij je kar nekaj, veliko idej (in »preslikanih« izdelkov) prihaja iz EU, včasih pa celo modro ugotavljajo tisto, kar je že stoletja znano. Študija Sončna energija v Sloveniji⁷ ugotavlja, »da geografsko glede osončenosti izstopajo posamezni predeli z več energije, kot na primer v topli polovici leta Primorska, širše območje Dolenjske in Posavja ter ravninski del Podravja in Pomurja (zanimivo: to se pokriva s prevladujočimi vinogradniškimi predeli Slovenije)«. To je še eden od dokazov, da se da ob upoštevanju spoznanj prednikov načrtovati tudi nove tehnologije za pridobivanje vedno znova nastajajočih virov energije, in za to najbrž ni treba naročati dragih študij in analiz.

Smotrno in v smislu trajnostnosonaravnega razvoja bi bilo, da bi v Sloveniji udejanili več metod v skladu z že sprejetimi načeli tako v okviru kjotskega sporazuma, konference v Riu de Janieru, kot v organih EU in slovenskih dokumentih, morda prehod na obnovljive vire energije in s tem zmanjšanje odvisnosti od uvoza in fosilnih goriv pa tudi zmanjšanje onesnaževanja, zazdravljenja okolja (ekoremediacija) in oživitve poškodovanega okolja (revitalizacija), - ter ohranjanje biodiverzitete in preprečitev vnosa gensko spremenjenih

6 http://www.markosj.net/biogoriva.htm#_ftn7 7. 10. 2009

7 Rakovec, d. et al., Založba ZRC, Ljubljana 2007, str. 102

organizmov, za katere obstajajo zagovorniki in nasprotniki, kaj pa v resnici pomenijo, bo pokazal čas, tako kot je še vedno.

Velik del življenjske radosti izhaja iz narave in njenega večnega kroga. Zato ta zapis naj ne bi vzbujal zaskrbljenosti, čeravno je veliko razlogov zanjo, ampak skuša biti spodbuda, da premislimo o vsebini, njegova sporočila predajamo drugim in ravnamo v skladu z načeli in spoznanji trajnostnega in sonaravnega razvoja. Ni pomembno samo, da ločeno zbiramo odpadke, ampak tudi, da smo pozorni na vse, kar se v našem okolju dogaja takega, kar ni v skladu z njim, in po svojih močeh v skladu s trajnostjo/sonaravnostjo pripomoremo, da temu ne bo tako.

Spoznanj in dokazov za to, da je svet na razpotju, je veliko, oblikuje se tudi znanje o napakah in postopkih za njihovo omilitev, če že ne odpravo. Ali bo dovolj tudi modrosti, kakršno izraža kitajski pregovor, uporabljen za naslov tega prispevka, pa se bo kmalu pokazalo.

Viri:

- Avguštin Lah, Svetovno potovanje v drugačno prihodnost in leksikon gospodarjenja z okoljem, Založba Pivec, Maribor 2008, str. 268
Rakovec, d. et al., Založba ZRC, Ljubljana 2007, str. 102
http://www.markosj.net/biogoriva.htm#_ftn7 7. 10. 2009
<http://www.radiostudent.si/article.php?sid=15329&newlag=english>, 12. 7. 2009
Irena Maček, Molekulski pristopi pri raziskavah arbuskularne mikorize, Biotehiška fakulteta Ljubljana, Ljubljana 2009
Dušan Plut, Geografski vestnik 74-1, Ljubljana 2002, str. 73 - 68

LITERATURA:

- Kajfež Bogataj L. (2008) Kaj nam prinašajo podnebne spremembe, Ljubljana, Pedagoški inštitut
<http://ki.si/raziskovalna-področja/okokje/>, 1. 10. 2009
<http://www.ki.si2.nf.ini-lj.si/e-kemija/file.php/1/output/.../>, 22. 11. 2009
http://kazalci.arso.gov.si/?&data=indicator&ind_id=../
Bioplin, tehnologija in okolje, Mednarodni simpozij, Rakičan, 2007
<http://www.rtd.si> 18.8.2009
Adamič J., Biotehnologija (urednik Peter Raspor), Ljubljana 1992
Plut, D. Sonaravni razvoj (napredek) in geografija, Dela 28, Ljubljana 2007
M. Raugei et. al. Energy and life cycle assesment of thin film CdTePhotovoltaic moduls, University of Siena
Priročnik Prihodnost je obnovljiva, Obnovljivi viri energije, Fokus društvo za sonaravni razvoj,
Renewable Energy Research in Slovenia, dostopno na <http://www.arrs.gov.si>, 17. 8. 2009
(Installed of solar collectors per 1000 habitants)
Plut, D., Slovenija - zelena dežela ali pustinja? Ljubljana: Krt, 1987, str. 168
Ilešič, S., Slovenske pokrajine, Geografska regionalizacija Slovenije, Geografski zbornik 1979/3-4, Ljubljana,

Urška Šoba **GOSPODARJENJE Z ZNANJEM V LUČI RECESIJE**

Uvod

Svetovna gospodarska kriza je resno prizadela celotno Evropsko unijo. Omejena dostopnost do kreditov, ki znižuje cene nepremičnin, nove milijardne bančne izgube in zmanjševanje vrednosti evropske valute na borzah so pripeljali do naraščajočega upadanja zaupanja in posledično do kolapsa v povpraševanju in naložbah. Podatki o domači aktivnosti kažejo, da se spremembe v mednarodnem okolju preko znižanega povpraševanja in znatno zaostrenih pogojev financiranja hitro in močno prenašajo tudi v slovensko gospodarstvo. Zaradi zmanjšanja naročil v gospodarstvu je v svetu že občutiti množično odpuščanje delavcev. Tudi v Sloveniji se bo ob poslabšani aktivnosti število brezposelnih povečalo. Pomembno je, da zaradi reševanja pomembnih finančnih virov ne zanemarimo prav tako izjemno pomembnega kadrovskega vidika, saj je lahko gospodarska kriza vzvod za zavedanje nacionalne politike o vrednosti nacionalnega gospodarjenja s kadrovskega vidika, njihovem znanju in intelektualnem kapitalu. Na podlagi nacionalnih politik, politike EU in potenciala državljanov je potrebno pripraviti ukrepe in načrt za učinkovito gospodarjenje z znanjem in ohranjanjem intelektualnega kapitala.

GLOBALNO GOSPODARSTVO IN GOSPODARJENJE Z ZNANJEM

V zahtevnih razmerah nam prav uspešno in učinkovito gospodarjenje z znanjem – gospodarjenjem z ljudmi lahko ustvari priložnosti, ki podjetje obranijo kriznih situacij in osvetlijo pot iz težavnih situacij.

Rast in delovna mesta – za boljšo Evropo ukrepamo danes

Finančna kriza in gospodarski upad sta ponovno zelo dobro opozorila na osrednjo vlogo EU pri zagotavljanju gospodarske in socialne blaginje Evropejcev. Ker realno gospodarstvo čuti posledice kreditne krize, Komisija Evropskih skupnosti razvija strategijo, ki naj bi omejila učinke na rast, pomagala tistim, ki izgubijo delovna mesta in gospodarstvo EU čim bolj pripravila na preobrat. To pomeni nadaljnje zasledovanje mnogih ključnih ciljev lizbonske strategije za rast in delovna mesta: razbremenitev malih in srednje velikih podjetij (MSP), da se lahko posvetijo izgradnji podjetij; ukrepi usposabljanja in prekvalificiranja za spodbujanje razvoja spretnosti ... Komisija je sprejela obsežen načrt gospodarskega okrevanja za rast in delovna mesta, da bi spodbudila povpraševanje in ponovno vzpostavila zaupanje v evropsko gospodarstvo.

Ohranjanje in ustvarjanje delovnih mest v EU

Komisija predlaga poenostavitev meril Evropskega socialnega sklada (v nadaljevanju ESS), ponovno oblikovanje porabe ter pospešitev izplačevanja predplačil z začetka leta 2009, tako da bi lahko države članice prej prišle do 1,8 milijarde sredstev za okrepitev aktivnih

politik trga dela, ponovno osredotočenje podpore na najbolj ranljive, pospešitev ukrepov za razvoj veččin in se po potrebi odločile, ali bi projekte v tem obdobju v celoti financirala Skupnost.

Poleg tega bo ob drugih ukrepih za pospešitev izvajanja pomembnih naložbenih projektov prenesenih še do 4,5 milijarde sredstev, kar bo prav tako prispevalo k ohranjanju in ustvarjanju delovnih mest (Komisija Evropskih skupnosti, 2008).

GOSPODARJENJE Z ZNANJEM IN IZZIVI ZA NACIONALNO POLITIKO

Evropsko leto ustvarjalnosti in inovacij posebej poudarja pomen razvijanja spretnosti in znanj ter spodbujanja inovacij v okviru strategije EU za rast in delovna mesta. Pomembno je, da ne zanemarimo izjemno pomembnega kadrovskega vidika, saj je lahko gospodarska kriza vzvod za zavedanje nacionalne politike o vrednosti nacionalnega gospodarjenja s kadrovskimi viri, njihovem znanju in intelektualnem kapitalu. Na podlagi nacionalnih politik, EU politik in potenciala državljanov je potrebno pripraviti ukrepe in načrt za učinkovito gospodarjenje z znanjem in ohranjanjem intelektualnega kapitala.

OECD je znanje opredelila kot kumulativno zalogo spretnosti in informacij, ki jih ima vsak posameznik, družina in skupnost (vključno s podjetji) in jih lahko uporabi pri delu ter v osebnih in družbenih situacijah (Planko, 2001). Gospodarjenje z znanjem je temelj poslovne politike učeečega se podjetja in pomeni predvsem znati »gospodariti« z ljudmi. Gospodarjenje z znanjem je torej proces, v katerem vizijo in poslanstvo opremljamo z znanjem, zagotavljamo pravočasni dostop do znanj ljudem, ki ta znanja potrebujejo, v vsebini in obliki, ki jo razumejo; vključuje ustrezno organizacijo in sisteme za načrtovanje, shranjevanje in dostop do znanj na različnih ravneh, na papirju, v knjigah in sporočilih; vključuje procese prenosa, nadgradnje in evaluacije rasti znanja predvsem v povezavi s poslovno učinkovitostjo in uspešnostjo organizacije ter ljudi v njej (Peršak Marjan, 2006). Identificiranje in kodiranje znanja je največkrat začetni proces menedžmenta znanja (MZ). Najprej je treba prepoznati ključno znanje za podjetje in ga locirati. Podjetja morajo skrbeti za nenehno pridobivanje znanja, ki jim omogoča napredek in razvoj. Prenos znanja po organizaciji in med zaposlenimi predstavlja zelo pomemben del MZ. Potrebno je graditi posebno strukturo in kulturo organizacije v podjetju, ki bo omogočala hiter pretok znanja po podjetju (Nonaka, 1995).

Učenje, znanje in ustvarjalnost so postali ključni elementi konkurenčnosti posameznika in organizacij. Njihova razvitost je odvisna od mnogih ravni delovanja družbe. Tudi v kontekstu pospešene globalizacije je proces učenja kljub vse večji brezmejnosti znanja v veliki meri lokaliziran. Tiste organizacije, ki bodo sposobne organizirati učenje in znanje ter proces sprememb voditi tako znotraj kot v povezavi z okoljem, bodo zmagovalci družbe znanja (Jaklič idr, 2006).

Kovač (2000, str. 37) navaja, da intelektualni kapital pomeni »vse tiste netelesne sestavine podjetja (znanje, sistem vrednot, odnosi do poslovnih partnerjev, sposobnost ravnanja...), ki povečujejo vrednost podjetja in njegovo poslovno učinkovitost«.

V hudi svetovni konkurenci so lahko uspešna samo tista podjetja, ki glede kadrov izpolnjujejo naslednje pogoje:

- so inovativna,
- sposobna za hitro adaptacijo,
- imajo ustrezno fleksibilno strategijo razvoja (»Rollover Planning«),
- uporabljajo kooperativni stil vodenja,
- se hitro učijo in spreminjajo svoje postopke,
- so sprejela koncept in vrednost človeka kot svobodnega posameznika in
- zaposleni imajo sposobnost hitrega učenja (Florjančič, 1995, str. 87).

Postati učeče se podjetje pomeni kontinuirano izobraževati zaposlene. Podjetja morajo pripraviti zaposlene, da so kos kompleksnosti globalne ekonomije in spremembam. Raziskave so pokazale, da je operativna izvedba odvisna od izobraževalnih programov. Izobraževalne programe je potrebno prilagajati prioritetam podjetja. Osemdeset odstotkov najbolj razvitih podjetij izvaja redna izobraževanja zaposlenih (The Future of HR in the Europe, 2007).

Manjša podjetja pošiljajo zaposlene na izobraževanje po ustaljenih programih, v srednjih in velikih podjetjih pa je največ povpraševanja po programih, narejenih po meri. Delodajalci se vse bolj zavedajo, da je vlaganje v izobraževanje zaposlenih odločilnega pomena za uspešno dolgoročno poslovanje (Finance, 2008). Za uspešno izvedena usposabljanja je potrebno definirati ključne kompetence v povezavi z našimi strateškimi dejavnostmi, ki bodo nosilke nadaljnjega razvoja.

Ključne kompetence predstavljajo prenosljiv, večfunkcionalni paket znanja, veščin in stališč, ki jih vsi posamezniki potrebujejo za osebno izpolnitev oziroma razvoj. Morale bi biti razvite do konca obveznega izobraževanja ali usposabljanja. Ključne kompetence predstavljajo osnovo vseživljenjskemu učenju (Predlog delovne skupine za ključne kompetence, 2002). Vodstvo podjetja mora samo ugotoviti, kako bo nastalo krizo prebrodilo. Podjetja morajo opraviti celovit pregled poslovanja podjetja od vizije in poslanstva naprej, kar nam lahko omogoči popoln pogled nad tem, kako lahko najučinkoviteje in kar z najmanj stroški in »bolečimi« preobrti zadržimo zaposlene z vsem znanjem in posestjo intelektualnega kapitala in preprečimo njihovo odpuščanje.

Slovenska vlada je sprejela nekaj ukrepov, ki so nam pri tem lahko v pomoč. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju MDDSZ) je 12. septembra 2008 objavilo javni razpis za sofinanciranje projektov ohranitve delovnih mest. Predmet je subvencioniranje ohranitve delovnih mest/zaposlitev in usposabljanje zaposlenih v posameznih ločenih obratih (enotah) delodajalca, kjer so delovna mesta/zaposlitve ogrožena. Za izvedbo javnega razpisa za sofinanciranje projektov ohranitve delovnih mest/zaposlitev je bilo namenjenih skupaj 1.250.000,00 EUR za leto 2008 in 225.000,00 EUR za leto 2009 (MDDSZ, 2008). Za ohranjanje delovnih mest je MDDSZ 14. januarja letos sprejelo Zakon o delnem subvencioniranju polnega delovnega časa. S tem zakonom se za omejitev učinkov svetovne gospodarske krize z namenom ohranitve delovnih mest ureja delno subvencioniranje polnega delovnega časa s sofinanciranjem plač za polni delovni čas (MDDSZ, 2009). MDDSZ poziva k posre-

dovanju predlogov za izvedbo projektov ENAKOST MOŽNOSTI IN SPODBUJANJE SOCIALNE VKLJUČENOSTI.

Projekti v okviru te prednostne usmeritve se osredotočajo na ranljive skupine na trgu dela. Praviloma imajo več značilnosti, ki vplivajo na njihov položaj na področju zaposljivosti in vključevanju na trg dela. V to skupino spadajo zlasti dolgotrajno brezposelne osebe, starejše osebe od 50 let, mladi, iskalci prve zaposlitve, invalidi in druge funkcionalno ovirane osebe, pripadniki etničnih skupin, begunci, bivši kaznjenci, odvisniki in zdravljeni odvisniki, migranti ter ženske. Skupaj je za sofinanciranje tovrstnih projektov namenjenih 6.000.000 EUR (MDD-SZ, Služba za ESS). ESS je eden od štirih strukturnih skladov, ki so osnovni finančni instrumenti strukturne in regionalne politike EU. V tem okviru podpira pospeševanje zaposlovanja, vseživljenjskega učenja, prilagodljivosti zaposlenih in podjetij... (ZRSZ).

Sklep

Politika EU je naklonjena reševanju socialnih problemov in v ta namen namenja tudi sredstva. Sedaj je na potezi slovensko gospodarstvo, da na podlagi ukrepov in znanja izkoristi možnosti, ki jih ponuja EU. Z ukrepanjem ne smemo odlašati, saj lahko tvegamo, da nas potegne v začaran krog usihanja kupne moči in davčnih prihodkov ter naraščanja brezposelnosti in proračunskega primanjkljaja. Za zaposlene je na osnovi izkazanih potreb po znanju potrebno pripraviti program gospodarjenja z znanjem in definirati strateške dejavnosti, ki bodo nosilke nadaljnega razvoja podjetja. Za brezposelne je na osnovi izkazanih potreb po zaposlovanju potrebno pripraviti programe dodatnega usposabljanja, definirati je potrebno ključne kompetence in strateške gospodarske dejavnosti, ki bodo nosilke nadaljnega gospodarskega razvoja države. Zavedati se moramo nevarnosti položaja, ki ga prinaša trajna brezposelnost, ki močno vpliva na vedenjske, psihofizične in intelektualne lastnosti brezposelne osebe.

Viri in literatura:

1. Cotman M. (2008). Javni razpis za sofinanciranje projektov ohranitve delovnih mest.
2. Florjančič J. (1995). Operativni management. Moderna organizacija. Kranj.
3. Jaklič M. idr.,(2006). Menedžment znanja. Založba Pivec. Maribor.
4. Komisija Evropskih skupnosti (2008). Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko socialnem odboru in odboru regij, Zakonodajni in delovni program KOMISIJE EVROPSKIH SKUPNOSTI za leto 2009, Za boljšo Evropo ukrepamo danes, Bruselj.
5. Komisija Evropskih skupnosti (2008). Načrt gospodarskega okrevanja za rast in delovna mesta, za spodbudo povpraševanje in ponovno vzpostavitev zaupanja v evropsko gospodarstvo, Bruselj.
6. Kovač B. (2000). Kakovost slovenskih menedžerjev kot intelektualni kapital slovenskega gospodarstva. 32. simpozij o sodobnih metodah v računovodstvu, 45 financah in reviziji. Zveza ekonomistov Slovenije: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije. Ljubljana.
7. Nonaka I. (1995). The Knowledge-Creating Company. How Japanese companies create the dynamics of innovation. Oxford University Press. New York.
8. Peršak M. (2006). Gospodarjenje z znanjem. Interno gradivo Inštituta USP, Ljubljana.
9. Planko S. (2001). Upravljanje z znanjem v organizaciji. Magistrsko delo. Ekonomska fakulteta. Ljubljana.

10. Poziv k posredovanju predlogov za izvedbo projektov ENAKOST MOŽNOSTI IN SPODBUJANJE SOCIALNE VKLJUČENOSTI. (2009) Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Služba za ESS.

11. Predlog delovne skupine za ključne kompetence, ki jo je ustanovila Evropska komisija. (2002). Ključne kompetence v na znanju temelječem gospodarstvu.

12. Pust B. (2008). Podjetja se zanimajo za programe »po meri«. Finance, št.179. Članek objavljen 13. 10. 2008.

13. The Boston Consulting Group (2007). The Future of HR in the Europe, Key Challenges Through 2015. The Boston Consulting Group. Boston.

14. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. ESS, Splošna predstavitev, spletna stran. <http://www.ess.gov.si/slo/ESS/Predstavitev/Predstavitev.htm#Kaj%20je%20Evropski%20socialni>

15. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Statistične informacije, spletna stran http://www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/StatisticniPodatki/statisticni_podatki.h

Lucijan Reščič: Ilustracija za knjigo Vide Brest *Tiho, tiho, srce*

Sonja Fir **VPLIV POSAMEZNIKOVE USTVARJALNOSTI NA USPEŠNOST PODJETJA**

Mnogi vodje delovnih procesov se zavedajo, da predstavlja osnovni element podjetja človek, zato poskušajo upoštevati in izkoristiti različne človeške lastnosti in poteze. Motivacija in ustvarjalnost sta pomembni človekovi življenjski sili. Ženeta ga, ga vlečeta, skratka, pomagata mu usmerjati njegovo življenjsko energijo tako, da veliko lažje obvladuje svoje probleme in izzive. Če v svojem življenju nimamo ciljev ali se jih ne zavedamo, zapravljamo dragoceni čas. Velika večina ljudi bi na vprašanje, zakaj človek sploh dela, odgovorila, da preprosto zato, da sebi in tistim, ki so od njega odvisni, priskrbi sredstva za življenje. Po tej logiki naj bi človek delal toliko več, kolikor več možnosti ima za zaslužek. Vendar pa v realnosti vsi dobro vemo, da to ni čisto tako.

Pojem ustvarjalnosti je težko definirati. Oliver Wendell Holmes pravi: »Ko nova ideja zgane človeški um, se ta nikoli več ne vrne v prejšnje stanje.« Ustvarjalnost je naša notranja potreba, je izraz splošne dejavnosti in ne kot posebna dejavnost. Carol Kinsey Goman uporablja definicijo: »Ustvarjalno mišljenje je povezava prirojene nadarjenosti in cele vrste priučenih veščin ter hkrati njihova uporaba pri reševanju vsakdanjih problemov. Ustvarjalni ljudje so tisti, ki ne blokirajo svoje prirojene ustvarjalnosti in ki znajo svoje sposobnosti uveljaviti na različnih področjih.« (Kinsey, C. G., Ustvarjalnost in poslovna uspešnost, 1992, str. 7).

Različni avtorji opredeljujejo ustvarjalnost različno:

J. P. Guilford jo opredeljuje kot izraz divergentnega mišljenja, ki izhaja iz odprtih vprašanj, ki dopuščajo več pravih rešitev, po **J. C. Flanaganu** se kaže v tem, da prinese nekaj novega v stvari, kjer še prej te nove ideje ali proizvoda sploh ni bilo, **E. Paul Torrance** pa trdi, da je ustvarjalno reševanje problemov edino, kar lahko človeku, ki se je znašel v življenjsko nevarni situaciji in nima na voljo nobene znane ali preverjene rešitve, pomaga preživeti. **L. Feng** meni, da je ustvarjalnost za človeka to, kar so krila za ptico.

Torej smo vsi ustvarjalni. Razlikujemo se le po tem, v kolikšni meri svojo ustvarjalnost uspemo razviti. Če znamo vpreči moč svoje ustvarjalnosti, lahko iztisnemo iz življenja več radosti in sreče. Bolj ko smo ustvarjalni, bolj osebno bogati ostajamo – neprestano rastemo, imamo občutek polnejšega življenja, smo napolnjeni z optimizmom in imamo bolj izpolnjeno življenje. Ustvarjalni napor je protistrup za zaskrbljenost. V bistvu so skrbi znak, da svoje domišljije ne uporabljamo pravilno. Ustvarjalni ljudje svoje delo ljubijo. Naprej jih ne ženejo niti želja po slavi niti potreba po kopičenju bogastva, podžiga jih zgolj priložnost delati, kar delajo najraje. Ti ljudje občutijo notranji ogenj, ki oddaja avro radosti (Keong, Y. K., Vsi smo ustvarjalni, 2008, str. 29). Ustvarjalnost je zelo pomembna za družbo. Danes je znanje s klikom na miško dostopno že vsakomur. Pri ustvarjanju bogastva pa gre za dodajanje vrednosti temu znanju, in to se zgodi,

ko smo ustvarjalni. Iz tega sledi tudi, da v današnjem času ni več najvrednejše imetje podjetij nepremičnine in stroji, ampak kolektivna ustvarjalnost zaposlenih, saj le uspešno delo v skupini oziroma timu spodbuja k večji ustvarjalnosti, ki postopno vodi k realizaciji poglavitnih ciljev organizacije.

Ovire na poti ustvarjalnosti

Ustvarjalno mišljenje ni stvar nadarjenosti, temveč je večšina, ki se je je mogoče naučiti. Ljudem podeli moč, saj okrepi njihove naravne sposobnosti, izboljša skupinsko delo, produktivnost in posledično primerno tudi dobiček. Najbolj ustvarjalni so zaposleni v dobro organiziranih okoljih. Slaba organizacija povzroča zmedo in izgubo časa.

Poznamo mnogo ovir oziroma blokad ustvarjalnosti:

1. Negativen odnos. Ljudje, ki so po naravi pesimisti, bodo videli le negativne vidike problema, svojo ustvarjalno energijo pa bodo izčrpavali v skrbeh zaradi možnih škodljivih posledic. Nasprotno bodo optimisti poskusili odkriti predvsem ugodne priložnosti, ki jih ponuja določena situacija.

2. Slepo sledenje pravilom. Medtem ko so nekatera pravila nujna (tako kot smo na primer lahko veseli, ker je bil dosežen vsesplošni dogovor o ustavljanju pred rdečo lučjo na semaforju), mnoga druga dušijo ustvarjalnost, saj spodbujajo miselno lenobo in nasprotovanje spremembam.

3. Čezmerni stres. Ljudje, ki so čezmerno izpostavljeni stresom, po mnenju psihologov čedalje težje ohranjajo objektivnost in zaznavajo alternative. To stanje pogosto doživljajo kot močan pritisk, ki ga utemljujejo z občutki, da jim venomer primanjkuje časa, da imajo prezahtevne naloge ali da so ujeti v past. Stopnjevanje njihove zaskrbljenosti običajno vodi k pešanju ustvarjalnega mišljenja in sposobnosti za sprejemanje odločitev.

4. Domneve in sumi. Togo vztrajanje pri domnevah in sumih pogosto onemogoči ustvarjalno mišljenje, ki upošteva tudi druge možnosti. Da bi se izognili reševanju napačnih problemov in hkrati spodbudili ustvarjalno mišljenje za iskanje drugih možnih rešitev, je priporočljivo, da preverimo svoje dvome in sume s postavljanjem vprašanj, na primer: Katere so najverjetnejše možnosti?, Kakšne so druge možne razlage?.

5. Strah pred neuspehom je ena najpogostejših zavor narave ustvarjalnosti. Ljudje, ki sprejemajo neuspehe kot »stranski proizvod« ustvarjalnosti, imajo zagotovo več možnosti za končni uspeh.

6. Prepričanje, da niste ustvarjalni. Kar 90 odstotkov vsega, kar danes vemo o človeških možganih in ustvarjalnosti, je bilo odkritega v zadnjih dvajsetih letih. Dognano je, da je zmogljivost možganov za ustvarjalnost teoretično neomejena. Edine omejitve si postavljamo sami s svojim mišljenjem. Največja ovira je popolno sprejemanje mišljenja, da smo ali nismo zmožni nekaj izpeljati ali doseči – če verjamemo, da nekaj zmoremo, ali če verjamemo, da nečesa ne zmoremo - imamo prav.).

Ugodna podlaga za ustvarjalnost

Posameznikova ustvarjalnost temelji na njegovem samozaupanju.

Kdor ne zaupa vase, ne verjame v svoje ustvarjalne potenciale, ima sicer lahko dobre zamisli, a jih ne upa pokazati drugim in tudi ne verjame, da jih lahko uresniči. Ljudje so ustvarjalni le, če svoje delo opravljajo z veseljem. Ustvarjalnost vodij je odkrivanje vzvodov, ki sprožijo ustvarjalnost sodelavcev. Lahko pa zagotovimo določene pogoje, ki bodo ustvarjalnost spodbudili:

a) **Ustvarjalno vzdušje**, ki odraža zaželenost in strpnost do novih zamisli in tolerantnost do zmote. Kaže se prepričanje sodelavcev, da lahko izrekajo dvom in kritiko in kažejo navdušenje, s katerim večina sprejema ustvarjalne dosežke svojih kolegov in je pripravljena sodelovati pri njihovi uresničitvi.

b) **Zagotavljanje ustvarjalne avtonomije posameznikov - zaupanje**, predvsem da lahko delajo na osnovi svojih »miselnih shem« in ne na podlagi vsiljenih zamisli drugih ter svoje izvirne prispevke postopoma vgrajujejo v mozaik skupnega spoznanja (Mayer idr, 2001). Za uresničevanje lastnih zamisli smo tudi veliko bolj motivirani kot za tuje. Vsiljeni vzorec ravnanja moramo običajno nezavedno najprej prevesti v nam razumljivo sporočilo ali predstavo, medtem ko nam je lastna zamisel neposredno razumljiva.

c) **Dogovor o skupnem avtorstvu ustvarjalnih dosežkov** ne glede na posameznikove deleže. Nemogoče je namreč pravično določiti končne učinke glede na posameznikove vložke, zato je potrebno že prej sprejeti spoznanje, da so lahko nastali v medsebojni interakciji.

d) **Ustvarjeno zaupanje**, da bodo ustvarjalni dosežki res pravično vrednoteni in nagrajeni. To organizacije zagotovijo z izdelanim sistemom vrednotenja in nagrajevanja ustvarjalnega dela.

Že uveljavljeno »organizacijo, ki se uči« je potrebno nadgraditi z »organizacijo, ki ustvarja«, saj učenje in ustvarjalnost šele v sozvočju postaneta generatorja razvoja posameznika in organizacije.

Ciljno vodenje

MBO (ang. management by objectives) v slovenščino prevajamo kot ciljno vodenje. To je filozofija in način vodenja, ki pomaga prevajati strateške cilje in strategije organizacije v taktične planske naloge in akcije skupin ter posameznikov, ki so potrebne za povezovanje planiranja in uresničevanja. Lahko rečemo, da gre za splošen prijem v podjetju, ki zagotavlja izvajanje akcij za doseg ciljev organizacije (Vodopija, 2005, str. 1-2).

Torej ciljno vodenje temelji na dejstvu, da kjerkoli ljudje v organizaciji delajo skupaj, bo prisoten tudi skupek zelo različnih ciljev. Vsak posameznik ima svoje osebne cilje, vsak oddelek ima svoje poslovne cilje in ne smemo pozabiti, da ima tudi vrhnji menedžment svoje strateške cilje. Poslanstvo ciljnega vodenja je združevanje vseh teh različnih interesov, da bi lahko uresničili skupni cilj.

Danes so uspešna samo tista podjetja, ki vedo, kaj hočejo potrošniki, in ki dosledno usmerjajo svoje sodelavce v smislu modela razvoja - torej so ustvarjalni (ponuditi trgu nove proizvode, nove načine njihove uporabe, nove storitve), rast (izdelati in prodati več izdelkov iz obstoječega programa - nujno pridobiti dodaten tržni segment), dobiček (pomeni doseči načrtovani dobiček, ki ni samo rezultat, ugotovljen ob koncu poslovnega leta, temveč je tudi eden izmed določenih ciljev podjetja).

Vse pogosteje slišimo, da skladnost individualnih in organizacijskih ciljev ni avtomatično dosežena, ampak le v ekstremnih primerih, kot je primer individualnega podjetnika. Žal večinoma, predvsem v organizacijah, skladnost ciljev ni visoka in v tem primeru se osebni cilji in cilji organizacije izključujejo ali so celo konfliktni, sledi nizka produktivnost in nezadovoljstvo zaposlenih, kar posledično zmanjšuje našo ustvarjalnost. Cilj sodobne organizacije je, da se individualni cilji in cilji organizacije medsebojno ne izključujejo, ampak se medsebojno pogojujejo in oplajajo v odnosu z zunanjim okoljem.

Ciljno vodenje zaposlenih je tesno povezano s pojmom motivacije oziroma ustvarjalnosti, in ko jo proučujemo v zvezi z organizacijo, sta zanjo značilna najmanj dva pomena. Po prvem jo označimo kot eno izmed strategij menedžmenta, s katero si menedžerji prizadevajo prepričati zaposlene, da bi dosegli rezultate, pomembne za organizacijo. Drugi pomen pa izhaja iz psihološkega koncepta in se nanaša na posameznikovo notranje mentalno stanje.

Pojem motiviranja pogosto razumemo kot nekaj koristnega, podobnega čarobnemu prahu, ki ga potresemo po ljudeh, da nenadoma pridobijo moč in postanejo pripravljeni za delovanje v naši zeleni smeri (Keenan, 1996, str. 5). V resnici pa je motivacija nenavadno preprost pojem, saj zadeva vprašanja, kako ravnati z ljudmi in kako doseči, da bi bili zadovoljni s svojim delom. Mnogo težje pa je odgovoriti na vprašanje, kako doseči, da bo delovanje zaposlenih usklajeno s potrebami podjetja, saj tisto, kar moramo storiti, da pri drugih spodbudimo in ohranjamo motiviranost, žal v praksi ni tako preprosto. Pogoj za uspešno delovanje podjetja pa je predvsem v pravilnem usklajevanju ciljev podjetja in individualnih ciljev zaposlenih.

Slovinci in ustvarjalnost

Slovenija se je na lestvici inovativnosti in razvoju tehnologije za leto 2006 v državah EU, s skupnim indeksom inovativnosti 0,35, uvrstila na 15. mesto, kaže poročilo Evropske komisije. Slovenci smo tako tik pod povprečjem inovativnosti v 25 državah članicah EU (brez Romunije in Bolgarije).

Raziskava je zajemala 25 držav članic EU, Romunijo, Bolgarijo, Švico, Norveško, Hrvaško, Turčijo, Japonsko in ZDA. Slednji sta pri inovacijah sicer še vedno v prednosti pred EU, vendar se prepad med EU in Japonsko ter še posebej ZDA zmanjšuje. Slovenija, Estonija in Češka so se med novimi članicami EU najbolj izkazale in celo prehitele štiri države članice EU15 - Italijo, Španijo, Portugalsko in Grčijo.

Skupni indeks inovativnosti (SII) so v evropskem združenju za inovativnost izračunali na podlagi 25 različnih indikatorjev, med njimi so: število patentov države, delovno aktivno prebivalstvo z višjo oziroma visoko izobrazbo, skupni izdatki za raziskave in razvoj, delež dodane vrednosti pri izdelavi visokotehnoloških izdelkov, vlaganja tveganega kapitala v zgodnje faze podjetniškega procesa, števila diplomantov naravoslovnih in tehničnih smeri, intelektualna lastnina, razvoj podjetništva. Stopnjo rasti skupnega indeksa pa so izračunali na podlagi indeksov preteklih let.

Tabela št. 1: Skupni indeks inovacij (SII) po državah leta 2006

(Vir: European innovation Scoreboard, 2008)

Zap št	Država	Skupni indeks inovacij (SII)	Zap št	Država	Skupni indeks inovacij (SII)
1	Švedska	0,73	19	Estonija	0,34
2	Švica	0,69	20	Italija	0,34
3	Finska	0,68	21	Španija	0,31
4	Danska	0,63	22	Ciper	0,3
5	Japonska	0,61	23	Malta	0,3
6	Nemčija	0,59	24	Litva	0,27
7	ZDA	0,54	25	Madžarska	0,26
8	Luksemburg	0,54	26	Hrvaška	0,25
9	Velika Britanija	0,53	27	Slovaška	0,23
10	Islandija	0,49	28	Portugalska	0,23
11	Nizozemska	0,49	29	Latvija	0,22
12	Francija	0,48	30	Poljska	0,22
13	Avstrija	0,48	31	Grčija	0,22
14	Belgija	0,48	32	Bolgarija	0,21
15	Irska	0,48	33	Romunija	0,19
16	Norveška	0,36	34	Turčija	0,08
17	Slovenija	0,35	35	povprečje EU 25	0,45
18	Češka	0,34	36	povprečje EU 15	0,5

Sklep

Vsaka organizacija je živ organizem in samosvoja, enkratna ter neponovljiva, kot vsak posameznik, ki je v njej zaposlen. Zato ne obstajajo splošni recepti za učinkovito prebujanje inovativnosti v posameznih poslovnih okoljih. Veliko pripomorejo dobra praksa in izkušnje, ki so lahko spodbudna osnova za iskanje lastnih rešitev. Za majhen narod kot smo Slovenci je ustvarjalnost odločilna. Družba, ki zavira ustvarjalnost, si zapira vrata v inovativno prihodnost. Pri tem, ali se bo tehnika v Sloveniji prevesila v prid inovativne družbe, bodo imeli ključno vlogo posamezniki z ustvarjalnimi lastnostmi. Ustvarjalen je lahko vsak posameznik. Vsaka organizacija oziroma bolje rečeno poslovodstvo mora najti načine, kako spodbuditi, razvijati in usmerjati svoje zaposlene, da bi organizacije bile ne le učinkovite in uspešne, ampak bi imele pogoje in se razvijale v konkurenčne organizacije tudi v mednarodnem merilu.

Literatura

- Keenan, K.: Kako motiviramo. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1996.
- Keong, Y. K.: Vsi smo ustvarjalni - Naj vaša ustvarjalnost zacveti. Varaždin: Založba Katarina Zrinski, d.o.o., 2008.
- Kets de Vries, M.: Svetle in temne plati vodenja: NUK Ljubljana, 2004.
- Kinsey, C.: Ustvarjalnost in poslovna uspešnost. Maribor: GZP Mariborski tisk, 1992.
- Lipičnik, B., Možina, S.: Psihologija v podjetjih. Ljubljana: Državna založba Slovenije, d.d., 1993.
- Matos, S.: Spodbujanje ustvarjalnosti. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1994.
- Vodopija Bet idr.: Učinkovita orodja vodenja: Priročnik s primeri dobrih praks. Maribor: Forum Media, 2005.

Mara Kraljeva: Ilustracija za knjigo Vide Jeraj *Iz Ljubljane čez poljane*

Melita Vovk: Ilustracija za knjigo Mire Mihelič *Puhkova kresna noč*

Stojan Pelko **BOŽIDAR JAKAC, MIRAN
JARC IN AMERIKA**

**Govor ob otvoritvi razstave v Jakčevem domu v Novem mestu,
5. septembra 2009**

V čast mi je, da je moj prvi povod za nagovor v Novem mestu prav Božidar Jakac, saj na prav poseben način zgošča mnoge reči, za katere si prizadevamo tudi danes v snovanju kulturne politike.

Ne zamerite mi, če njegovo delo in življenje nocoj nalašč nekoliko anahronistično posodobim in rečem, da je Jakac živ dokaz za to, kako pomembni elementi človekovega dostojanstva so kulturna izobraženost, multikulturna razgledanost in individualna kreativnost.

Zato del, ki so nam nocoj ponujena na ogled in v premislek, ne vidim le kot izziv likovnim kritikom, ampak jih gledam skupaj z njegovimi filmskimi dokumenti dveletne poti po Ameriki in seveda z nenehno dnevniško refleksijo, ki jo v pismih posreduje Miranu Jarcu.

Iz tega dobesečno multimedijskega spleta se nam Jakčeva pot kaže kot temeljna ne le za poznavanje Amerike in prepoznavanje sveta, ampak predvsem za samospoznanje. V Jakčevi odisejadi je tako nekaj homerjevske Odiseje in nekaj tistega sokratovskega »spoznaj samega sebe«. Danes je ne bi bilo, če mlad, 29-letni izobraženec ne bi odrinil v svet z ladjo pomenljivega imena *Vulcania*, če na tej svoji poti ne bi hkrati gojil in kalil svoje multikulturne zvedavosti – in seveda, temeljno, ničesar o tem sploh ne bi vedeli, če ne bi znal to doživeto in domišljeno ustvarjalno preliti v podobe in besede.

In prav iz hkratnega opisa in upodobitve se nam riše mladenič, ki je na poti odrasel v moža. Upam si trditi, da je bila ta dveletna pot za Jakca tako pomembna kot kasnejša štiriletna vojna izkušnja: obakrat je izkusil revolucijo, enkrat industrij-

sko, kapitalistično, drugič socialno, socialistično. Ker je šel čez New York in čez Rog, ker je šel skozi praški študij in novomeško pomlad, ker je izkusil tako mističnost Grand Canyona kot skrivnosti Baze 20, je lahko v življenju sprejemal prave odločitve, vlekel prave poteze – je lahko, če hočete, ustvarjal v samoti ateljeja in ustanavljal Akademijo. Zato v njegovi ameriški poti ne vidim klasičnega razcepa med osuplostjo nad množico velemesta, v kateri je človek le kos mašine, in pomirjujočo krajino, ki priključuje odmev domače pokrajine: nikoli ne moreš zgolj izbrati med fascinacijo in nostalgijo, med civilizacijo in domačijo. Ne, odmik od doma je pogoj za sprevid sveta, pot v svet pa potovanje vase, ki tujca praviloma najde tam, kjer ga najmanj pričakuješ: pri sebi doma, v samem sebi.

Ključni ustvarjalni preboji se potem vedno zgodijo v stiku, na meji, na robu, tam, kjer se največja globina stakne z bleščečo površino, kolektivni spomin pa z individualno izkušnjo – kot v tistem fascinantnem prizoru, ko Jakac na robu Grand Canyona sedi z Indijcem, brahmanom iz najvišje kaste, in staroselcem Indijcem. Medtem ko se je pred njimi »temnil razgled v globoko zevajočo grozotno žrelo canyona«, Indijec Indijancu daje v *spomin* svoj podpis v sanskrtu, Jakac pa ga sprašuje o *svobodi*. »Nisva ga več spraševala, saj sva trpko občutila, da ti sinovi svobode le pregrenko doživljajo svoje umiranje.«

V tem paradoksnih trenutkih stikov civilizacij, ne pa morda njihovega boja, se lahko zgodi, da gre mladeniču skozi spomin, kar je dvajset let nazaj »doživljala vroča domišljija

Stojan Pelko
BOŽIDAR JAKAC,
MIRAN JARC IN AMERIKA

novomeškega gimnazijca«, ko je bral Karla Maya – a hkrati hočem verjeti, da se prav zaradi takih trenutkov »čudno opojne elementarnosti« človek laže odloči, da bo šel: v atelje, na akademijo, v hosto ...

Brez Grand Canyona bi torej ne bilo Baze 20, brez sanskrta ne pisem Jarca, brez rdeče ne podobe. Ko sem pri Jakcu iskal, od kod naslov knjige *Odmevi rdeče zemlje* – med drugim tudi zato, da bi razumel, kdaj je »rdeča zemlja« otrdela v »železni svet« – sem našel prizor, ki zgošča skoraj vse, o čemer sem se vam nocoj namenil govoriti. Smo 29. januarja 1930. Jakac je celo dopoldne preživel ob slikanju Grand Canyona, tudi popoldne je prišel nazaj in ostal do trde noči. »Tik indijanskih hiš sem lovil poslednje rdeče utripe dneva in rdečih skal.« Mali Indijanček je komaj slišno pel stare indijanske melodije. Čudno blizu sta si bila, pravi Jakac, evropski romar, iščoč pravirov življenja, in on, najmlajši sin te rdeče zemlje. Kakor je vsaka odiseja hkratno iniciacijsko potovanje v prostoru in času, v stvarstvo in vase, tako se je tudi Jakčeva ameriška odiseja iztekla v svojevrstno doživetje dna, dobesedno »do dna«, kjer se gostobesednost umakne molku, vsa silina vseh podob, pisanih in gibljivih, pa »mogočni, strahotni negibnosti«.

Redkokdaj v slovenski publicistiki je bila refleksija umetniškega procesa v vseh njegovih razsežnostih tako zgovorno ubesedena, umetniški akt tako večplastno zajet. Zato je brskanje po tem obdobju Jakčevega

življenja in dela tako pomembno, zato je skrb Dolenjskega muzeja za Jakčevo zbirko tako pomembna, zato je ta nocojšnja razstava tako pomembna – in zato, spoštovani, je tako zelo pomembno, da se zavedamo, da ima vsak čas svoje popotnike. Vprašajte Filipa Robarja, koliko Jakca in koliko Jarca je v njem – in koliko Amerike; vprašajte Matjaža Bergerja, kako »do dna« je bral Podbevška – in koliko antike je v njem; predvsem pa vprašajte današnje 29-letnike in -letnice, kam potujejo – in kaj najdejo na koncu svoje poti, ko se vrnejo domov in pogledajo vase.

Če mene vprašate, vam povem z Jakčevimi besedami, s strani, med kateri sem vtaknil svojo sedanjo službeno vizitko:

»Močnega in samozavestnega sem se čutil sredi denarnih in svetnih mogotcev, češ, tudi jaz imam svoje bogastvo, to naše bogastvo čustev in pesmi. In ko sem segel v roko ameriškemu državnemu tajniku Davisu, ki so se pred njim v strahu in spoštovanju klanjale postave mojih spremljevalcev, sem začutil vso enodnevno minljivost posvetne moči in slave in vso vekovito neminljivost duše, ki se je izpela v pesmi.«

Zato se v tem prostoru, kjer sta le dve nadstropji višje razstavljeni tako violina Božidarja Jakca kot njegova risba, ko je kot enajstletnik portretiral prijatelja Jarca, od vas poslavljam s pozivom: pišite pesmi, potujte – in pridite domov.

Center New Yorka, 1929, rdeča kreda/
papir, 20 x 33 cm

Božidar Jakac: Spomini na železni svet. Slikarska razstava.
Jakčev dom, Novo mesto 4.9.2009 – 2.5.2010

»Tu pa diši vse po železu in roke in pogledi so mrzli kot led.«
 Božidar Jakac, *Odmevi rdeče zemlje*

Nova razstava del Božidarja Jakaca, ki jo je v pritličju novomeškega Jakčevega doma zasnovala hišna kustosinja Jasna Kocuvan, se v letu 2009 zdi kot naročena – no, nedvomno je karseda posrečeno tempirana: letos namreč obeležujemo tako 110-letnico Jakčevega rojstva kot tudi 20-letnico njegove smrti. Poleg tega mineva v tem letu tudi natanko četrto stoletje, odkar je nekdanja hiša Jakčevih staršev tik ob novomeškem Bregu postala zavetišče spomina na novomeškega slikarja. Ta je leta 1984 rodnemu kraju podaril obsežno zbirko svojih del, ki jih danes hrani Dolenjski muzej. Med podarjenimi deli je bila tudi vrsta risb in pastelov, ki jih je Jakac ustvaril na dveletnem popotovanju po Združenih državah – prav ta dela pa tvorijo jedro aktualne razstave s pomenljivim naslovom *Spomini na železni svet*.

Božidar Jakac (1899 - 1989) se je na popotovanje po deželi onkraj Atlantika odpravil pred osemdesetimi leti, natančneje aprila leta 1929, v domovino pa se je vrnil dve leti kasneje. Potovanje je bilo, zdi se, plodovito tako v umetniškem kot v osebostnem smislu, oziroma, kot ugotavlja Kocuvan v razstavnem katalogu: *»Lahko bi rekli, da ameriška pot prav dobesedno pomeni Jakčevo slovo od mladosti, saj je nemalokrat občutil, da je na pomembnem razpottju ter da je prišel čas, da prisluhni svojemu bistvu in da si ne dopusti več vpliva tujih mišljenj.«*¹ Po vrnitvi iz Amerike je Jakac jeseni leta 1931 v ljubljanskem Jakopičevem paviljonu pripravil dobro obiskano razstavo z naslovom *Amerika*, kjer je razstavil preko dvesto del in jih skoraj četrtino – kar je vsekakor lep uspeh – tudi prodal.² Leto kasneje sta ob uredniški taktirki Mirana Jarca v

Ljubljani izšla tudi dva zvezka prirejenih pisemskih oziroma dnevniških zapiskov, ki jih je Jakac pisal na poti.³ Tako vtisov s svojega potovanja po Ameriki Jakac ni beležil zgolj kot neutruđen slikar, temveč tudi kot izčrpen pisec, pri čemer ne gre pozabiti, da je na poti tudi fotografiral ter snemal s 16mm filmsko kamero. Ob zgolj kataloških reprodukcijah treh fotogramov iz posnetega filmskega gradiva, ki so v lasti Slovenske kinoteke, se zdi škoda, da razstava ne vključuje tudi tovrstnega materiala; filmski in fotografski zapisi, da ne omenjam tekstualnih, bi vsekakor sijajno dopolnili zgovornost razstavljenih del.

Razstava tako prinaša (le) vrsto barvnih pastelov ter risb s črno oziroma rdečo kredo; med razstavljenimi deli najdemo večinoma upodobitve krajinskih motivov, nekaj portretov in figurálnih del. Ker jih zaznamuje nekoliko drugačna tematika, kot smo je vajeni pri Jakcu, se še kot zlasti zanimive kažejo vedute ter likovni utrinki iz ameriških velemest, kjer so umetnika še posebej pritegnile stolpnice, pa tudi industrijski obrati oziroma mostovi (motivov slednjih razstava sicer ne vključuje). Jakac, ki je v tistem obdobju odločno presegel svojo mladostno spogledovanje z ekspresionizmom in se posvetil poudarjeno liričnim izraznim registrom, se v razstavljenih delih kaže kot scela dozorel ustvarjalec, seveda pa tudi kot izjemen risar in sijajen opazovalec življenja okoli sebe.

Jakčeva ameriška dela ostajajo kakopak vseskozi nezmotljivo jakčevska; če je Jakac pogosto okarakteriziran kot tisti avtor, ki naj bi najbolj dovršeno doumel in začutil »mehkobo« dolenjske pokrajine, pa se velja ravno ob ogledu njegovih ameriških del – sijajen primer so denimo risbe iz okolice kalifornijskega Montereyja – vnovič vprašati, do kakšne mere je ta, domala že kar mitska dolenjska

Filmsko snemanje v Hollywoodu, 1929, rdeča kreda/papir, 27 x 20 cm

1 Jasna Kocuvan, *Spomini na železni svet*, obj. v razstavnem katalogu: *Božidar Jakac - Spomini na železni svet*, Dolenjski muzej Novo mesto, Novo mesto 2009, p. 19

2 R.L., *Umetnostno življenje*, Dom in svet, 1931, letnik 44, št. 7-9, p. 415

3 Božidar Jakac, *Odmevi rdeče zemlje I-II.*, Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1932

Bojni ples Indijancev (Grand Canyon),
1930, rdeča kreda/papir, 30 x 20 cm

Kongresna knjižnica v Washingtonu,
1930, črna kreda/papir, 33 x 23 cm

mehkoba zgolj posledica avtorjevega likovnega »modus operandi,« ne pa odsev tistega, kar dejansko je tam zunaj. Povedano drugače: v Jakčevih vsečnih, idealiziranih krajinah je vselej zapisan predvsem avtorjev čustveni izraz, ki pri iskanju zunanje lepote in skladnosti nikoli ne priznava notranjih viharjev, tudi zaradi česar marsikatera ameriška krajina izzveni sumljivo »domače«. Po drugi strani pa so razvidne tudi težave, ko se je znašel pred nečim radikalno drugačnim: ob pastelu z naslovom *Grand Canyon podnevi* (1930) se denimo zdi, da je avtor pri oblikovanju značilne rdečkaste pokrajine izkazal nekoliko manj likovne suverenosti kot sicer.

Kot kaže novomeška razstava, je Jakca na poti po ZDA prevzemala še zlasti narava (Niagara, Yellowstone, Pacifik), radovednost pa ga je med drugim gnala tudi v Hollywood, kjer je med smukanjem po studiih portretiral nekaj filmskih oseb. Šel je med Indijance, pa tudi med slovenske izseljence, s katerimi je navezal precej stikov. Kot razkrivajo njegova pisma, izdana v omenjeni knjigi, je bil (vsaj sprva) prevzet nad ameriškim načinom življenja v vele mestih, katerih drzna arhitektura mu je velikokrat služila za hvalevreden motiv svojih del.

Vendar pa je Amerika v njem pustila nekoliko grenak priokus, česar pa na Jakčevih likovnih delih – v nasprotju z njegovimi zapisi – ni čutiti, saj se je v svojem idealističnem likovnem zanosu dosledno izogibal beleženju vsega tistega, kar ga je v mislih odvrčalo od te dežele. »O, koliko nasprotje med pojočo slovensko zemljo pa med temi železnimi, mrtvimi nestvori, ki se v njih izživlja groza najvišje civilizacije, ki je morda že na zadnji poti svojega blaznega pohoda v brezno vesoljnega razpada,« zapiše Jakac v značilni, skrajno dramatični maniri.⁴ Amerika je zanj dežela pogube, pred katero ga lahko odreže le varno in neprepišno zavetje domače slovenske zemlje. Ne preseneča, da je slovensko-ameriškega pisatelja Louisa Adamiča pri recenziranju knjige *Odmevi rdeče zemlje* prav tovrstno rezoniranje napeljalo do izrekanja nič kaj prizanesljivih sodb o mladem slikarju, ki, prosto po

Adamiču, preprosto ni zmožni uvida v veličino in kompleksnost družbe onstran Atlantika: »In še to sklepam, da je Jakac provincialna, podeželska duša, to se pravi: konservativec. In kakor vsi konservativci v tem razdobju svetovne zgodovine, ki se od leta do leta razvija z vedno večjo naglico in brzino brez ozira, kaj bo na to porekla Slovenija, se je tudi Jakac zagledal in zaprl sam vase, je postal introvertist, kakor temu pravijo psihologi. Zlezel je sam vase. Rad bi potegnil ograjo okoli Slovenije. Proč z zapadnjaštvom!«⁵

Čeravno so motivi industrijske krajine razmeroma pogosti, se Jakčeve ameriške likovne impresije izmikajo vsakršnemu beleženju oziroma komentiranju socialne stvarnosti – nenazadnje je bil Jakac v Ameriki priča desetletni newyorške borze oktobra 1929, in kot piše sam, se je jasno zavedal ogromnega razkoraka med razkošnim življenjem pomembnejšev, ki jih je neredko tudi portretiral, ter neobhodno revščino malih brezimnih ljudi, še zlasti številnih priseljenčev, ki so se iz dneva v dan borili za svoje preživetje. »Podob iz življenja in trpljenja naših rojakov iščeš zaman. Čudno je to, pa spet ne. Saj o življenju in borbah delovnega ljudstva do malega nič ne poroča. Ta stran Amerike ga ni zanimala. Pogled le portrete, večinoma sami izraziti meščani,« je v kritičnem zapisu o taisti knjigi, ki prinaša tudi obširen in dragocen nabor reprodukcij v ZDA nastalih del, ugotavljal Karel Dobida.⁶ Mimogrede, če se Jakac v omenjeni knjigi izkazuje tudi kot presenetljivo več in pronicljiv mojster pisane besede, pa Dobida v istem zapisu opozarja, da Jakčeve literarne bravuroznosti – mar potemtakem tudi vsebine? – ne gre jemati za suho zlato, saj naj bi šlo za očitne Jarčeve posege v besedilo: »Gotovo je močno [Miran Jarč, op.a.], celó odločilno vplival na dokončno oblikovanje gradiva. Celi odstavki razodevajo njegov slog, tudi način izražanja in nekatere čisto knjižne, nežive besede kažejo na neposredno odvisnost od njega.«⁷

Ob vsem tem ni dvoma, da je Jakac

5 Louis Adamič, Sodobnost (1933-1941), 1933, letnik 1., št.1., p.34

6 Karel Dobida, Književna poročila, Ljubljanski zvon, 1933, letnik 53, št.3, p.176

7 Prav tam

4 Božidar Jakac, *Odmevi rdeče zemlje*, zv.1, p.44

Grand Canyon of Yellowstone National Park, 1929, pastel/papir, 54x34 cm

Vsa tu objavljena Jakčeva dela hrani Dolenjski muzej Novo mesto. Reprodukcije za objavo je omogočila taista ustanova.

pred tujim svetom občutil nekakšen strah in celo prezir, kar se kaže tudi kot odločno zavračanje modernosti v prid kvaliteta nepokvarjene in prvinske kranjske rodne grude. Vzhičene besede, s katerimi ob povratku v domovino sklene svoje pisno poročanje, so vsekakor pomenljive: »In vračam se s tem spoznanjem, da moramo gojiti v sebi samo to, kar je slovensko, da se moramo odvrniti od zapadnjaštva, ki je naša sodobna bolezen. Naj se pismouki, ki jih je okužil veter zapadnih velemej, predajajo strupu vseh patologij in intelektualnih akrobatstev, mi ne potrebujemo američanstva, mi ne potrebujemo babilonskih stolpov velemejne civilizacije, ne v življenju, ne v umetnosti.«⁸

Diskrepanco med Jakčevim likovnim idiomom ter življenjem v tehnokratizirani kapitalistični družbi je zaznala tudi sočasna likovna kritika. V mesečniku *Dom in svet* je bila objavljena kritika ljubljanske razstave *Amerika*: »Jakčevo oko je zagledalo, spoznalo, končno pa le videlo spet ono ubranost, ki jo nosi v sebi od kraja do kraja, od človeka do človeka: Pravcato liriko je nabrenkal, nekaj, kar je proporcionalno »evropskemu« čuvstvu, kjerkoli že med starimi mojstri in med novimi, nikdar pa v vrsti umetniškega izraza aдекватne tehnične kulture ali po njej preobražene dežele. Neprimerljivost stroja in Jakčevega nastroja je tako na dlani, da moremo govoriti le o poizkušeni karakteristiki predmeta z disparatnimi sredstvi. Amerika je in ostane eno – Jakac pa tudi.«⁹ Ob Jakčevem načelnem zavračanju sodobne ameriške umetnosti, ki se mu zdi preveč hladna, brez čustev – v knjigi namreč poroča o vtisih z vrste razstav in muzejev, ki jih je obiskal na poti – bi veljalo kljub temu raziskati, koliko, oziroma če sploh, je takratno dogajanje na likovnem področju v ZDA le vplivalo na njegovo delo. Ob nekaterih delih z urbanimi oziroma industrijskimi motivi, reproduciranih v knjigi, se namreč v spomin kaj hitro prikrađejo dela tedaj v Ameriki zelo čislanih precizionistov, kot je bil denimo

Charles Sheeler.¹⁰ Iskanje konkretnih povezav med dvema neodvisnima fenomenoma bi bilo brez dvoma scela naivno početje, vendar se Jakčeve težnje po zavestnem izpostavljanju lokalnih specifik, kot tudi trud pri iskanju likovnega jezika, ki jih bo najustrezneje predstavil, vsekakor ujemajo tudi s programskimi izhodišči tako imenovane regionalistične umetnosti, ki je v ZDA svoj veliki pohod začela od izteka 20. let dalje.

Razstava v Jakčevem domu pri naša razmeroma ozek vpogled v segment avtorjevega opusa, ki je nastal na ameriškem potovanju – razstavljena so pač le tista dela, ki jih hrani Dolenjski muzej – medtem ko kataloški zapisi osvetljujejo nekatera morda manj znana oziroma vsaj na rob spomina odrinjena poglavja iz umetnikovega življenja. Čeravno je razstava scela korektna, in se zdi, da je pač izpeljana v skladu z razpoložljivimi možnostmi, pa je njena največja vrednost nemara prav v tem, da na ravni konteksta Jakčevega ustvarjanja v zgodnjih 30. letih oziroma na ravni sočasne percepcije njegovega dela, posredno načenna – ampak zgolj načenna – vrsto zanimivih tem, ki so na neki način aktualne tudi še danes in ki Jakca kažejo v nekoliko drugačni, morda stvarnejši, manj mitologizirani luči, kot smo vajeni.

8 Božidar Jakac, *Odmevi rdeče zemlje*, zv. 2, p. 237

9 F.Š., *Božidarja Jakca Amerika*, Dom in svet, 1931, letnik 44, št. 7-9, p. 416

10 Sheelerja (sicer je njegovo ime napačno črkovano kot Ch. Sheller) in številne druge sodobne umetnike Jakac navaja v zapisu ob ogledu muzejske razstave v Clevelandu z naslovom *The Ninth Exhibition of Contemporary American Oils*. Glej v: Božidar Jakac, *Odmevi rdeče zemlje*, zv.1, p. 73-74

Brežiški festival in njegovi oblikovalci so imeli v avgustu nekaj daljši premor, ki pa ni bil nikakršen oddih za nadaljevanje letošnje glasbene ponudbe in obenem spoznavanje novih, za našo kulturo pomembnih zgodovinskih prizorišč. Po tej prazni alineji tempo v avgustu tja do zadnjega koncerta ni popuščal, na koncertnem odru se je zvrstilo nekaj ansamblov z novim obrazom in polno torbo zanimivega sporeda.

Brežiški oblikovalci sporedov povabijo poslušalce kar vedno v grajski palači, nikoli v kakšno grajsko pristavo ali marof. Tudi zanimivo sestavljen francosko-italijanski ansambel *Quatuor Hamon, Mauillon & Mauillon, Biffi* v dvorani gradu *Dobrovo v Brdih*. Povabili so nas na živahno umetniško ploščad z glasbenim tlakom poznega srednjega veka in zgodnjerenesančnega svitanja. V njihovi vitrini je obširen repertoar vokalne glasbe, značilen za šaljive pesmi in plesno-instrumentalno glasbo predrenesančne Italije, kot razlaga solistična nosilka ansambla, pevka *Viva Bianca Luna Biffi*. Za celosten zvočni mozaik pa igrajo v ansamblu še pevec *Marc Mauillon*, z glasom in gotsko harfo *Angelique Mauillon* in že znani *Pierre Hamon* s flavto in njihovimi kombinacijami. Večer izredne glasbe, polne živahnosti in temperamenta, polne nasmeška in tihe žalosti, pa tudi kar razposajene ujedljivosti, daleč od srednjeveške »prahe«. Škoda, da je veliko poslušalcev preslišalo vabilo ansambla in festivala Brežice, saj glasbeni bazen Nove Gorice ni tako majhen, grad Dobrovo pa ne tako daleč. Kulturno stanje za razmislek.

V gradu *Jable* v bližini *Loke pri Mengšu* pa je nastopil nizozemski ansambel *La Novella* s kar bogato instrumentalno zasedbo v »slavo beneške glasbe okoli leta 1600«, kot so zapisali v moto sporeda. Kljunaste flavte, violina, violončelo, harfa, torba in lutnja, dovolj velik zvočni potencial za umetniško kongregacijo baročne oblikovne geometrije v službi žlahtne ekspresije ansambla na sledi različnih odtenkov v razvoju sonatnih in suitnih zakonitosti. Za

večino s kar novimi listi skladateljev, ki jih v sporedih bolj redko slišimo. Izvedbe, ki so segle kar do zvočnega limita komornih ansamblov, če ne simfoničnega zvoka. Tudi ob virtuozni instrumentalni igri posameznih instrumentov s svojo barvo.

Dvorec Betnava pri Mariboru pa je dočakal umetniški in glasbeni preprih z dvema belgijskima in enim francoskim ansamblom za kar tesen dogovor z odmevom glasbe 12. in 13. stoletja s približkom improvizacije sopranskega saksofona, ženskega glasu in trubadurske poezije. Zvočna in umetniška naložba s kakšnim pomislekom pa kar naravnost do bolj razvajenega današnjega občinstva uglašeno sporočilnostjo. Tudi tu s stare zbirke instrumentov sestavljen zvočni ordinarij z instrumenti viola da gamba, lutnje, dude, gaita, bouzouki in sopranski saksofon. Dovolj za zvočno razkošje, dramaturški votek, vpeljanov nit sporeda s sopranistko *Els Van Laethem* z vso partnersko podporo na polnem večeru, ki je zadostil vsem okusom z glasbeno in kulturno policentričnostjo današnje perceptivne sinteze. Ansambli se ji prično počasi že kar podrejata. *Zefiro torna, Amorroma* in *Traces* so res kar tri zvezdice za simbolno poslanstvo, ki ga trije ansambli opravljajo na estradi. Res se je vrnil Zefir in zapihal z blago sapico iz preteklosti, ansambel pa dodal svoje lice.

Grad Fužine v Ljubljani je že kar nekakšen prizoriščni abonma brežiškega festivala. Tu smo zaživeli ob krajšem, pa zelo intenzivnem izletu v preteklost in prav za današnji dan in ob ljudski stojnici enkratnega (podobnega objema s poslušalci letos nismo doživeli!) francoskega ansambla, ki je stisnil svoje poustvarjalno razumevanje v kar značilen epitet *XVIII – 21 Le Baroque Nomade*. Torej govornici tja od osemnajstega do enaindvajsetega stoletja s palico baročnih nomadov. Pričarali so Kroniko transilvanske svatbe v glasbi, plesu, narodni noši in instrumentalno karakteristiko ljudskega godčevstva z nakazili zvoka, ki jemlje značilnosti iz baroka.

Večer, ki je kresal iskre romunske notranje in zunanje glasbene in plesne oblačilnosti, odlična sopranistka **Cyrlle Gerstenhaber** pa s svojimi nastopi tudi nič fragmentarno baročno scensko dramatičnost. Ljudsko in umetno, današnje in zgodovinsko, duhovna dvojnost, ki jo zna ansambel odlično spojiti v estradno in čeznjo segajočo resno in odgovorno opravilo, ki sodi v zgodovinski in današnji kontekst. Barve, temperament, sproščenost, glasba in ples, paša za oči in ušesa. Takšni ansambli so na festivalu kot duhovna brana, ki morda, če ne kar zares rahlja mestoma že nekoliko tršo ledino glasbe preteklih obdobj.

Čez prelaz Černivec, geografski »vezaj« med Ljubljansko in Savinjsko kotlino, smo se na festivalu spustili v največjo baročno sakralno svetišče, katedralo sv. Mohorja in Fortunata v **Gornjem Gradu**. Tu sta nastopila **Maria Keohane** in **Baročni orkester Evropske unije (European Union Baroque Orchestra)**. Z deli **Händla** in **Bacha**, njenimi kantatnimi in instrumentalnimi deli s slogovno mentalno in pevsko nezmotljivimi pristopi k interpretacijam. Orkester mlade krvi, ki ne pozna kompleksov, ki bi se podredili tradicionalnemu predništvu, ampak iščejo svoj prav in svoje občutje. Cerkevni prostor je bil dovolj velik za orkester in številne poslušalce, pa nekoliko premajhen za akustično razkrivanje zvoka, ki je kar kopnela in iskala svoje središče. Orkester, ki ima v bolj ustreznem prostoru nedvomno veliko več poustvarjalnega netiva. Obiskovalci koncerta pa so doživeli resnično gostoljubje krajanov, kar smo že večkrat opazili na koncertih v manjših krajih, ki so hvaležni za vsako glasbeno rozino v bolj trdi kulturni pogači.

Spet v Betnavi pri Mariboru. Tu je ugledal prvo odrsko luč glasbenodramski projekt, ki so ga pripravili francoski glasbenoodrski oblikovalci, tenorist **Jerome Billy**, igralki **Emanuelle Cordoljani** in naša **Simona Zorc Ramovš** pa z instrumentoma ctacab **Nathalié Houtman** in klavirjem s klavirci **Raphael Collignon**.

Izbrali so literarno in simbolno pot **La Route Nodier**, v odrski spomin francoskega literata kot povezavo med Škotsko in Ilirskimi provincami

skozi Francijo in 16. stoletje. Tisti, ki jo prehodijo, kot njen stvaritelj, neverjetni **Charles Nodier**, se imenujejo **Filadelfi**. Za uro in četrť in nekakšno slovensko file rouge (rdečo nitjo) **Simone Zorc Ramovš** smo se znašli v svetu krvave netopirske ali kar vampirske noči z jutranjo zarjo, ki je olajšala kar nekrofilsko zgodbo. Poskus je uspel, brežiški festival pa približal obrežju, ki je s takšnimi zajetnejšimi projekti odrske narave še bolj slabo naseljeno. Premik, ki utegne bogatiti spored s še kakšnim podobnim odrskim in umetniškim tranzitom.

Zdaj, ko se bližamo koncu letošnjega festivala, manjkata za celotno sliko koncerta ansambla **Pantomine** (Nizozemska) in **Le tendre Amours** (Španija). V poročilu pa ostajata še italijanski ansambel **Ausermusicci**, ki je nastopil v cerkvi svetega Ruperta v **Šentrupertu**, in angleški godalni kvartet **The Fitzwilliam String Quartet** z odlično slovensko sopranistko **Suzano Ograjenšek**. Italijanski ansambel z dvema violinama, violončelom, prečno flavto in čembalom je na pravljen programski način ujel in zajel v svojo igro letošnjo obletnico dunajskega klasika Josepha Haydna, kot spremstvo pa italijanskega skladatelja **Luigi Boccherinija** za pot od Madrida, prek Londona in Dunaja. Z že povsem klasičnimi definicijami glasbenega oblikovanja in možnostjo primerjav bolj ilustrativnega Boccherinija s kar kardinalnim Haydnom.

Letošnji kronski dragulj za vrh letošnjega festivala pa je bil koncert v Viteški dvorani gradu Turjak z že omenjenim angleškim godalnim kvartetom in našo sopranistko **Suzano Ograjenšek**. Angleški godalni kvartet z našo sopranistko - doma iz Žalca, svoje znanje in pevске sposobnosti pa razdaja v Angliji - pa je bil letos korona in krona festivala Brežice. Zaključek z deli Boccherinija in Haydna z umetniško angažiranim nastopom v simpatični Viteški dvorani gradu Turjak, ki je tudi akustično zelo ustrežna za polno doživetje in užitek. Še posebno globoko je spustila sidro naša sopranistka z lepim petjem, ponotranjenim doživetjem besedil in glasbe Josepha Haydna. Kako vendar obdržati doma tako odlične pevke, kot je Suzana Ograjenšek? Vsa pevška perspektiva

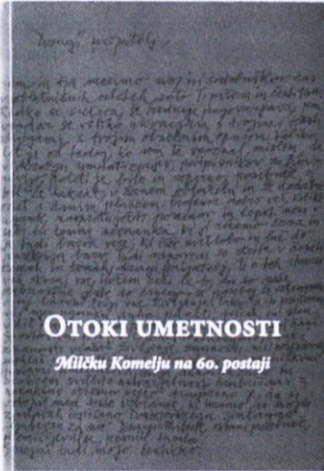
in bodočnost nam prelahko ubeži na tuje.

Festival v Brežicah je s tem zadnjim nastopom postal zares »evropski« in dragocen. Ko bi le ostali

prihodnje leto na sledi letošnjega in s podobnim angažmajem organizatorjev in vseh, ki skrbijo za njegovo mladost in pomembnost v našem kulturnem in glasbenem okolju.

Marijan Tršar

OB ŠESTDESETLETNICI MILČKA KOMELJA

Ob 60-letnici Milčka Komelja, doktorja umetnostne zgodovine, je izšel obširen zbornik Otoki umetnosti. Njemu je domala 50 njegovih prijateljev, kolegov in znancev, samih poznanih in priznanih kulturnikov, zaupalo svoje spomine na srečavanja z njim, predvsem pa se je občudujoče zazrlo v njegov izjemno kvalitetni in izvirni doprinos slovenski teoretski likovnoumetnostni zmogljivosti. Občudujoči so se zaustavljali ob njegovem literarno izbrušenem in pronicljivo odkrivalnem pisanju o vseh zvrsteh umetniške ustvarjalnosti, ne glede na slogovne razlike, avtorske, narodne, časovne in miljejske posebnosti. Hkrati pa niso prezrli njegove redke človeškoznačajske rekonciliantnosti, ki mu olajšuje sproščeno komuniciranje tako s somišljeniki kot z drugače mislečimi.

Čeravno je današnji večer namenjen tudi pogovoru o drugi dr. Milčkovi jubilejni knjigi – Otoki sanj, pesniški zbirki, ki ga predstavi kot uspelega pesnika, se v sledečem svojem razmišljanju ne usojam spuščati na literarnokritično področje, marveč bom ostal na sebi najljubšem, se pravi, pri označitvi metodološko in vsebinsko inovativnih posebnosti njegovega vstopanja v umevanje likovne umetnosti. Vnaprej pa moram povedati, da me bo prav njegova široka razgledanost in raziskovalna radovednost hočeš nočeš nenehno zvaljala še na sorodna področja, ki so pritegovala njegovo zanimanje in bogatila njegova temeljna likov-

noteoretska in kritična razmišljanja. In med njimi je zagotovo na prvem mestu prej omenjena poetična nadarjenost. Ta je zmogla tudi najbolj racionalno zahtevna besedila povzdigniti v čustvene besedne umetnine, jih približati sugestivni poetiki. Po drugi strani pa tudi v ocenjevanje in analiziranje likovnih del ni vstopal zgolj kot znanstvenik, torej kot pravimo zgolj z uma svetlim mečem, marveč, sam iskriv risar, plemenitil sveže spoznave umetnostnega teoretika z mnogoterimi neposrednimi doumetji, bolje, dočutenji iz lastne likovne prakse. Pa tudi njegova obsežna, vsestranska erudicija je vnašala v likovna razmišljanja prvine različnih znanstvenih disciplin in odkrivala prezrte ali pozabljene problemske paralelnosti s sorodnih področij človekove raziskovalne angažiranosti, kar je močno raztegnilo diapazon njegovih umetnostnih diskurzov. Tako tudi psihologija in filozofija. A za povrh so mu rojenice naklonile redko srečo, da je že otroška leta preživel v domačem in prijateljskem umetnosti naklonjenem okolju, ki ga je navdihnilo, da je že kot sedemletni nadobudnež s podpisom vstopil v kulturne anale vedno ljubega mu rojstnega Novega mesta...

Umetniki dobro vemo, da je umetnost dar, ki ga le izbranci prinesejo s seboj na svet. In da ni šole, da ni akademije, ki bi mogla to nadarjenost vlitii vanje, če jim ni bila podarjena že z rojstvom. A tudi nobena šola, nobena fakulteta ne more roditi, vzgojiti

pretanjenega, občutljivega umetnostnega kritika, če se ji ni pridružil že s prirojenim poslušom za globlje vnikanje v izrazno bistvo umetniškega sporočila, v tisto težko razločljivo fluidno žarčenje izpovednih prvin. Zakaj kakor lahko visoka likovna šola le profilira in zmojstri umetnikov vedenjski profil s spoznavami in odkritji tisočletne tradicije, tako tudi teoretska umetnostna fakulteta lahko ponudi predvsem zakladnico temu poklicu kompatibilnih disciplin, vzporednih izkušenj, ki so se natekle v vekovih zgodovine – te ga potlej formirajo v profesionalnega likovnega izvedenca. A tako laični ljubitelj umetnosti kot njen izšolani specialist moreta sevalno sporočilo umetniške stvaritve podoživeti edino z včutenjem, se pravi, s podoživetjem njenega bistva, pogoja za umetniški status vsake stvaritve. Ta posluš za vživljanje v njeno notranjo vsebino je *conditio sine qua non* tako za likovnega teoretika in kritiškega ocenjevalca umetnosti kot za praktika, ustvarjalca – umetnika zakaj izrazno sugestivne stvaritve bo rojeval le vrhunsko občutljiv slikar/ kipar, a tudi z besedno razlago bo mogel v samo esenco umetniškega dela zadeti edino vrhunsko občutljiv umetnostni teoretik. Izjemna likovna senzibiliteta, ki je predpogoj za rojstvo umetnine, je torej enako potrebna za njeno najgloblje podoživetje, za kritiško presojo njene umetniške kvalitete.

Umetnostna veda je z umetnostjo vred prehodila tisočletno pot razvoja. Dosledno je razlagala, najrajši branila utečene estetske normative, podpirala prevladujoči umetniški okus dobe, a praviloma zavračala inovacije, po njenem tedanjem prepričanju največkrat zgolj moteče novotarije. Ker pa so se pozneje prav te povečini uveljavile in celo prevladale, saj so doprinašale svežemu, naprednejšemu likovnemu gledanju, je jela tudi spreobrnjena stroka promovirati in slaviti predvsem porajajoče se avantgardne novosti. Še več, postavila jih je celo za predpogoj polnokrvnega umetniškega izražanja, pri tem pa, žal, dostikrat celo zanemarila, prezrla bistveni izpovedni fluid umetniške vsebine.

Dr. Milček se ni nikoli podrejal kateremu koli apriorističnemu slogovnemu ekskluzivizmu, vedno je občutljivo razbiral, pretehtaval obe konstitutivni izrazni možnosti in jima odmerjal zaslužno pomembnost. Ni

torej podcenjeval slogovne novosti stvaritev, saj te pomenijo relevanten prispevek razvoju umetnostnih sporočil, a tudi nikoli ni pozabil upoštevati osvojljivo žarčenje likovnega dela, saj mu ta notranja vsebina podeljuje status prave umetniške izpovedi in doliva umetniško izjemnost tudi odkritim umetnostnim izumom. Prav s pretanjenim poslušom za takšno dvopolno strukturo umetnine je dr. Milček eden redkih likovnih ocenjevalcev, ki znajo enakovredno odmerjati tako izrazno vsebinske kot slogovno formalne razlike med preteklim in sodobnim slikarstvom, denimo, med realizmom, modernizmom in avantgardami postmodernizma, zakaj prav upoštevanje njihovega skupnega imenovalca – njihovega izpovednega sevanja – mu omogoča kompleksnejše ocenjevanje bistvene večje ali manjše kvalitete likovnih dosežkov različnih slogovnih tokov. Je redek kritik, ki se ne omejuje na stare ali mlade generacije, na domače ali tuje dosežke, na priznane ali še nepriznane avtorje – hierarhično jih razporeja po kvalitetni vrednosti in s koristnimi razčlembami pomaga obojim. S senzibilnim odkrivanjem umetniške izpovedne moči kot z istim ključem odpira poti tako v figuralne kot v abstraktne tokove umetnosti, v tradicionalno sakralno kot v aktualno posvetno umetniško produkcijo; tako v »štafelajsko« slikarstvo kot v sodobne performanse, vseh vrst artikelske, kompjuterske in video predstavitve na slikarskem, grafičnem ali kiparskem področju – vedno in povsod mu je izjemna likovna občutljivost zanesljivi arbiter odmerjanja njihove umetniške kvalitete.

Že na začetku sem omenil poetično zlahtnost njegovih razlag in kritik. Za razliko od mnogih se njegovo profesionalno pisanje nikoli ni zavilo v pretirano zahtevno učenjaštvo, v besedne dikcije, prenagosto posejane s tujkami in citatomanijo. Sam se rajši pomuja v drugo smer in se trudi pisati likovne kritike, izbrušene v pravcate literarne umetnine, ki bralca pri priči osvojijo s poetsko omamnostjo. Dr. Komeljeva inovativnost se torej skriva v predrugačenem vodenju gledalca skozi labirinte likovnih skrivnosti do njenega izpovednega bistva. Velja si zapomniti, da sta jezik oblik in barv pa jezik besed sorodna, a hkrati različna – vsak z

drugačnim, samosvojim zapisom, pa zato likovne govorice ni mogoče enakovredno prevajati ali jo nadomeščati z govorico besed – in kajpa tudi ne zaobrnjeno. A dr. Milček jima je našel nekakšen izrazni emulgator, ki ju kljub različnostim njunega zapisa vendarle zbližuje in povezuje: oba jezika namreč se namreč generirata iz čustvenega odzivanja naše doživljajske substance. Prav ta čustveni naboj svojih poetiziranih besedil je izbral za učinkovit spajalni medij, ki gledalca podoživljajsko motivira, napravi sprejemljivejšega za prestopanje iz besedne v svojevrstno, a čustveno sorodno likovno dikcijo. Sugestivne besedne metaforične požlahtitve dr. Milčkovih besedil bralca/gledalca dobesedno vsrkajo vase, mu pomorejo – ne da bi se zavedel – da se iz besednih metafor zlije v podoben hipnotične likovne prisodobe. V kratkem, dr. Komeljeve analize globlje, kot natančneje pravimo, notranje – ne zunanje, ikonografske – vsebine likovnih kompozicij ne ciljajo več le v gledalčeve vizualne sprejemnike, marveč hkrati v sinestetske, ki razširjajo naš podoživljajski fundus. Na tak inovativen način nas razlagalec – rekel bi – mimo racionalnih mozganj in umovanj po čustveni bližnjici pripelje v samo srž likovnoumetniške izpovedi.

Ta izjemna čustvena prepričljivost dr. Komeljevih razlag v povezavi z njegovo bogato vedenjsko zakladnico akumuliranega znanja vseh zvrsti znanstvenih spoznav in obvezujočih normativov mu učinkovito širi okvire likovnih razglabljanj. S kupi podatkov, na vseh ravneh nabranih novosti in značilnosti postajajo njegove umetnostnozgodovinske razprave dosti več kot le kronične, monografske označitve umetnin in njihovih avtorjev, saj se praviloma vse še problematizirajo v pronicljive anamneze družbeno kulturnih stanj v določenem umetnostnem obdobju in prostoru. Tako njegov »Božidar Jakac« močno presega življenjski curriculum tega umetnika pa oceno njegovega ustvarjalnega opusa, saj ga je razširil v kompleksnejši synopsis dobe in miljeja, ki ju je mojster živel. Še bolj to velja za njegov malone 700-stranski – ali ne bi smeli reči? – megaportret Marjana Pogačnika - v

naši umetnostni literaturi mu ne najdemo podobnega: tako vsestransko so se v njem mimo značajskih posebnosti umetnika in njegovega opusa odzrcalile še najznačilnejše portretne poteze naše sočasne družbe, ki je prežarjala tako očitno njegovo umetnost. In še bi lahko naštel kopico umetniških monografij, enciklopedij, preciznih seciranj hotenj ter umetnostnih vzgledov slikarsko/kiparskih obdobj razvoja naše umetnosti in njenih protagonistov, a za piko na i tisti neizogibni dr. Milčkov »še nekaj več« – mislim na osvojljivo občuteno vpeljavanje bralca/gledalca v *genius loci et temporis*, kakor je ta umel vsako umetnostno obdobje obarvati, oblikovati po svoje.

Kot že na začetku omenjeno, je dr. Milček vstopil tudi v čisto poezijo, resda v zanj značilnih iskrivih igrah besednih prepletov z likovno sinergističnimi. In ta nikoli do kraja odžejani lovilec vsega lepega, ne navadnega, pozabljenega ali zamolčanega si je z akribijsko preciznim beleženjem – tudi že od mladega s skicirnim portretiranjem najrazličnejših osebnosti iz naključnih družbic iz lokalov in predavanj – z izjemno mnemotehnično sposobnostjo ustvaril enciklopedično bero podatkov, misli, označitev, sodb, mnenj, vse do aforističnih rekov – zaklad, ki bi mu težko kje našli bolj vsestranskega. Svoja razmišljanja je poglobljal in žlahtil z občutljivim branjem slike, s precizno členitvijo socialne obarvanosti umetnostnih fenomenov pa jim dokazoval njihovo družbeno pomembnost.

V našo kulturno srenjo se torej dr. Milček Komelj ni zapisal le kot kronist in zavzet spremljevalec razvoja umetnosti, saj mu široki profil znanstveno umetniškega misleca ni dopuščal omejevanja zgolj na opise ozkega umetnostnozgodovinskega področja, marveč je s svojimi strokovno in literarno izbrušenimi esejmi utiral nove poti naši kompleksni znanstveno kulturni raziskovalnosti. Naj se zato nocoj čestitkam njegovega rojstnega Novega mesta pridruži tudi zaslužena zahvala nas vseh, ki se zavedamo veličine njegovega inovativnega doprinosu naši duhovni biti!

Iskrene čestitke!

ISKANJE ZAPUŠČINE IGNACIJA KNOBLEHARJA

Marko Frelih, *Sudanska misija 1848 – 1858, Ignacij Knoblehar – misijonar, raziskovalec Belega Nila in zbiralec afriških predmetov*, Slovenski etnografski muzej, Ljubljana 2009.

V Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani so 14. maja odprli razstavo z naslovom *Sudanska misija 1848-1858*, Ignacij Knoblehar – misijonar, raziskovalec Belega Nila in zbiralec afriških predmetov. Priredili so jo s podporo Ministrstva za kulturo, njen avtor je dr. Marko Frelih¹, odprta naj bi bila do konca oktobra, a so jo podaljšali, tako da je na ogled do 10. januarja 2010. Razstava se po dobrih 150 letih od njegove smrti z več vidikov, pretežno arhivskih in materialnih, dotika slovitega doljenjskega rojaka Ignacija Knobleharja, ki je živel med letoma 1819 in 1858, mlad pa je po zahrbtni malariji umrl v Neaplju.

Knoblehar se je 6. julija 1819 rodil v Škocjanu na Dolenjskem, za misijonarstvo pa ga je sedemnajstletnega navdušilo pridiganje misijonarja v Ameriki Friderika Ireneja Barage v Novem mestu. Odločil se je za njegovo pot in po različnih ovinkih leta 1848 prispel v Afriko, kjer je ustanovil tri misijone, na območju Nila pa je deloval celo desetletje. V Egiptu in Sudanu ga je zanimalo vse, kar mu je prekrizalo pot. Vodil je natančne dnevniške zapise, privlačili so ga Nil in takrat nepojasnjena skrivnost njegovih izvirov, tamkajšnja ljudstva oziroma tako imenovani Niloti, kulture, verstva, živalstvo in narava.

V Knobleharjevi zapuščini so se ohranili tudi ostanki kasneje v zgodovini izginulih afriških ljudstev,

¹ Marko Frelih je študij arheologije začel na ljubljanski Filozofski fakulteti, nadaljeval ga je v Zagrebu, kjer je diplomiral in kasneje na temo rodnega Logatca v rimskem obdobju tudi doktoriral. Danes je zaposlen v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani, kjer je kustos afriške zbirke. Kot arheolog vrsto let raziskuje medkulturne povezave med starimi civilizacijami. Še posebej ga zanima duhovni svet prazgodovinskih kultur, ki ga proučuje skozi razumevanje kulturnih mest, obredov in umetnosti. Hkrati vrsto let preučuje stike Slovencev z neevropskimi kulturami. V ospredju njegovih raziskav sta doljenjska misijonarja Friderik Irenej Baraga in Ignacij Knoblehar ter njuna zapuščina.

zanjo pa v Slovenskem etnografskem muzeju skrbi kustos afriške zbirke dr. Frelih. Pri svojem delu je prišel v stik s predmeti, gradivom in sledovi omenjene zapuščine, posveča ji veliko časa, pri njenem raziskovanju pa je naletel na več novih odkritij. Njegova razstava se slučajno ujema s 190-letnico Knobleharjevega rojstva, na njej pa je predstavljeno tudi gradivo iz zbirke, ki jo je leta 1850 v Ljubljano pripeljal ta doljenjski misijonar, lahko bi ga označili celo za svojevrstnega pustolovca, sam. Na razstavi je prikazan izbor predmetov, predstavljeno je slikovno gradivo iz obdobja, ko je Knoblehar deloval v Afriki, in besedilni del, ki opisuje delo in življenje misijonarja v letih od 1848 do 1858.

Glavne zanimivosti razstave so predmeti, ki so po daljšem obdobju zopet prikazani širši javnosti. Pripadajo različnim ljudstvom ob Belem Nilu na jugu današnjega Sudana, obiskovalci pa si lahko prvič ogledajo risbe koroškega Slovenca Jakoba Šašla, ki se je leta 1853 za krajši čas pridružil misijonu v Kartumu, po vrnitvi iz Afrike pa je napisal spomine in jih opremil z avtorskimi barvnimi risbami.

Kot nova odkritja so na razstavi predstavljene še ilustracije nemškega slikarja in popotnika Wilhelma von Harnierja, ki je dve leti po Knobleharjevi smrti obiskal kraje, kjer je ta deloval. Razstavljeno je tudi zanimivo poglavje, kako so se Slovenci po zaslugi Knobleharjevega misijona skoraj celo desetletje dejavno srečevali s kulturami ob Belem Nilu. V takratnem časopisu *Zgodnja Danica* so brali redna poročila, v Ljubljani so si lahko ogledovali zbirko afriških predmetov, nazadnje pa so misijonarji v Ljubljano pripeljali še otroke z afriškega suženjskega trga. Prihod temnopoltih otrok, imenovali so jih tudi Kamovi oziroma hudičevi otroci, je bil razburljiv dogodek, zadeva pa se je žalostno končala, saj jih je, kot pove razstava, večina zaradi pljučnice pomrla.

Razstavo je v jeseni pospremil bogato ilustriran slovensko-angleški katalog velikega formata, katerega avtor je ravno tako zagnani Frelih. Ta na 164 straneh prinaša skoraj 50 strani slovenskega besedila in skupaj 200 ilustracij oziroma slik ter fotografij virov in gradiva. Za njegovo predstavitev je najbolje uporabiti avtorjeve besede. Kot je zapisal, je novembra 1849 misijonar dr. Ignacij Knoblehar zapustil Kartum in odplul po Belem Nilu proti ekvatorju. Pred njim je bila nepoznana dežela z nepoznanimi ljudstvi. Ko je prvič v Gondokoru na jugu Sudana prišel med temnopolte ljudi, je njegova bela koža povzročila vznemirjenje, še bolj pa njegova brada. »Bil je prepričan, da bo s križem v roki dosegel vse, kar si je zamislil v svojem katoliškem zanosu. Toda pred njim se je pojavila sulica: ne kot orožje, marveč kot najmočnejši simbol ljudstev ob Belem Nilu. Poglavarji so mu jo podarili kot sveti predmet v znak najvišje časti. Knoblehar jo je sprejel in nanjo nasadil svoj leseni križ. S tem je bilo vprašanje svetosti zanj opravljeno. Vendar se je zmotil: dežela ni prenesla dveh verskih simbolov in njegovemu katoliškemu misijonu je bil usojen propad.« ugotavlja Frelih.

Po njegovi sodbi sodi Knobleharjevo kratkotrajno sudansko poslanstvo med najzanimivejša poglavja v zgodovini povezav med Afriko in Evropo, številni arhivski, literarni in slikovni viri pa odpirajo pogled v bogato kulturno zapuščino tako imenovanih nilotskih ljudstev ob Belem Nilu. Našteti viri raziskovalca popeljejo v dobo, ko so se ljudje nekdanjega avstrijskega cesarstva začeli srečevati z Afriko. Takrat so se na ozemlju današnje Slovenije pojavili prvi stereotipi o črni celini in rasni predsodki, čeprav je od takrat minilo poldrugo stoletje, pa smo marsikateremu priče še danes, ugotavlja Frelih.

Knobleharjeva arabska dahabija, barka poimenovana Stella matutina²-Zvezda Danica, je simbolično, med plovbo skozi katalog na vsakem listu besedila natisnjena na vrhu strani, kar je mimogrede všečna

oblikovalska domislica. Kot plovbo med otoki Knobleharjeve zapuščine in čermi pozabe pa je Frelih zasnoval tudi besedilo. Njegovi pristani so naslovljeni Križ, sulica in zrcalo, Naključje in vizija, Akcija in iluzija, Misijon steklenih biserov, Epilog sudanske misije, Kamovi otroci, Knoblehar na reki Nil, Črna ljudstva ob Belem Nilu, Kovači ob Nilu – živa prazgodovina, Magija dežja in nasveti iz groba, Njegova Afrika, Lepota in bolečina, Poza in smrt, Užitek in počitek, Čaranje in nebeška buča, Zapuščina in spomin, Sveti gral in zelena Sahara, kot dodatek pa katalog prinaša še poglavje Sudanske zbirke v Etnografskem muzeju na Dunaju.

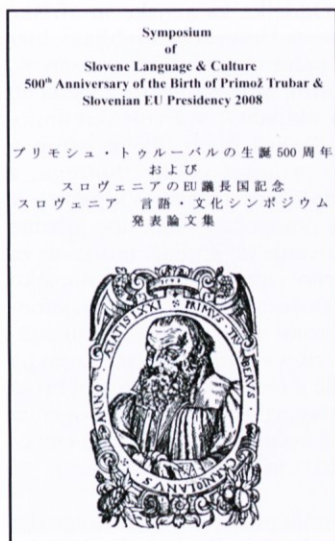
Razstavo in monografski katalog so oblikovali Vladan Srdić, Lidija Dragašič in družba Studio 360. Fotografije so delo Marka Habiča, Dragana Arriglerja in Marka Freliha. Katalog so natisnili v družbi Medium v Žirovnici, izšel je v nakladi 600 izvodov.

Frelih se je široke tematike, zaobjete v naslovih poglavij, lotil temeljito in kritično, poleg tega pa je moral vrsto ohranjenih predmetov dobesečno arheološko izkopati iz depojev, jih na novo odkriti, obdelati in umestiti. Podobno je iskal vire, saj jim je sledil po vsej Evropi in v Egiptu. Pri obravnavi Knobleharjeve zapuščine navdušuje njegovo široko obzorje, saj kot šolani arheolog različne ostaline materialne kulture vpenja v sliko znanja o prazgodovini, hkrati pa mu arheološko znanje prek vzporednic pomaga tolmačiti vlogo in pomen posameznih predmetov. Še več, opis njihove uporabe zapisan na mestu in v času odkritja, na primer opis kovaške obrti in železarskih postopkov ob Belem Nilu, lahko podkrepi arheološko tolmačenje metalurških postopkov najmanj dve tisočletji starejše evropske prazgodovine. Frelihovo raziskovanje poteka dvosmerno, in kot tako je za obe smeri, etnografsko in arheološko, dragoceno. Knobleharjeva zapuščina je s Frelihom dobila dostojnega varuha, raziskovalca in razlagalca, monografsko zastavljeni katalog in razstava pa sta dokaza za dano drtitev.

² V nazivu Stella matutina je morda celo prostožidarski namig, kar bi pri vprašanju Ignacija Knobleharja utegnilo odpreti nova vprašanja.

SLOVENSKI JEZIK IN KULTURA ZA JAPONCE

Zbornik prispevkov z 2. simpozija slovenskega jezika in kulture na univerzi v Tokiu

Junija je Japonsko društvo slovenistov v Tokiu izdalo zbornik prispevkov z 2. simpozija slovenskega jezika in kulture, ki je potekal 21. junija 2008 na tokijski univerzi. Namen simpozija je bil predstaviti japonskim akademikom in širši javnosti slovenski jezik in kulturo ob 500-letnici Trubarjevega rojstva in ob zaključku predsedovanja Slovenije v Evropski uniji.

Zbornik vsebuje deset prispevkov vključno s predgovorom znanega zgodovinarja in balkanologa ter podpornika slovenskih študijev na Japonskem, prof. Nobuhira Šibe s tokijske univerze. Prispevki so v japonskem jeziku z angleškimi povzetki, z izjemo poročila o programu slovenskega jezika in kulture, ki je v angleškem jeziku s povzetkom v japonščini. V slovenskem jeziku so originalni prispevki študentov in prevodi haiku poezije Banja Nacuišija.

V prvi del so vključena štiri predavanja, ki se navezujejo na Primoža Trubarja. Prof. Šindži Jamamoto s tokijske univerze za tuje jezike in prof. Jasuhiko Oda predstavljata Primoža Trubarja in njegove prevode Biblije v slovenski jezik. Avtorja poudarjata, da Trubarjeva slovenščina ni bila popolnoma sprejeta kot model pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika, a da je kljub temu igrala pomembno vlogo pri oblikovanju lingvistične enotnosti in narodnostne zavesti. V drugem prispevku italijanist prof. Jamamoto poda oris življenja in delovanja humanista Petra Bonoma, ki je bil učitelj in mentor Primožu Trubarju. Sledita primerjalni študiji dveh mladih slovenskih japonologov. Tinka Delakorda, ki je doktorski kandidat na univerzi v Tsukubi, predstavi dve skriti verski skupnosti, kristjane na Japonskem in protestante v Sloveniji, in razmišlja, kako je tajnost njihovega delovanja vplivala na oblikovanje identitete. Luka Culiberg, asistent na Oddelku za japonistiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, ki je bil v času simpozija podiplomski študent

na Univerzi Šitocubaši, razglablja o oblikovanju jezikovne misli s sociološkega vidika. Ob primerjavi slovenščine in japonščine kot dveh popolnoma nesorodnih jezikov avtor pride do zaključka, da so pojmi "nacionalni jezik", "jezik" in "dialekt" ideološke konstrukcije, medtem ko je njihovo oblikovanje in razumevanje povezano s specifičnimi zgodovinskimi in družbenimi okoliščinami.

Drugi del zbornika je posvečen 10. obletnici programa slovenskega jezika in kulture na japonskih univerzah. Voditeljica programa mag. Jelisava Dobovšek Sethna oriše kratko zgodovino slovenističnih študijev na Japonskem, ki so se začela z dveletnim tečajem na Oddelku za področne študije na Univerzi v Tokiu leta 1997. Leta 1999 se je program preselil na tokijsko univerzo za tuje jezike, kjer brez premora poteka še danes. Poleg tečaja je lektorat organiziral tudi dva simpozija slovenskega jezika in kulture, prvega leta 2000 ob 200-letnici Prešernovega rojstva in drugega leta 2008, katerega sad je tudi pričujoči zbornik. V sodelovanju s Centrom za slovenščino kot drugimi tujimi jeziki na Filozofski fakulteti v Ljubljani je lektorat izvedel tudi več projektov, kot so na primer projekt prevajanja moderne slovenske literature leta 2004, Svetovni dnevi slovenskega filma ob 100-letnici začetka slovenske kinematografije leta 2005 in Svetovni dnevi slovenske literature na filmu leta 2006, ko je lektorat gostil pesnika, pisatelja in režiserja Vinka Möderndorferja. V okviru delovanja lektorata je izšlo tudi nekaj publikacij, ki vključujejo zbornik prispevkov s simpozija slovenskega jezika in kulture ob 200-letnici Prešernovega rojstva, učbenik slovenskega jezika za Japonce, ki je izšel pri založbi Daigakušorin, in prevode v zborniku Prevajanja slovenskih literarnih del, ki ga je leta 2004 izdal Oddelek za slovenistiko Filozofke fakultete na Univerzi v Ljubljani. V dodatku je objavljenih nekaj ori-

ginalnih pesmi, ki so jih študentje slovenistike napisali v slovenskem jeziku, in prevod v japonščino *Skupni spomini* Vinka Möderndorferja. V istem delu zbornika je objavljen prispevek enega prvih študentov slovenistike in danes asistenta na Raziskovalnem inštitutu za slovanske študije Univerze na Hokkaidu, Motokija Nomačija. Ta svoj referat posveti zapuščini slovenskega jezikoslovca dr. Rajka Nahtigala ob 50-letnici njegove smrti. Drugi del zbornika zaključí izbor haiku poezije japonskega pesnika Banja Nacuišija, ki je nastala ob pesnikovih obiskih v Sloveniji. Prvi izbor z naslovom Prosojna Slovenija je prevedel v slovenščino Dimitar Anakiev, v angleščino pa Jim Kacian. Prevajalca drugega izbora z naslovom Sledeč mesecu sta Jelisava Dobovšek-Sethna in Jack Galmitz. Banja Nacuiši je ustanovitelj gibanja Svetovni haiku, ki pospešuje to poezijo po svetu. Gibanje je zagledalo luč sveta prav v Sloveniji, bolj natančno v Tolminu, septembra 2000.

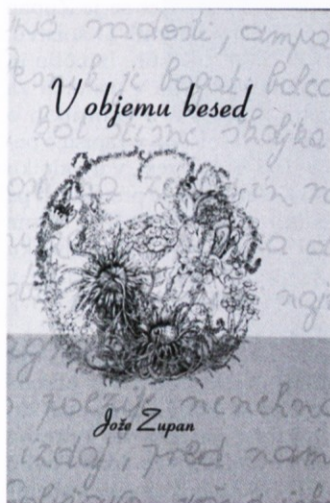
Tretji del zbornika obsega dva članka na temo Slovenija v Evropski uniji ob zaključku slovenskega predsedovanja Uniji. Študent doktorskega programa na tokijski univerzi v Tokiu Boštjan Bertlančič oriše vlogo in odnos japonske diplomatske misije na mirovni konferenci v Parizu ob koncu prve svetovne vojne in razmišlja o možni povezavi med jadranskim vprašanjem, izstopom

Italije iz sveta desetih in okrepljeno pozicijo Japonske pri pogajanjih za prevzem uprave nad ozemljem v severovzhodni kitajski provinci Šantung. Prof. Andrej Bekeš z Ljubljanske univerze zaključí zbornik s člankom o Sloveniji v Evropski uniji – kaljenje Nove Evrope z vidika Oddelka za azijske in afriške študije na Univerzi v Ljubljani, kjer poda pregled sprememb in izzivov, s katerimi se je Slovenija soočila ob in po vključitvi v Evropsko unijo. Prof. Bekeš meni, da je vstop v Unijo prinesel veliko dobrega, a tudi določene težave. Vključitev v EU je omogočila svobodno gibanje in trgovanje ter širjenje možnosti za kulturno izmenjavo in ekonomsko rast. Istočasno poplava nove zakonodaje hromi učinkovitost administracije, vstop v šengenski sporazum pa otežuje izmenjavo s članicami bivše Jugoslavije, s katerimi je Slovenija tudi po osamosvojitvi obdržala močne družbene in ekonomske vezi.

Zbornik prispevkov z 2. simpozija slovenskega jezika in kulture na tokijski univerzi obsega 100 strani in je izdan pod kodo ISBN 988-903386-10-6. Stroške tiskanja sta poleg privatnega sponzorja podprla tudi Center za slovenščino kot tuji/drugi jezik Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in veleposlaništvo Republike Slovenije v Tokiu. Zbornik sta uredila Šindži Jamamoto in Jelisava Dobovšek- Sethna.

BESEDNI MOZAIK NEKE ŽIVLJENJSKE POTI

Jože Zupan: V objemu besed. Ljubljana, Karantanija, 2008.
Spremnna beseda Igor Saksida. Opremljeno z vinjetami
Lucijana Reščiča.

Kmalu se bo obrnilo leto dni, odkar je pri založbi Karantanija ugle-
dala beli dan knjiga Jožeta Zupana V
objemu besed, in vsekakor je skrajni
čas, da ji namenimo nekaj pozornosti
tudi na straneh revije Rast, kar je ob
siceršnji zanimivi posebnosti knjige
še toliko bolj umestno, saj je njen
avtor med drugim dolgoletni sode-
lavec revije ter kot član uredništva
Samorastniške besede tesno povezan
z njenimi koreninami. In tudi sicer
je Jože Zupan eden tistih dejavnih
kulturnikov, ki jih v našem okolju ni
mogoče kar tako prezreti, saj ob nje-
govem imenu lahko napišemo celo
vrsto pomembnih biografskih oznak:
prof. slovenskega jezika, dolgoletni
ravnatelj Osnovne šole dr. Pavla
Lunačka v Šentrupertu, osnovelec
zbirke izvirnih slovenskih ilustracij
mladinskih del in zbirke prevodov
slovenskih slikanic v tuje jezike,
urednik šolskega glasila Preproste
besede, literarnih zbornikov mladih
ustvarjalcev ter več knjižnih izdaj,
organizator in menedžer kulturnih
prireditev, dolgoletni sodelavec vod-
stva gibanja Bralna značka.

Knjigo sta avtor in založnik David
Tasič začela snovati pred dvema
letoma kot avtobiografsko pripoved,
vendar se je do izida konec lanskega
leta vsebinsko preobrazila in razširila
iz spominske pripovedi v obsežno
mozaično podobo Zupanovega
žitja in bitja. V končni zasnovi je
tako sestavljena iz avtobiografskih
spominskih drobcev kot iz dodanih
raznorodnih avtorskih prispevkov,
ki jih je Zupan v več kot treh deset-
letjih napisal in objavil v časopisih,
revijah in priložnostnih publikacijah,
pospremil z njimi na pot knjige,
glasbene zgoščenke in filme, jih
predstavil na seminarjih, strokovnih
srečanjih in posvetih ali povedal
kot govornik na različnih kulturnih
prireditvah. Tako koncipirana knjiga
je bila pravšnja stvar za počastitev
njegovega okroglega življenjskega
jubileja – 70-letnice rojstva, ki jo
je avtor praznoval lani. Še toliko

bolj, ker je, kot zgovorno nakazuje
njen naslov, življenje Jožeta Zupana
odločilno zaznamovala prav beseda
in knjiga kot njeno najtrajnejše
domovanje. Ljubezen do besede v
vsej njeni pomenski razsežnosti, od
globoke predanosti materinščini do
dejavne zavezanosti posredovati jo
mladim rodovom in jo ustvarjalno
živeti, se pri Zupanu povezuje z ve-
liko energije in volje za udejanjavo
notranjih klicev, ki se mu porojevajo
iz te naravnosti in iz osebnega,
široko odprtega čutenja lepote ter
razumevanja človekove istovetnosti
in kulture kot enega njenih temeljev.
Vse to ga je vodilo in usmerjalo v ži-
vljenju ter mu oblikovalo dejavnosti
polno življenjsko pot, katere podoba
se na mozaični način razkriva v ju-
bilejni knjigi.

Vsebina je razdeljena v sedem
sklopov (za vsako življenjsko deset-
letje eden). Začenja se s poglavjem
Drobci davnega otroštva, v katerem
so zbrani spominski zapisi. V njih
je avtor zajel prvo obdobje svojega
življenja, od otroštva, odraščanja
in šolanja do prihoda v Šentrupert
na Dolenjskem, kjer se je za stalno
udomil. Spomini, zapisani v klenem
jeziku in mestoma z literarnim pridihom,
razkrivajo korenine, okoliščine
in dogodke, ki so oblikovali piščevo
osebnost, naj gre za spoštljiv odnos
do staršev in njihov zglede, za lju-
bezen do vsega lepega, še posebej
do knjig in do gledališča, za mnoga
srečanja in povezave z ljudmi, za
usmeritev v pedagoški poklic ali
za prve korake, ki jih je naredil kot
igralca in režiserja, kot organizator
kulturnih prireditev in kot urednik.
Za današnji čas in stanje duha je pre-
snetljiva piščeva humana in sočutna
optika, ki tudi hudih in tragičnih
dogodkov zdaj kontroverznih časov
druge svetovne vojne ne izrisuje s
sovraštvom ali ideološko.

Naslednjih šest poglavij prinaša
zvečine že objavljene prispevke. V
Dogajanjih in odzivanjih so zbrani
prispevki, objavljeni v časopisih Pro-

svetni delavec in Šolski razgledi ter v reviji Rast, govore pa o kulturi kot »večni pastorki družbe«, o položaju in pomenu slovenščine, o glasbi, o umetnosti in literaturi, priložen pa je tudi obsežen referat o pedagoškem vodenju s posveta na Pedagoški fakulteti. Poglavje *Življenje s knjigo* je posvečeno gibanju Bralna značka. V njem Jože Zupan deluje tako rekoč od samega začetka, štiri leta je bil celo predsednik Zveze bralnih značk Slovenije, zato mu je tematika dobro poznana in jo osvetljuje z vrsto prispevkov, zapisanih ob obletnicah gibanja, ob srečanjih značkarjev ali za seminarske potrebe. V poglavju *Osebnosti, zapisane skozi življenje* so zbrani zapisi o znanih slovenskih osebnostih, nastali ob različnih priložnostih, denimo: o Prešernu v slavnostnem nagovoru ob kulturnem prazniku, o Petru Pavlu Glavarju v spremni besedi knjige Obujeni spomin, o Pavlu Golii v zapisu ob odprtju knjižničnega kotička, o dr. Pavlu Lunačku v zapisu ob stoletnici njegovega rojstva, o Vidi Jeraj Hribar in Lucijanu Rešiču pa v osmrtnici oziroma poslovlilnem govoru. Kratke spremne besede, ki jih je Zupan napisal v knjige, pri katerih rojstvu je sam sodeloval kot pobudnik ali kot urednik, so zbrane v poglavju *Pot h knjigi*. Gre za knjige znanih in manj znanih literatov ter zvečine za dela, namenjena mlajšim oziroma manj zahtevnim bralcem. Med avtorji knjig najdemo tako Severina Šalija, Toneta Pavčka, Vido Brest in Vido Jeraj kot Asto Malavašič, Kristino Brenk, Berto Golob idr. Odmev Zupanovih uredniških in organizacijskih dejavnosti, povezanih z mladimi literati, z ustanavljanjem zdaj znamenitih razstav izvirnih knjižnih

ilustracij in prevodov slovenskih slikanic v tuje jezike na šentruperski osnovni šoli, z Bralnim društvom Slovenije in z gibanjem Rastoča knjiga najdemo v prispevkih poglavja *Sled uresničenih sanj*. Knjigo zaključuje poglavje *Pozdravljena, tudi moja dolina* s prispevki, ki govorijo o kulturni in siceršnji podobi Šentruperta, kraja, kjer se je Zupan pred pol stoletja udomil. O šolstvu, kulturnih znamenitostih, izročilu in podobnem prebiramo v osnutku za zloženko, v zapisih o zbornikih o šentruperskem šolstvu, v zapisu o pesniški zbirki Vide Brest, v uvodniku v knjigo Korenine naše preteklosti pa v besedilih za Janežičev film Mirna v jeseni in za film o dr. Lunačku ter v zapisu ob odprtju knjižnice v Šentrupertu in razstave Melite Vovk v Baragovi galeriji.

Spremno besedo z naslovom Barviti vonj otroštva, zrela beseda mentorja je za knjigo prispeval dr. Igor Saksida, za likovno opremo je grafični oblikovalec Jože Pavlič uporabil vinjete pokojnega trebanjskega ilustratorja Lucijana Rešiča, naslovnico pa je oblikoval arhitekt Rupert Gole.

Kritičnih tehtanj in poglobljenih analiz v Zupanovem pisanju ne gre iskati, temeljno, ki mu vodi pero pri pisanju, ni analiziranje in kritično tehtanje, ampak ljubezen in navdušenje nad vsem, kar se mu daje v občutenje kot lepo in humano. V svojih spominih je zapisal, da je »do danes najboljša oznaka za moj značaj« imperativ v čestitki, ki mu jo je poslala nekdanja učiteljica likovne vzgoje: »Lepoto ljubi in cvetlice tudi!«. Ljubeče oko gleda s srcem ter napak in hib ljubljenega pač ne ugleda.

Leon Koporc: Ilustracija za knjigo Leopolda Suhodolčana *Skriti dnevnik*

Boris Golec **JANEZ VAJKARD VALVASOR
NA DOLENJSKEM IN
NJEGOVO TAMKAJŠNJE
NEZNANO POTOMSTVO (5)**

Valvasorjev rod nadaljuje samo najmlajša hčerka

Potomstvo v več naslednjih rodovih vse do današnjih dni je dala edinole tretja Valvasorjeva ženska veja, katere začetnica je bila polihistorjeva najmlajša hči **Regina Konstancija**, rojena neznanokje okoli leta 1690.¹ Kolikor je bila leto ali celo dve mlajša, se edina od Valvasorjevih odraslih otrok sploh ni spominjala svojega proslavljenega očeta. Mati Ana Maksimila si jo je kot najmlajšo pridržala v bližini doma vse do svoje smrti, tudi po obeh hčerkinih porokah. Prvič jo je po zgledu starejše hčerke omožila na domačem Gracarjevem turnu 28. maja 1707,² ko je bilo Regini Konstanciji kakšnih šestnajst ali sedemnajst, morda celo samo petnajst let. Ženin **Janez Lovrenc pl. Wernegk** ni bil več tako mlad, zato pa v primerjavi s kakšnih dvajset let mlajšo nevesto precej premožen. Ko je dve leti pozneje umrl, je v šentjernejski okolici posedoval tri manjše posesti: Volavče, Golo in Ostrož.³ Luč sveta je najverjetneje zagledal na Golem, in sicer kot najstarejši sin Baltazarja pl. Wernegka in Elizabete pl. Siegersdorf, ki sta se poročila leta 1669.⁴ Skromno očetovo imenje je nasledil šele po smrti mlajšega brata Volfa Andreja († 1702), v imenjski knjigi pa je bilo prepisano na njegovo ime v letu ponovne poroke 1707. Takrat so mu skupno pripisali kar pet imenj, med drugim Volavče in Ostrož, tako da se je z dobrimi 55 funti imenjske rente približal najvišji imenjski renti, kot jo je kdaj premožogel njegov tast Janez Vajkard Valvasor (64 funtov).⁵

1 Vsekakor je prišla na svet po izidu Slave vojvodine Kranjske (1689), saj njeno ime v rodovniku rodbine Valvasor pogrešamo (Johann Weichard Valvasor, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Laybach, 1689, IX, str. 109).

2 Poročna pogodba je navedena med listinami v zapuščinskem inventarju Regine Konstancije (Arhiv Republike Slovenije (= ARS), AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4).

3 ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, str. 4, 9, 68 in 76. – O lastništvu graščin prim. Majda Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982, str. 157, 337 in 535.

4 ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 279, Wernegk. – Kdaj natanko se je rodil, ni znano niti ni mogoče izračunati iz starosti ob smrti, ker sta tako krstna kakor mrliška matica župnije Šentjernej za ta čas izgubljeni.

5 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 93, 94, 106, 130, 214, 222.

Valvasorjeva vdova Ana Maksimila, ki je poskrbela, da se je »bogati dedič« Janez Lovrenc oženil z njeno veliko mlajšo hčerko, je bodočega zeta dobro poznala še iz otroških let. Bil je namreč nečak Janeza Jurija pl. Wernegka in ta njen očim ter gospodar Vrhovega pod Gorjanci.⁶ Janez Lovrenc je le manjši del posesti podedoval po očetu oziroma bratu – dvorec Golo je imel formalno v fevdu od freisinškega škofa,⁷ skupaj z ženo Marijo Kristino, roj. baronico Hallerstein, pa je leta 1703 kupil še bližnjo graščinico Volavče,⁸ kjer je odtlej prebival. V zakonu, ki ni trajal dolgo, ni imel otrok, in ko je ovdovel, se Ana Maksimila ni dolgo zamujala s pripravami na njegovo poroko s svojo najmlajšo hčerko Regino Konstancijo. S poročno pogodbo 28. maja 1707 so gotovo vsaj v osnovi določili tudi najpomembnejše – nevestino pravico do dedovanja po možu. Soprogu je v zakon prinesla 2.000 goldinarjev⁹ in s tem bržčas izpolnila še zadnji pogoj, da jo je umirajoči pl. Wernegk v svoji oporoki imenoval za edino dedinjo. Že slaba tri leta po poroki, spomladi 1710, je namreč Janez Lovrenc pričakovano zatisnil oči,¹⁰ Regina Konstancija pa je zagospodarila na Volavčah in obeh pridruženih posestvih.¹¹

Regina Konstancija pl. Dienersperg, neznan avtor, olje na platnu. (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 906. – Objava reprodukcije: Andreja Vrišer, Noša v baroku na Slovenskem. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993, str. 89, št. 27.)

6 Po Smole, *Graščine*, str. 542, naj bi Janez Lovrenc po stričevi smrti leta 1696 nasledil njegovo graščino Vrhovo. Smoletova se je opirala samo na sklepanja glede na podatke v rodovnikih pl. Wernegkov in Dienerspergov v Zbirki rodovnikov ARS, kar pa sta zgolj sekundarna vira. V prvem rodovniku je Janez Lovrenc po graščinah Vrhovo in Volavče imenovan »Werneck zum Freyhof und Volautsche«, v drugem pa je navedeno, da se je z njegovo vdovo Regino Konstancijo, roj. Valvasor, poročil Volf Sigmund pl. Dienersperg in »z njo« (!) postal gospod Vrhovega, Gracarjevega turna in Volavč (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52 in 279). Druga dejstva temu ne pritrjujejo, še zlasti ne imenjska knjiga kot primarni vir (ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 96, 89, 189, 213).

7 ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, str. 34–35.

8 Prav tam, str. 36–37.

9 ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4.

10 Njegova oporoka nosi datum 24. februar 1710, zapuščinski inventar pa 8. april 1710 (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. W 1–49, testament W–27; AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710).

11 Smole, *Graščine*, str. 542. – Rodovnik Wernegkov navaja tako kot M. Smole napačno letnico smrti 1709 namesto 1710. Res pa so inventurno komisijo – očitno v prezgodnjem pričakovanju smrti – imenovali že 17. novembra 1709 (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, str. 1 in 5–7).

Zdaj je mlada, kvečjemu dvajsetletna vdova, premogla zadostno doto tudi za boljšo možitev. Še več, mati in očim pl. Buset sta ji z novim soprogom zagotovila Busetovo dediščino – graščino Gracarjev turn, saj je bil izbranec **Volf Sigmund pl. Dienersperg**, Busetov bratranec in dedič.¹² Ta je nekaj let prej, leta 1706, kupil tudi že znano, nekoč Wernegkovo graščino Vrhovo,¹³ kjer je prebival s prvo ženo in družino.¹⁴ Po ženini smrti se ni razgledoval prav daleč, saj je njegov pogled obstal na sosedovi rosno mladi vdovi. Poročna pogodba je bila sklenjena 28. maja 1711, natanko štiri leta po prvi poroki Regine Konstancije, tokrat na Volavčah.¹⁵ Zakonca pl. Dienersperg sta torej v zakon prinesla Volavče z dvema manjšima dvorcema v lasti žene, Vrhovo v lasti moža ter zagotovilo slednjemu za dedovanje Gracarjevega turna. To graščino in posest sta sicer do smrti uživala ostarela zakonca Buset – nevestina mati Ana Maksimila vdova Valvasor († med 1713 in 1716)¹⁶ in ženinov bratranec Janez Herbard pl. Buset († 1724), ki je po ženini smrti še tretjič stopil pred oltar.¹⁷

Novi zet Volf Sigmund pl. Dienersperg je bil torej za Valvasorjeve ženske dobra »naložba«, čeprav kakšnih 10 do 13 let starejši od Regine Konstancije¹⁸ in vdovec z dvema otrokoma. Ko se je leta 1698 prvič oženil, in sicer z Marijo Agnes pl. Mospach iz graščine Ribčce pri Litiji, je v poročni matici župnije Vače zapisano, da je doma iz župnije Šentjerneje,¹⁹ ne vemo pa, kje in kdaj natanko se je rodil in v

12 Smole, *Graščine*, str. 165. – Janez Herbard pl. Buset je v oporoki poleg njega imenoval za dediča tudi Franca Rajmunda pl. Buseta, ta pa je svoje pravice z odpovedjo, datirano na Volavčah 29. decembra 1724, prenesel na Dienersperga (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 6–7).

13 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 96, 189.

14 V šentjernejski krstni matici ni navedeno, kje je družina živela, ko je bil 28. 8. 1700 krščen prvi otrok Jožef Avguštin Herbard, medtem ko je pri krstu naslednjih dveh, 19. 1. 1704 in 27. 9. 1706, kot kraj rojstva označeno Vrhovo: »in Freihoff« (Župnijski urad (= ŽU) Šentjerneje, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729).

15 Regest poročne pogodbe najdemo v zapuščinskih inventarjih ženina in neveste (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 11; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4).

16 Šentjernejska mrliška matica za ta čas ni ohranjena. Ana Maksimila je nazadnje izpričana kot živa 5. maja 1713, ko ji je mož podpisal pobotnico za prejetih 113 goldinarjev, umrla pa je pred 19. aprilom 1716, ko sta njeni hčerki sklenili pogodbo z ovdovelim očimom (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 123, fasc. L, W–81, 11. 7. 1724, str. 21–22, 43).

17 Prav tam, str. 5. – Kolikor se po moževi smrti ni odselila drugam, je njegova tretja žena Felicita najverjetneje umrla pred jesenjo 1732, ko se začenja ohranjena mrliška matična knjiga šentjernejske župnije.

18 Točnega datuma in kraja njegovega rojstva ne poznamo, zato pa je mogoče iz podatka o starosti na nagrobniku izračunati rojstno letnico. F. A. Breckerfeld je konec 18. stoletja v šentjernejski župnijski cerkvi še videl komaj berljiv napis na nagrobni plošči, po katerem naj bi Volf Sigmund umrl decembra 1743, star 72 let (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375). V resnici je preminil decembra leta 1751, pravilno prebrana pa je starost. V mrliški matici župnije Šentjerneje 1747–1759 vpisa njegove smrti ni, ker so ga pokopali v frančiškanski cerkvi v Novem mestu (Alfonz p. Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu*. Novo mesto 1937, str. 29). Glede na podatek o starosti 72 let na nagrobni plošči se je rodil okoli leta 1679, kar se sklada tudi s starostjo njegovega očeta Janeza Sigmunda, rojenega leta 1651 (Ludwig Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel in den Matrizen des Herzogtums Krain*. Görz, 1905, str. 8), in s podatkom o poroki staršev 20. oktobra 1676 na Gracarjevem turnu (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 8).

19 Nadškofjski arhiv Ljubljana (= NŠAL), ŽA Vače, P 1685–1711, 15. 7. 1698; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 353. – Marija Agnes je umrla najpozneje v prvih mesecih leta 1711, vsekakor pa ne pred 27. 9. 1706, ko je v šentjernejski krstni matici zadnjič omenjena pri krstu najmlajšega otroka, rojenega na Vrhovem (ŽU Šentjerneje, R 1698–1729, dejansko

mladosti živel. Bržčas je naredil prve korake v očetovi graščinici Pred malim mostkom (Neuhof) v predmestju Novega mesta.²⁰ Neprimerno več je znanega o njegovem poznejšem življenju. Rokopisni rodovnik Dienerspergov navaja, da se je kot poročnik Palfijevega pehotnega polka bojeval v »turških vojnah« (to je v dunajski vojni 1683–1699) in bil pri Temišvarju hudo ranjen.²¹

Ko se je ovdoveli Volf Sigmund leta 1711 priženil na Volavče k Valvasorjevi hčerki Regini Konstanciji, je bilo vojaško življenje že preteklost. Kot gospodar lastne in priženjene graščine ter bodoči dedič Gracarjevega turna je lahko začel brezskrbno uživati zrela leta. Z njim in njegovo drugo ženo sta zelo verjetno odraščala tudi Dienerspergova otroka iz prvega zakona, saj se je hči Marija Ana leta 1730 poročila na mačehinih Volavčah.²² Koliko otrok se je zakoncema Dienersperg rodilo v moževem drugem zakonu, pa bo ostalo neznanica, ker so šentjernejske krstne matice prav za ta čas (1712–1728) izgubljene.

Preživeli sta dve hčerki, ki ju poznajo Dienerspergovi rodovniki in rodovna debla rodbin njunih mož.²³ Ti viri so sploh omogočili nadaljnje zasledovanje Valvasorjevega potomstva. Sestri *Marija Ksaverija Katarina* in *Antonija Jožefa Katarina*²⁴ sta bili **edini Valvasorjevi**

1698–1712 in 1728–1729).

20 Ohranjene matične knjige župnije Šmihel pri Novem mestu, pod katero je spadala graščina Pred malim mostkom, se začnajo šele leta 1707 (Ema Umek, Janez KoS (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–II*. (Skupnost arhivov Slovenije. Vodniki). Ljubljana, 1972, str. 384). Starši Volfa Sigmunda so bili Janez Sigmund pl. Dienersperg in Marija Rozalija, roj. pl. Buset, Dienerspergov rod pa je svoj čas gospodaril na graščini Bokalce pri Ljubljani (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg; Steiermärkisches Landesarchiv Graz (= StLA), A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg : Familien Acten). Bokalce so po M. Smole pripadle njegovemu staremu stricu Ditrihu, ki jih je že leta 1657 prodal (Smole, *Graščine*, str. 91). Oče Janez naj bi bil po rodovniku Dienerspergov sicer lastnik Bokale in dvorca Pred malim mostkom (Neuhof) pri novomeški Kandiji (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg). Tega je leta 1694 prodal pl. Gusičem (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 12).

21 ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg.

22 Poroke začuda ni v šentjernejski poročni matici (ŽU Šentjernej, P 1717–1760) in jo poznamo le iz regesta poročne pogodbe z dne 27. novembra v zapuščinskih inventarjih njenega očeta in mačehe (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 15–16; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 4–5).

23 ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg; ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Dienersperg, Paradeiser.

24 V vrsti šentjernejskih krstnih matic se 8. 5. 1712 začneta vrzela, ki traja do 6. 6. 1728, zato njunih rojstev ni mogoče preveriti. Glede na rojstna datuma, znana iz sekundarnih virov, bi mogli sklepati, da sta bili dvojčici, obe rojeni leta 1719, pri čemer se datuma za tri tedne razhajata. Rojstni datum 19. februar 1719 za hčerko Marijo Ksaverijo Katarino navaja Joh. Bapt. Witting, Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. V: *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. Neue Folge IV. Wien, 1894, str. 135. Njena sestra Antonija Jožefa Katarina, kot jo imenujejo regesti listin v zapuščinskem inventarju njene matere in Dienerspergov rodovnik v ARS (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 6; prav tam, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg), je iz drugih virov praviloma znana le kot Jožefa. Iz rodovnika štajerskih Dienerspergov izhaja, da se je Jožefa rodila 26. januarja 1719, podatek pa se opira na krstni list, ki ga je leta 1840 izstavil šentjernejski župnik in v katerem je njeno krstno ime malce drugačno: Jožefa Marija Katarina (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Genealogische Notizen; K 1, H 20, 8. 7. 1840). Dejansko se je moral župnik ušteti in je pomotoma izstavil krstni list njene sestre, ki naj bi se, kot rečeno, rodila 19. februarja 1719, ali pa, kar je še verjetneje, krstni list sestrine zgodaj umrle dvojčice. Neskladje med obema datumoma ne preseneča; prvi bi bil lahko dejanski datum rojstva, drugi pa datum krsta oziroma potrditve krstnih zaobljub in vpisa v krstno matično knjigo. V resnici je bila Jožefa starejša, saj se je omožila že leta 1732, ko bi ji bilo potemtakem samo trinajst let, in je še isto ali naslednje leto rodila prvega otroka. Rešitev uganke o njeni dejanski starosti ob poroki s sorodnikom pl. Dienerspergom sta omogočili najdba Jožefinega portreta in identifikacija inicialk njenega osebnega imena (Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. NG S 910). Kratic »I: C: F: v. D: geb. F. v. Dienersperg« pomenijo namreč »Josepha Catharina Freiin von Dienersperg

vnukinji, ki sta imeli otroke, in samo z njima se je njegovo potomstvo nadaljevalo v tretjo generacijo. Glede na to, da je prva hči ostala na Kranjskem, druga pa se je omožila na Štajersko, bomo govorili o kranjski in štajerski veji potomcev. Medtem ko je kranjska dobrih sto let pozneje izumrla (1823), se štajerska nadaljuje vse do danes.²⁵

Valvasorjevi vnukinji pl. Dienerspergovi in njuno potomstvo

Kranjska linija – izumrla	Štajerska linija
vnukinja Ksaverija pl. Dienersperg por. Paradeiser, Erberg in Gall (1719, Volavče – 1786, Gracarjev turn)	vnukinja Jožefa pl. Dienersperg por. pl. Dienersperg (1712, Volavče – 1769, Ponikva)
4 pravniki grofa in grofici Paradeiser	13 pravnukov pl. Dienerspergov
1 prapravnkinja Jožefa Alojzija Sedej (1793–1795, Novo mesto)	7 prapravnukov baronov in baronic Dienersperg nadaljnje potomstvo do danes

Zakonca Dienersperg sta torej v šentjernejski okolici nakopičila lepo posest. Posedovala sta tri graščine, ki so imele različno visoke dohodke, vendar so z leti druga za drugo spolzele v tuje roke. Najprej je Volf Sigmund leta 1730 ob poroki hčerke iz prvega zakona izročil svojemu hrvaškemu zetu Adamu Nikolaju Iljašiću dvorec Vrhovo.²⁶ V Dienerspergovih rokah sta tako ostala Gracarjev turn kot glavno družinsko domovanje in bližnje Volavče.²⁷ Po imenjski knjigi jima je pripadalo skoraj 65 funtov imenjske rente ali malce več kakor Janezu Vajkardu Valvasorju v »zlatih bogenšperških časih« (64 funtov). Dobrih 45 celih podložnih hub in dokajšnja gorskopravna posest,²⁸ kolikor je to pomenilo v naravi, za kranjske razmere ni bilo malo. A koliko je vse skupaj zares prinašalo, je bilo najbolj odvisno od tega, kako so s posestjo gospodarili. Prav gospodarjenje pa je bilo precej šibka točka zakonskega para Dienersperg.

Franc Anton pl. Breckerfeld nam je konec 18. stoletja v opisu zgodovine Gracarjevega turna zapustil tole dragoceno pričevanje o Die-

geborene Freiin von Dienersperg«, napis »AE. SUAE 20 Anno Cop. 1732 Anno« pa razkriva njeno starost dvajset let v letu poroke (copulata) in s tem rojstno leto 1712, torej leto dni po poroki njenih staršev.

25 O štajerski veji Dienerspergov in potomstvu do danes gl. Boris Golec, Polihistor J. V. Valvasor, njegovi bližnji in daljni potomci – Nova odkritja iz prezrtih arhivskih zakladov. V: *Arhivistika – Zgodovina – Pravo. Vilfanov spominski zbornik* (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 30). Ljubljana, 2007, str. 91–93.

26 Zapuščinski inventar Regine Konstancije pl. Dienersperg: ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 15–16.

27 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 213.

28 Po terezijanskem katastru iz 50-ih let 18. stoletja je imel Gracarjev turn dobrih 21 celih hub, Volavče pa dobrih 24 hub (ARS, AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 111, RDA N 127, No. 5 in 7; šk. 135, RDA N 209, No. 3 in 6). Z njima je bilo primerljivo tudi Vrhovo z blizu 24 celimi hubami (prav tam, šk. 111, RDA N 129, No. 4 in 6).

nerspergovi družini: »Največji del svojega življenja je [Volf Sigmund pl. Dienersperg] preživel z mečem v roki in na bojnem polju. Nato si je našel domovanje tukaj, v naročju miru in podeželskega življenja, in Volavče in Gracarjev turn sta postala kraja zabave plemiških sosedov. Dienerspergov človekoljubni značaj je vabil na številna druženja, vrata njegove hiše pa so bila odprta vsakemu gostu. Prepričan je bil, da ga kot edina stvar, bolj kot bogata letina in zakladi gospodarjenja, osrečuje, če eno in drugo deli in uživa skupaj s svojimi prijatelji. Tako je bil priljubljen in čaščen, oče svojim podložnikom, enako kakor poprej svojim podanikom, sinovom boga Marsa. Njegov priljubljeni kraj so bile Volavče in tako je Gracarjev turn leta 1737 za 11.200 goldinarjev prodal grofu Maksu Rudolfu Paradeiserju, baronu s Suhe in Gradišča, gospodu Mehovega in Loža ter dednemu lovskemu mojstru na Koroškem, ki je pozneje, leta 1745, postal njegov zet.«²⁹

Med vrsticami je Breckerfeld pravzaprav jasno povedal, da sta Volf Sigmund pl. Dienersperg in njegova žena Regina Konstancija živela nad zmožnostmi družinskega proračuna.³⁰ Četrto stoletje se je zdelo, da jima gre vse gladko, zlasti ko je Volf Sigmund podedoval še Gracarjev turn, toda prihodki sčasoma niso več zadoščali za kritje vseh potreb in zahtev. Potem ko je leta 1730 odpadlo malo Vrhovo kot dota hčerki iz prvega zakona pl. Iljašičevi, je bilo sedem let zatem, leta 1737, treba prodati najdonosnejšo posest z najlepšim gradom – Gracarjevim turnom.³¹ Da bi jo spet pridobili, so morali Valvasorjevi potomci, navajeni lagodnega življenja, zagristi v precej kislo jabolko. 26-letna **Marija Ksaverija Katarina pl. Dienersperg** je osem let pozneje, 11. februarja 1745, sklenila na Volavčah zakonsko zvezo z novim lastnikom Gracarjevega turna, dvanajst let starejšim resnobnim vdovcem **Maksimilijanom Rudolfom Kajetanom grofom Paradeiserjem** (1707–1756).³² Ta je v zakon pripeljal dve hčerki,³³ zakoncema pa se je nato na Gracarjevem turnu, ženinem starem-novem domu, rodilo še pet otrok, od katerih so štirje tudi odrasli, a umrli brez potomstva. Z njimi je tako ugasnila tudi ta veja Valvasorjevih pravnukov, njegovih

29 ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 374–375. – Gradova Suha in Gradišče (»zu Neuhaus und Gradischo«) ležita na avstrijskem Koroškem, prvi v Podjuni, drugi severno od Možberka.

30 Regina Konstancija je inventurnim komisarjem po smrti svojega moža petnajst let pozneje sicer navedla, da je Gracarjev turn prodal z namenom, da bi poplačal dolgove, ki jih je naredil še prejšnji lastnik Janez Herbard pl. Buset (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14, 3, 1752, str. 4–5). Vendar je šlo očitno bolj za izgovor, saj v Busetovi oporoki in zapuščinskem inventarju ne srečamo zapisov o dolgovi, razen v oporoki omenjenih 3.000 goldinarjev, ki bi jih po njegovi smrti morala dobiti njegova tretja žena (ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. B 1–42, testament B–28, 27, 2, 1723; ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 123, fasc. L, W–81, 11, 7, 1724).

31 ARS, AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 6 (1662–1756), fol. 189, 213.

32 Izvleček iz poročne pogodbe Volavče, 11. februarja 1745, v tožbi z dne 26. aprila 1759 pred deželno pravdo v Ljubljani (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 119, Genealogica A–P, Paradeiser, str. 491). Datum poroke gl. tudi v: Witting, Beiträge, str. 135. – Grof Paradeiser se je rodil 20. avgusta 1707 kot sin Jošta Sigmunda barona Paradeiserja, leta 1713 povzdignjenega v grofovski stan, in njegove žene Marije Frančiške Eleonore roj. baronice Gall pl. Gallenstein (Witting, Beiträge, str. 135). Ker je njegov oče leto poprej postal lastnik graščine Pred malim mostkom (Neuhof) (prim. M. Smole, *Graščine*, str. 386), srečamo v literaturi kot njegov rojstni kraj to plemiško domovanje (Witting, Beiträge, str. 135). Toda po krstni matici župnije Šmihel pri Novem mestu se je rodil v bližnji graščini Kamen oz. Na Kamnu (Steinbrückel) in bil 21. avgusta 1707 krščen na ime Karel Rudolf Kajetan (NŠAL, ŽA Novo mesto–Šmihel, R/1 1707–1720).

33 Witting, Beiträge, str. 135.

zadnjih potomcev na Kranjskem.

Grof Paradeiser je Gracarjev turn posedoval devetnajst let do svoje smrti leta 1756, od tega zadnjih enajst let v zakonu z Valvasorjevo vnukinjo. Toda zdaj je bil to popolnoma drugačen dom, kot se ga je iz svojih otroških in mladostniških let spominjala Marija Ksaverija Katarina. Veselje in smeh je, kot vse kaže, zamenjala samotarska resnoba družinskega očeta. Na neki način je bila ta tudi razumljiva, če pomislimo, da je grofu po preselitvi na Gracarjev turn tukaj umrlo kar pet otrok in prva žena.³⁴

Prizanesljivi Breckerfeld je o Paradeiserju z nekajdesetletno časovno distanco zapisal: »Ta grof je bil skromen in vezan na dom, tako zelo vdan samoti, da se je zdel mizantrop. Pred tem očitkom ga je opravičevalo le nekaj prijateljev, a pri izbiri teh je imel srečo. Vedno je mislil na kar največji blagor svoje družine in je svoje skopo odmerjeno premoženje, glede na prvotno imetje, podedovano po starših, povečal za dve tretjini. Da bi Gracarjevemu turnu, temu svojemu paradizu, povečal prihodke, ga je leta 1753 združil s posestvom Volavče, ki ga je za 12.000 goldinarjev nemške veljave kupil od svoje takratne gospe tašče, vdove gospe Regine Konstancije pl. Dienersperg, rojene baronice Valvasor, ga povečal in obogatil. Umril je 20. julija 1756, njegova pričakovanja pa so odrasla v sinovih in hčerkah.«³⁵ Pri tem ne smemo pozabiti, da grof Paradeiser najbrž ne bi tako izdatno večal svojega premoženja, če njegova žena ne bi od struškega graščaka barona Juriča prejela pet tisoč goldinarjev nemške veljave. Toliko ji je namreč v svoji oporoki leta 1743 volila teta Katarina Frančiška, roj. Valvasor, izplačilo pa je v skladu z njeno poslednjo voljo sledilo po smrti oporočnice leta 1747.³⁶

Preden nadaljujemo o Valvasorjevih dveh pravnukih in pravnukinjah iz Paradeiserjeve rodbine, spregovorimo še o zadnjih letih njihove babice, polihistorjeve najmlajše hčerke **Regine Konstancije pl. Dienersperg**. Umrila je poldrugo leto pred zetom Paradeiserjem, 19. januarja 1755³⁷ v Novem mestu, v oskrbi pri tujih ljudeh, stara med 63 in 66 let. Pokopali so jo v frančiškanski cerkvi, kjer sta že

34 Rudolf Maksimilijan grof Paradeiser iz graščine Pred malim mostkom (Neuhof) v župniji Šmihel pri Novem mestu se je 26. aprila 1733 oženil na gradu Struga z Marijo Ano Terezijo grofico Barbo iz graščine Golo (ŽU Šentjernej, P 1717–1760; Witting, Beiträge, str. 135). Otroci se mu niso vsi rodili na Gracarjevem turnu, ampak starejši trije v njegovi rodni graščini Na kamnu pri Novem mestu (NŠAL, ŽA Novo mesto–Šmihel, R/2 1720–1743, 4. 7. 1734, 9. 7. 1736, 7. 8. 1737). Na Gracarjevem turnu sta prišli na svet najmlajši hčerki, rojeni 16. 8. 1742 in 12. 9. 1743, zato pa so Paradeiserjevi otroci tu drug za drugim umirali, leta 1738 kar trije: 1. 6. dveletna Antonija, 12. 6. desetmesečni Kajetan in 23. 9. Rozalija Marija Avguščina, stara šest tednov. Smrt je v njegovi družini spet izdatno kosila po štirih letih in pol. 8. 3. 1743 mu je umrla triletna hči brez navedenega imena, 2. 4. 1743 sedemmesečna Marija Antonija, 10. 10. 1744 pa še 30-letna soproga (ŽU Šentjernej, R 1739–1748, M 1732–1747).

35 ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375–376.

36 ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

37 Zaradi odsotnosti župnijske duhovščine pri pokopu njena smrt ni zabeležena v mrliški matici novomeške kapiteljske župnije (Kapiteljski arhiv Novo mesto (= KANM), šk. 66, M/5 1752–1769). Po Breckerfeldovih izpiskih iz nekdanje knjižnice gradu Rakovnik pri Mirni je umrla 19. januarja 1755 po 8. uri zvečer (ARS, AS 984, Radics pl. Peter Pavel, fasc. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, enota XV). Isti datum navaja tudi rodovnik Dienerspergov v StLA (A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg : Familien Acten), v rodovniku rodbine Dienersperg v ARS pa sta dva datuma, enkrat 14. in drugič 19. januar, ter kot kraj smrti obakrat zmotno navedene Volavče (ARS, AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 52, Dienersperg).

ležala njen mož in starejša sestra baronica Juričeva.³⁸ Dejstvo, da Konstancija, kot jo je klicala okolica,³⁹ zadnjih let življenja ni preživljala s soprogom na svoji posesti Volavče niti pri hčerkinji družini na Gracarjevem turnu, daje misliti o odnosih v Dienersperg-Paradeiserjevi družini. Zapuščinski inventar njenega premoženja, nastal 25. februarja in 7. marca 1755 v Novem mestu, priča, da je imela pokojnica tu domala vse svoje stvari, samo nekaj malega premičnin je ostalo na Gracarjevem turnu, prav ničesar več pa ni premogla na nekoč svojih, zdaj zetovih Volavčah. Seznam listin v inventarju razkriva, kje v Novem mestu je živela, kako in od kdaj. Le slabih enajst mesecev po hčerkinji poroki z grofom Paradeiserjem je 30. decembra 1745 v Novem mestu s Francem Ignacem Polcem (Poltz) sklenila pogodbo o preživljanju (*Kost=Contract*). 8. januarja 1755, tik preden je umrla, pa ji je Polc, sicer ugleden novomeški meščan in dolgoletni mestni sodnik, izstavil pobotnico, da je prejel del plačila v višini stotih goldinarjev nemške veljave.⁴⁰ Valvasorjeva zadnja hči je torej poslednjih devet let preživela kot »gostačka« v Novem mestu,⁴¹ čeprav je imela vse do leta 1751 še živega moža in do prodaje leta 1753 tudi graščinico Volavče, oba nedaleč od hčerkinega in nekoč svojega doma – Gracarjevega turna.

Kaj jo je torej »pregnalo« od doma, čeprav je ni nihče nikamor podil, saj so bile Volavče izključno njena last? Odnosi v družini so se prejkone začeli krhati že ob občutnem skrčenju Dienerspergovega premoženja zaradi prodaje Gracarjevega turna leta 1737. Težko je presojati, koliko je k temu prispevala hčerkinina poroka z novim lastnikom izgubljene graščine, grofom Paradeiserjem. Vsekakor je v odnosih med zakoncema Dienersperg, njuno hčerko in resnobnim zetom nekaj škripalo. Regina Konstancija, ženska sredi petdesetih let, je še istega leta, ko se je poročila hči, zapustila svojega starejšega moža.⁴² Stikov z domačimi sicer ni povsem prekinila, o čemer pričata njeni botrovanji vnukinjama, prvič še skupaj z možem.⁴³ Toda z odhodom v Novo mesto je vsekakor mislila resno, saj je vzela s seboj domala vse svoje premično imetje. K tujim ljudem je nemara odšla tudi zato, ker je v novi dolenjski prestolnici – od leta 1748 je

38 Furlan, *Zgodovina frančiškanske*, str. 29. – Avtor navaja 19. januar 1755, ne da bi izrecno zapisal, ali gre za datum smrti.

39 Zgolj kot Konstancija nastopa, denimo, v vlogi krstne botre svojim vnukom (ŽU Šentjernej, R 1739–1748, 10. 7. 1746; R 1749–1760, 25. 2. 1753). Samo s tem imenom jo navaja tudi vpis pokopa (Furlan, *Zgodovina frančiškanske*, str. 29).

40 ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 7). Franc Ignac Polc je bil izvoljeni mestni sodnik celih 14 let, od leta 1741 do 1749 in od 1753 do 1759 (Ivan Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana: Matica slovenska, 1891, str. 139).

41 Polčeva hiša, ki je po oštevilčenju leta 1770 dobila hišno številko 196, je stala pod križatijo, zahodno od Glavnega trga. Hiša je bila prizadeta med bombardiranjem leta 1943 in po vojni porušena (Meta Matijević, *Novomeške hiše in ljudje s poudarkom na obdobju od srede 18. do srede 19. stoletja*. (Gradivo in razprave 31). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2007, str. 288).

42 Njune ločitve od postelje in mize Breckerfeld ni opisal in mu, tedaj še otroku, očitno ni bila znana. Občutno se je namreč zmotil tudi v letnici Dienerspergove smrti (1743), ki jo je povzel po močno zabrisanem napisu na nagrobni plošči v šentjernejski župnijski cerkvi (ARS, AS 730, Gospostvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375).

43 10. julija 1746 je skupaj z možem nastopila kot krstna botra svoji najstarejši vnukinji. Pri krstu naslednje vnukinje 1. avgusta 1748 pogrešamo Volfa Sigmunda, pri krstu dvojčkov 25. avgusta 1751 pa že oba stara starša. Konstancijo srečamo v šentjernejski župniji kot krstno botro zadnjič 12. maja 1749 (ŽU Šentjernej, R 1739–1748, R 1749–1760) in nikoli v Novem mestu (KANM, šk. 65, R/24 1746–1756).

bilo Novo mesto sedež okrožja za Dolenjsko – imela več družbe in je tja preprosto ubežala pred samoto in dolgočasjem. Poleg tega jo je starejša sestra baronica Juričeva v oporoki oskrbela z denarjem, ki je veseli »Dienspergovki« zagotovo prišel zelo prav.⁴⁴ Ovdovela je decembra 1751, ko je 72-letni Volf Sigmund preminil v njenem dvorcu Volavče.⁴⁵ Pokopali so ga v frančiškanski cerkvi v Novem mestu in tam si je zadnje počivališče zagotovila tudi Regina Konstancija.⁴⁶

Spomladi 1753 je očitno že slutila, da ji življenjske moči pojenjajo, morebitne zamere do zeta niso bile več tako hude, da se ne bi z njim pogodila glede svoje zapuščine. Tako je 10. maja z grofom Paradeiserjem sklenila na Volavčah kupoprodajno pogodbo, po kateri mu je odstopila graščino z inkorporiranima imenjema, ter od zeta in hčerke v zameno sprejela menico za 12.000 goldinarjev s pet odstotnimi obrestmi.⁴⁷ Pet dni zatem, 15. maja, je ni bilo več na Volavčah, ampak jo najdemo pri prijateljih pl. Breckerfeldih na Starem gradu pri Novem mestu, kjer je pisno zasnovala svojo zadnjo voljo.⁴⁸ Potemtakem ne preseneča, da je bil dolenjski kronist Franc Anton pl. Breckerfeld (1740–1806) tako dobro obveščen o družinskih razmerah Dienspergovih in Paradeiserjevih, ki jih je pozneje spoštljivo in obzirno opisal v svoji Topografiji Dolenjske.⁴⁹ Breckerfeld je tudi edini nadaljevalec Valvasorjevega dela, ki je Regino Konstancijo, čeprav zelo mlad, zanesljivo še poznal. Le malo pa je verjetno, da bi mu bil kot otroku osebno znan kateri od njenih dveh bratov in sester, umrlih med letoma 1747 in 1752, saj so bili nazadnje vsi po samostanih.

Bodi prilično ali neprilično, a vendarle naj pripomnim, da sta bila znanca Regine Konstancije Diensperg, rojene Valvasor, tudi sedemkrat prastarša pisca teh vrstic Janez Matija (ok. 1699–1776) in Ana Marija Šivic († 1782). Omenjena zakonca sta namreč skoraj pol stoletja preživela v dveh tamkajšnjih mestih in na različnih gradovih, saj je bil Janez Matija upravitelj več zemljiških gospo-⁵⁰

44 ARS, AS 308, Zbirka testamentov, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

45 Po Breckerfeldovi titularni knjigi naj bi umrl 18. decembra 1751 (po: ARS, AS 984, Radices pl. Peter Pavel, fasc. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, enota XV), prav tako po rodovniku Dienspergov v StLA (A. Diensperg, K 1, H 1, Diensperg : Familien Acten), po frančiškanskih virih pa dan pozneje, kolikor ne gre v resnici za dan pokopa (Furlan, *Zgodovina frančiškanske*, str. 29). Volf Sigmund je, kot priča njegov zapuščinski inventar, nazadnje živel zelo skromno življenje, brez denarja, srebrnine, knjig ali kakršnih koli dragocenosti. V rubriki »nepremičnine« so inventurni komisarji navedli, da ni imel ničesar, saj je graščino Volavče po svojem prvem možu pl. Wernegku podedovala njegova žena, svoj dvorec Vrhovo je pl. Diensperg še za življenja prepustil zetu pl. Iljašiču, podedovano graščino Gracarjev turn pa prodal (ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, str. 4–5).

46 Furlan, *Zgodovina frančiškanske*, str. 29. Iz že znanih razlogov njuna smrt ni vpisana v novomeški kapiteljski mrliški matici.

47 ARS, AS 309, Zapuščinski inventarji Deželnega sodišča v Ljubljani šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, str. 3.

48 Prav tam, str. 7.

49 ARS, AS 730, Gospodstvo Dol, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 370–376.

50 Janez Matija Šivic se je na vzhodnem Dolenjskem pojavil sredi tridesetih let 18. stoletja, ko ga v šentjermejskih krstnih matičnih knjigah srečamo kot upravitelja takratne jezuitske rezidence Pleterje (ŽU Šentjernej, R 1731–1739, 28. 9. 1735, 27. 6. 1736, 2. 2. 1737; R 1739–1748, 4. 8. 1739). Glede na neposredno sosesčino Pleterij, Volavč, Vrhovega in Gracarjevega turna sta zakonca Šivic dobro poznala Diensperge, pa četudi kot neplemiča, imenovana v krstnih maticah zgolj »nobilis«, morda nikoli nista bila »prava« gosta gostoljubnega graščaka Volfa Sigmunda. Od leta 1742 do 1748 ju srečujemo kot starša in krstna botra v krstnih matičnih knjigah duhovnije Krško, kjer je Janez Matija služboval kot upravitelj Auerspergovega gospo-

V Novem mestu je sredi 18. stoletja posedoval veliko hišo nedaleč od križatije, v kateri je z družino izpričano tudi živel, in to prav v času, ko je v sosednji Polčevi hiši prebivala Valvasorjeva najmlajša hči Regina Konstancija.⁵¹ Šivica sta za povrh umrla v hiši, oddaljeni samo nekaj deset metrov od Valvasorjeve hiše v Krškem, pokopana pa sta bila na pokopališču pri mestni cerkvi, v kateri je morda našel zadnje počivališče tudi kranjski polihistor.⁵²

stva Šrajbarski turn (NŠAL, ŽA Krško, R 1730–1771, 15. 5. 1742, 2. 1. 1743, 8. 6. 1744, 8. 7. 1745, 1. 1. 1746, 23. 7. 1746, 30. 3. 1748).

51 S Šrajbarskega turn je zakonca Šivic pot zanesla v Novo mesto, kjer je njuno bivanje najprej posredno izpričano z botrovanjem njune 14-letne hčerke (KANM, šk. 65, R/24 1746–1756, 26. 4. 1749). Janez Matija je v soseski sv. Jurija krajši čas posedoval precej veliko meščansko hišo. Gre za hišo, ki je ob oštevilčenju leta 1770 dobila hišno številko 218 (Matijevič, *Novomeške hiše*, str. 298). Današnja hiša na tej parceli (Mej vrti št. 2) nudi streho Etnološki zbirki Dolenjskega muzeja.

52 Zakonca sta v Krškem preživljala jesen življenja, in sicer v hiši št. 67, tj. blizu upravne zgradbe krškega gospostva ter hkrati nedaleč od hiše, v kateri je osemdeset let prej umrl Janez Vajkard Valvasor. 76-letni Janez Matija je preminil 12. januarja 1776, vdova pa 30. novembra 1782 (NŠAL, ŽA Krško, M 1771–1784). Glede na Šivicevo mobilnost in naravo njegove službe je prav mogoče, da sta zakonca vsaj površno poznala še katerega od Valvasorjevih odraslih otrok.

Lidija Markelj **KRONIKA**

(avgust - oktober 2009)

JULIJ (dodatek)

KOSTANJEVICA NA KRKI, 25. julija - V OŠ J. Gorjupa se je pričela poletna šola slovenščine za otroke Slovencev, ki živijo po svetu.

MOKRICE, 29. julija – Ljubitelji stare glasbe so lahko v okviru festivala Seviqč Brežice s podfestivalom Klasiaa Dolenjska v gradu prisluhnili belgijski vokalno-instrumentalni skupini Zefiro Torne in Amorrrome ter francoski Traces.

KRŠKO, 30. julija – Pesnica Stanka Hrastelj je v Dvorani v parku v sodelovanju z Valvasorjevo knjižnico in krškim Društvom zaveznikov mehkega pristanka in KUD Liber predstavila svojo drugo pesniško zbirko Gospod, nekaj imamo za vas. Pesmi so prebirali avtoričini prijatelji.

LJUBLJANA, 30. julija – V Galeriji Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov so odprli razstavo Društva likovnih umetnikov Dolenjske, ki ga vodi Jožica Medle.

NOVO MESTO, 30. julija – V evangelijski cerkvi je bil koncert mezzosopranistke Urške Damiš Burger, ki je zapela ob klavirski spremljavi Mateja Burgerja. Kot gostja večera je nastopila flavtistka Pija Hočevnar. Vsi trije so študentje akademije za glasbo.

ARTIČE, julija – Folklorna skupina Artiče je sodelovala na 20. mednarodnem folklornem festivalu v Edinburgu na Škotskem.

NOVO MESTO, julija – Knjižnica M. Jarca je bila v organizaciji mednarodne organizacije evropskih splošnoizobraževalnih knjižnic NAPLE izbrana v spletno zbirko najlepših knjižnic Evrope, in sicer med šestimi slovenskimi knjižnicami. Z dolenskega območja je bila izbrana še grosupeljska knjižnica.

AVGUST

IVANČNA GORICA, 1. avgusta – Knjižnica je povabila na otvoritev razstave del, ki so nastala na likovnih delavnicah v Šentvidu pri Stični.

KOSTANJEVICA, 1. avgusta – Na dvorišču Galerije B. Jakca so Aphra Tesla in električno gledališče ter gost Janez Dovč izvedli otvoritveni koncert letošnje prireditve Noster – Nostri, ki se je nadaljevala z otroškimi delavnicami, plesnim dogodkom in koncertom Re set in Aristelo Škerbič.

NOVO MESTO, 1. avgusta – Na Muzejskih vrtovih je potekala zaključna projekcija fotografij Fotopub.

TRŠKA GORA PRI KRŠKEM, od 1. do 8. avgusta – Več kot 30 mladih iz Slovenije, Hrvaške, Avstrije in Kosova je sodelovalo na tradicionalnem mednarodnem mladinskem filmskem taboru Don' t be a Stranger.

GRMADA, 2. avgusta – TD je organiziralo 3. festival klavirske harmonike Grmada 2009. Zmagal je Ciril Skebe.

NOVO MESTO, 2. avgusta – V stolni cerkvi je bil orgelski koncert nemškega organista iz Weimarja, dr. Wielanda Meinholda.

ČRNOMELJ, 5. avgusta – V okviru Črnfesta je bilo v cerkvi Sv. Duha mogoče prisluhniti koncertu klasične glasbe dueta Decorde.

KRŠKO, 5. avgusta – V parku starega mestnega jedra je s koncertom ruskih šansonov nastopila zasedba Ira Roma.

BREŽICE, 6. avgusta – V Mestni hiši so si mnogi ogledali razstavo barvnih fotografij stavbne dediščine domačega avtorja Branka Brečka. O avtorju je spregovorila Alenka Černelič Krošelj.

RAKA, 6. avgusta – Na gradu je bila osrednja prireditev ob prazniku KS.

BRESTANICA, 7. avgusta – Na gradu je bilo mogoče prisluhniti etno koncertu Aritmija.

MULJAVA, od 7. do 8. avgusta – KD J. Jurčiča je ponovno povabilo v Letno gledališče na ogled Jurčičeve igre Kloštrski žolnir.

TREBNJE, od 7. do 8. avgusta – V Baragovi galeriji je bila na ogled razstava Boj proti veri in Cerkvi.

KOSTANJEVICA, 8. avgusta – V Lamutovem likovnem salonu Galerije B. Jakca so predstavili v samozaložbi izdan prvenec Slovanstvo absolventa gradbeništva iz Podbočja Janeza Bršca. Dogodek je pospremil nastop Fantov iz Šentruperta.

METLIKA, 9. avgusta – Za znoret je naslov monodrame metliškega rojaka Zorana Hočevarja, ki jo je predstavil v okviru prireditev Pridi zvečer na grad.

NOVO MESTO, od 10. do 15. avgusta – Dolenjska prestolnica je znova postala osišče slovenskega jazzovskega dogajanja. Na 10. mednarodni glasbeni delavnici in festivalu Jazzinty, ki ga vodi Jure Dolinar, je sodelovalo okoli petdeset udeležencev. Poleg delavnic in predavanja je potekal tudi večerni spremljevalni jazzovski festival ter jam sessioni. Vrh Jazzintyja 2009 je prinesel nastop enega najuglednejših svetovnih trobentačev Randyja Breckerja. Na zaključnem delu 7. natečaja za slovensko skladateljsko nagrado Jazzon je zmagala brestaniška pevka Tjaša Fabjančič.

ČRNOMELJ, 12. avgusta – V cerkvi Sv. Duha je bil v okviru ČrnFesta koncert klasične glasbe. Nastopila sta Laura Zafred – vokal in Matic Smolnikar – kitara.

NOVO MESTO, 13. avgust – V Knjigarni Goga je bil pogovor z novinarjem in pisateljem Ervinom Hladnikom Milharčičem.

ČRNOMELJ, 14. avgusta – V atriju gradu so v okviru ČrnFesta nastopili prekaljeni »stand up comedy« člani: Klemen Mauhler, Sašo Stare in Tin Vodopivec. Sledila je projekcija kratkih digitalnih filmov.

DOLENJSKE TOPLICE, 14. avgusta – V Balnejinem wellnes centru je s predstavo nastopilo družinsko gledališče Kolenc z Vač.

FARA PRI KOSTELU, 14. avgusta – Drugi del Tamburavanja va Kosteles se je pričel s predavanjem dr. Stanislava Južniča o zgodovini kostelskega krošnjarstva, potekal je tudi festival okusov, ob koncu festivala pa je nastopila domača tamburaška skupina Dupljak, ki je s koncertom proslavila 10-letnico delovanja in izid nove zgoščenke Dupljakof špancier.

BRESTANICA, 15. avgusta – Na gradu je bilo državno prvenstvo harmonikark.

ČRNOMELJ, 15. avgusta – Črnfest se je nadaljeval z nastopom glasbene skupine Moonlight Sky.

KOSTANJEVICA, 15. avgusta – Ob prazniku občine Kostanjevica na Krki je župan Mojmir Pustoslemšek podelil slovenskemu slikarju in grafiku Bogdanu Borčiču najvišje občinsko priznanje – ključ mesta Kostanjevica in naziv častni občan. Priznanje kostanjeviški srebrnik je prejel tudi dirigent kostanjeviškega pihalnega orkestra Toni Homan. Slavnostni govornik je bil evropski poslanec Zoran Thaler. Slovesen dogodek je pospremil kulturni program, v katerem so sodelovali: kostanjeviški pihalni orkester, plesna skupina Harlekin, dramski igralec Branko Jordan, kvartet Clarifour, tolkalistka Leticia Yebuah Slapernik, pevec Marko Železnik.

LIBNA, 15. avgusta – V prostorih železniške postaje je bila na ogled razstava ročnih del.

METLIKA, 15. avgusta – Na grajskem dvorišču je bila uprizorjena monodrama Čefurji raus.

ŠENTJERNEJ, 16. avgusta – Župnija je organizirala srečanje pritrkovalcev škofije Novo mesto. Zvečer je sledil orgelski koncert Snežke Podpečan v župnijski cerkvi.

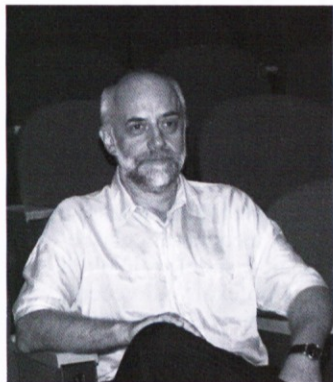
ŠENTJERNEJ, 18. avgusta – V Gostilni Majzelj je Študentski klub Ptjeln povabil na literarni večer Poletje 2009.

ROSALNICE, 19. avgusta – Tako se je pelo in igralo nekoč je bil naslov prireditev, na kateri so pod staro lipo pri Treh farah nastopili belokranjski ljudski pevci in godci.

ŠENTJERNEJ, 19. avgusta - Slavnostni govornik na svečani otvoritvi

Tjaša Fabjančič je na Jazzintyju prejela skladateljsko nagrado Jazzon. (Foto: Rasto Božič)

Marko Ušaj, arhitekt novega Kulturnega centra Primoža Trubarja v Šentjerneju. (Foto: Milan Markelj)

novega KC P. Trubarja, katerega arhitekt je Marko Ušaj, je bil direktor Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti mag. Igor Teršar. Župan Franc Hudoklin in programska vodja centra Elizabeta Kušljan Gegič sta prižgala plamenico. Domači kulturniki so pripravili pester program. Odprta je bila tudi enota Knjižnice M. Jarca Novo mesto Knjižnica Šentjernej, ki jo vodi Sabina Jordan.

HROVAČA, 20. avgusta – V skednju Škrabčeve domačije so gostili glasbenico, producentko, pisateljico in pesnico Barbaro Peršut.

KOSTANJEVICA, 20. avgusta – Na dvorišču Lamutovega likovnega salona je bila premierna projekcija z naslovom Vsi drugačni, vsi Kostanjevčani.

NOVO MESTO, 20. avgusta – Na terasi babilonskega stolpa je naslov romana Sebastijana Preglja, ki je bil gost Knjigarne Goga. Z njim se je pogovarjala Stanka Hrastelj. – V LokalPatriotu so predvajali film Petelinji zajtrk, ki so se ga udeležili tudi ustvarjalci filma.

ŠENTJERNEJ, 20. avgusta – V novem KC P. Trubarja je nastopil Občinski pihalni orkester pod vodstvom Mira Sajeta.

TREBNJE, 20. avgusta – V Baragovi galeriji so odprli razstavo arhitekta, oblikovalca, pisatelja in popotnika Janeza Suhadolca Stoli, projekti, risbe. Spomine na študij pri njem je nanizal študent iz šentruperske občine, arhitekt dr. Iztok Kovačič. Nastopil je harmonikar Aljaž Hrastar.

ČRNOMELJ, 21. avgusta – V okviru ČrnFesta je bil v grajskem atriju koncert Eve Hren&Sladcore.

LOKA PRI ZIDANEM MOSTU, 21. avgusta – 12. kreArt Loka 2009, srečanje slikarjev, fotografov, oblikovalcev in glasbenikov, se je tradicionalno pričelo z razstavo del, nastalih na lanskem srečanju, v galeriji Trubarjevega doma upokojencev. Sledil je koncert skupine Orlek.

SEVNICA, od 21. do 22. avgusta – Potekala je 10. jubilejna sevniška likovna kolonija Arspekta, katere umetniški vodja je akademski slikar Alojz Konec. V atriju gradu je bila na ogled razstava fotografija Arspekta skozi čas Ljuba Motoreta. Prikazana je bila projekcija filma o desetih letih Arspekte v dvorani Alberta Felicijana avtorja Tomaža Pavkoviča, sledil je glasbeni večer z Janezom Zmazkom Žanom in Carmen.

VIHER NAD ŠENTRUPERTOM, 21. avgusta – V okviru Festivala Brežice in Poletja v Šentrupertu je v cerkvi Sv. Duha nastopila nizozemska skupina Pantomime.

BISTRICA PRI ČRNOMLJU, 22. avgusta – Pri lovski koči je bila na ogled javna produkcija poletne gledališke šole Gledališke skupine ZIK Črnomelj Igralec – gledalec.

METLIKA, 22. avgusta – Tamburaške metliške folklorne skupine Ivana Navratila z gosti so s prireditvijo Nocoj je ena luštna noč zaključile letošnje kulturne prireditve Pridi zvečer na grad.

OTOČEC, 22. avgusta – Na gradu je bil koncert argentinskega tanga z argentinskim ansamblom Malevo.

ŠENTRUPERT, 22. avgusta – V vinski kleti Frelih je bil koncert Pera Lovšina s skupino.

ŠMARJE PRI JELŠAH, 23. avgusta – Festival Brežice se je nadaljeval v cerkvi sv. Roka z nastopom ansambla Le tendre Amour. Koncert so naslednji dan ponovili v cerkvi Žalostne Matere božje na Žalostni gori pri Mokronogu.

ŠENTJERNEJ, 24. avgusta – Na slavnostni seji občinskega sveta je častni občan občine postal dolgoletni župnik Anton Trpin. Spominsko plaketo občine so za 80 let aktivnega dela na družbenem področju prejele sestre de Notre Dame.

ČRNOMELJ, 25. avgusta – V cerkvi Sv. Duha je bil koncert klasične glasbe kvarteta flaut Traverso.

NOVO MESTO, od 25. avgusta do 4. avgusta – V okviru 3. festivala Pljunek smeha so v KC J. Trdine priredili pet predstav: Franeta Milčinskega Ježka in Jožeta Pernerčiča Greva se Ježka, monodrama Igralec je igralec Zijaha Sokoloviča, Osvežilna limonada Andreja Rozmana Roze, Krpan proti Brdavsu avtorja Marka Bratuša v izvedbi Toma Tomšiča, Andreja Murenca in Ettoreja Petrolinija Chicchignola v izvedbi Gledališča Koper.

PRAGA, od 25. do 30. avgusta – Na mednarodnem folklornem festivalu

Praški sejem so bili tudi člani Folklorne skupine Ivana Navratila iz Metlike.

ČRNOMELJ, 26. avgusta – V okviru ČrnFesta je v grajskem atriju nastopila Neca Falk & Mačje godbe.

DOLENJSKE TOPLICE, 26. avgusta – V Hotelu Balnea je imela koncert zdravniška komorna glasbena skupina Pro medico, ki jo sestavljajo zdravniki Kliničnega centra in medicinske fakultete.

ČRMOŠNJICE, 27. avgusta – Župnija Črmošnjice – 500 let je naslov zgodovinskega zbornika, ki ga je župnija izdala ob visokem jubileju. Urednica je Binca Simonič. Predstavljen je bil naslednjega dne, sledil je koncert vokalne skupine Cantate Domino.

ČRNOMELJ, 27. avgusta – V razstavnih prostorih KUD Laterna so odprli fotografsko razstavo dveh belokranjskih fotografov Sama Jereleta in Mojce Milkovič Moj mali svet.

NOVO MESTO, 27. avgusta – V okviru 1. filmskega festivala je bila v LokalPatriotu na ogled projekcija filmov mladih: Pig – Destroyer produkcija in filmi novomeških AGRFT-jevcev.

RIBNICA, 27. avgusta – V Miklovi hiši so odprli razstavo Prophetæe domestici.

BREŽICE, 28. avgusta – V mestnem atriju je imel poletni koncert Peter Urek.

ČRNOMELJ, 28. avgusta – V atriju gradu je v okviru ČrnFest nastopila mlada Beltinska banda. – V KD je bil večer dalmatinske glasbe.

NOVO MESTO, 28. avgusta – V Knjigarni Goga sta se pod naslovom Refleksije predstavila slikarja Marijan Maznik in Vladimir Škrinjar. – Filmski festival Novo mesto se je nadaljeval z večerom novomeške klasike, Spomini mame Manke in Milice v LokalPatriotu. – Novomeški Glavni trg so že drugo leto zapored zasedli slovenski slikarji in ustvarjali pred očmi obiskovalcev. Galerijo na prostem sta pripravila Likovno kulturno društvo Mavrica in Društvo Novo mesto.

SEVNICA, od 28. do 29. avgusta – Potekal je 7. glasbeni festival Grand Rock Sevnica 2009.

SMOLENJA VAS, 28. avgusta – Podgorjanski prijatelji so v podružnični cerkvi organizirali koncert ljudskega petja Zapojmo pod Gorjanci, na katerem so poleg gostiteljev nastopili še Fantje z vasi, Ljudske pevke iz Telč in ljudski pevci Ajda iz Dolenje vasi pri Krškem.

STIČNA, 28. avgusta – Domača skupina Drzni in lepe je v KD zaigrala predstavo Dom Bernarde Alba in jo ponovila še naslednji dan.

ŠENTRUPERT, 28. avgusta – Sevicq Brežice in Poletje v Šentrupertu se je nadaljevalo s koncertom italijanske skupine AuserMusici v cerkvi sv. Ruperta.

BREŽICE, 29. avgusta – V mestnem atriju je Društvo študentov Brežice organiziralo koncert narodno-zabavnega ansambla Drakslerji.

ČRNOMELJ, 29. avgusta – ČrnFest se je v grajskem atriju nadaljeval s koncertom Bratka Bibiča in zasedbe The Madkleys.

NOVO MESTO, 29. avgusta – Na Filmskem festivalu Novo mesto je bil v LokalPatriotu večer premier filmov udeležencev filmske delavnice.

RIBNICA, 29. avgusta – V ribniškem gradu je bila na ogled stand up komedija z Lucijo Čirovič in gosti.

SENOVO, 29. avgusta – Folklorna skupina DKD Svoboda Senovo in njeni gosti s Hrvaške, člani folklorne skupine, pevci, tamburaši KUD Tamburica iz Starega Petrovega sela so v Domu 14. divizije pripravili kulturni večer Folklor brez meja. – V Bivaku Senovo je bilo mogoče prisluhniti nastopu citrarke Jasmine Levičar.

BRESTANICA, 30. avgusta – Na gradu Rajehnburg so igrali monokomedijo Švejk.

TURJAK, 30. avgusta – Festival stare glasbe Sevicq Brežice so zaključili s koncertom sopranistke Suzane Ograjenšek in britanskega godalnega kvarteta Fitzwilliam.

DRAŠIČI PRI METLIKI, avgusta – Pod vodstvom Slaka Čečure iz čemaljskega KUD Laterna je potekala že 8. likovna kolonija Soseska Drašiči. Udeležilo se jo je 17 slovenskih slikarjev, ki so ob koncu pripravili tudi razstavo.

Slikarji in slikarke na novomeškem Glavnem trgu. (Foto: Milan Markelj)

FARA, avgusta – Jože Marinč je izdal knjižni prvenec Pravljice in pesmice iz Kostela.

GORNJE LEPOVČE, avgusta – V ribniški občini je začela delovati zasebna galerija Artus, ki jo je odprla slikarka Katica Jamnik.

KRKA, avgusta – Nadaljeval se je 5. festival Krka, katerega programski vodja je igralec Matjaž Javšnik. Do sredine septembra se je zvrstilo deset prireditev.

LAHINJA, avgusta – Člani KUD Artoteka Bela krajina so konec meseca imeli 10. likovno kolonijo z imenom Izviri, griči. Trte in ravnice, breze, vode, naše pisanice. V krajinskem parku Lahinja je ustvarjalo 18 članov.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, avgusta – V cerkvi sv. Ane je bil okviru Aninih glasbenih večerov koncert trobentača Franca Kosma in harfistke Anje Gaberc.

PRELESJE, avgusta – V začetku meseca je bil 1. likovni memorial v spomin na mojstra Jureta. KUD Laterna in kulturno-turistični center Baričeva hiša sta pripravila literarni večer in likovno ustvarjanje.

NOVO MESTO, avgusta – V začetku avgusta je potekal LokalPatriotov 9. festival dokumentarne fotografije Fotopub, katerega umetniški vodja je bil nizozemski fotograf Cris de Bode. Festival so odprli z razstavo britanske fotografkinje Abbie Trayler Smith in razstavo nizozemskega fotografa Otta Snoeka – te razstave se je udeležila tudi ministrica za kulturo Majda Širca. V tednu dni se je zvrstilo šest mednarodnih razstav, delavnice, predavanja, tribuna in projekcije. Na fotopubu je sodelovalo okrog 40, v glavnem domačih ljubiteljskih fotografov.

SEMIČ, avgusta – Folklorna skupina Semiška ohcert je gostovala v Novljji na Pagu.

TREBNJE, avgusta – Ob 50-letnici smrti pesnika Pavla Golie, rojenega v Trebnjem, je Knjižnica P. Golie v svojih enotah v Trebnjem, Šentrupertu, Mokronogu in na Mirni pripravila razstavo o njegovem življenju in delu. Ob tej priložnosti je letos izdala tudi ponatis njegove knjige Gospod Baroda in druge ljudske pesmi, ki jih je ilustrirala Kristina Krhin.

VELIKI VINJI VRH, avgusta – Ob cerkvi sv. Jožefa so arheologi izkopavali temelje cerkve sv. Volbenka, za katero se ni natanko vedelo, kje je stala, obenem pa so našli na ostanke prazgodovinske naselbine. Dela so potekala pod vodstvom arheologa dr. Phila Masona z Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, novomeškega regionalnega oddelka Centra za preventivno arheologijo in namestnice vodje dr. Vesne Merc.

Arheološka izkopavanja na Vinjem vrhu. (Foto: Milan Markelj)

SEPTEMBER

STRAŽA, 2. septembra – Na pevskem koncertu 23. Straške jeseni sta nastopila MePZ Sveti Jakob iz Vavte vasi in oktet Evostil.

PREČNA, 2. septembra – Na gradu Lukna je Vaški zvon pripravil pevsko srečanje pod naslovom Preozke so stezice. S skeči so nastopili igralci Dober dan teater.

ČRNOMELJ, 3. septembra – V Primožičevi hiši je bila na ogled razstava Muzej na prostem – Rogatec.

LISCA, 3. septembra – Deset pevskih zborov oziroma skupin iz Posavja in Dolenjske je nastopilo na prireditvi Lisca poje 2009. Klub oglarjev Slovenije je s planinci pripravil razstavo slik, fotografij in skulptur o naravi in oglarjenju.

NOVO MESTO, 3. septembra – V Knjigarni Goga so na prireditvi Beri: četrtek prebiral delo Orlanda Uršiča Sadovnjak.

SEVNICA, 3. septembra – V Grajski galeriji so odprli razstavo del z likovne kolonije Arspekta 10.

KRŠKO, 4. septembra – V Čebelnaku MC so odprli sezono s koncertom zasedbe Final Approach.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 4. septembra – V okviru Aninih poletnih večerov sta nastopila domači marimbist Aristel Škrbič in vokalistka Anja Gaberc.

NOVO MESTO, 4. septembra – V Dolenjskem muzeju so z odprtjem razstave, ki velja za letošnjo osrednjo, zaznamovali 110-letnico rojstva

rojaka, slikarja in grafika Božidarja Jakca. V razstavišču Jakčevega doma so prikazali njegova dela, razstavi pa je avtorica, umetnostna zgodovinarica in vodja programa Jakčevega doma Jasna Kocuvan, dala ime Spomini na železni svet.

SEMIČ, 4. septembra – V KC je bila na ogled komedija Žena je spakirala – kaj pa zdaj?

STRAŽA, 4. septembra – V okviru Straške jeseni je bil koncert Pihalnega orkestra Krka.

TRŠKA GORA PRI KRŠKEM, od 4. do 6. septembra – Potekal je 7. Luksuz festival poceni filma – projekcije kratkih filmov in razglasitev najboljših.

BREŽICE, 5. septembra – V mestnem atriju je nastopila vokalna skupina Eramass z gosti.

ČRMOŠNJICE, 5. septembra – V cerkvi Marije Vnebovzete je bil koncert MPZ sv. Štefan z gosti.

DOLENJA STARA VAS, 5. septembra – V cerkvi sv. Frančiška Ksaverja so spet zadonele nove orgle. Nanje je prvi zaigral orglarski mojster, ki jih je tudi obnovil, Boštjan Černe iz Domžal.

PREČNA, 5. septembra – V okviru Straške jeseni je v Gradu Lukna potekalo 6. srečanje ljudskih pevcev in godcev. Nastopili so mirmopeški harmonikarji, Ljudske pevke iz Telč, Fantije artiški, topliški MePZ, Pevke treh vasi in Kapelski fantje.

RIHPOVEC, 5. septembra – Na igrišču pri luži je potekal slikarski eks-tempore.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 25. septembra – Vokalna skupina Solzice je zaključila letošnje Anine poletne večere v cerkvi sv. Ane.

STRAŽA, 5. septembra – Potekalo je srečanje folklornih skupin.

ŠENTRUPERT, 5. septembra – V cerkvi sv. Ruperta je bil zaključni koncert Poletja v Šentrupertu. Nastopila je klarinetistka, domačinka Ana Anderlič.

PRESKA, 6. septembra – Pod naslovom En hribček bom kupil je v KD potekalo 8. srečanje ljudskih pevcev in godcev. Svoja dela je predstavil akademski slikar Jože Kumer iz Dolenjskih Toplic.

DOLENJSKE TOPLICE, 8. septembra – V avli KKC je bila razstava društva dolenjskih likovnih umetnikov.

KRŠKO, 9. septembra – V parku mestnega jedra je bil gost literarnega večera dobitnik nagrade kresnik Goran Vojnović.

BLANCA, 10. septembra – KUD Franceta Prešerna Blanca je pripravil kulturno-zabavno prireditev.

LJUBLJANA, 10. septembra – V Galeriji Krka so odprli likovno razstavo Porteti.

NOVO MESTO, 10. septembra – V Knjižnici M. Jarca so predstavili knjigo Po zgodovinskih parkih in vrtovih Slovenije. – V Knjigarni Goga je bil Gogin salon, na katerem so predstavili knjigo Ars&Humanitas Milice Antić Gaber in Tineta Germa.

TREBNJE, 10. septembra – V Galeriji likovnih samorastnikov so odprli skupinsko razstavo Ljubezen v času zrelosti slikarjev Mire Capuder in Miloša Lapajneti ter kiparjev Cirila Hočevarja in Katjuše Rojac. – V Baragovi galeriji je bila razstava stolov Janeza Suhadoleca.

BREŽICE, 11. septembra – Skupina Maryjane je povabila na koncert v mestni atrij.

KRŠKO, 11. septembra – V KD je bil koncert Simfoniki s solisti GŠ Krško.

NOVO MESTO, 11. septembra – V Galeriji Simulaker so odprli slikarsko razstavo slikarja Saša Vrabiča In situ. O umetniku je spregovoril kustos Matjaž Brulc.

RIBNICA, 11. septembra – Na gradu je nastopila igralka Lucija Čirovič z gosti in poskrbela za večer stand up komedije.

BREŽICE, 12. septembra – Ansambel Krakslertji je imel koncert v mestnem atriju.

DOLENJSKE TOPLICE, 12. septembra – V avli KKC so se predstavili člani Zveze društev likovnih umetnikov.

LUČARJEV KAL, 12. septembra – Potekalo je tekmovanje harmonikarjev.

NOVO MESTO, 12. septembra – Na Glavnem trgu so na koncertu nastopili:

Toni Cetinski, Big Foot Mama, PoPmlad in Kok band.

LJUBLJANA, od 13. do 14. septembra – Novomeška rock skupina Dan D je v Križankah zaigrala s Simfoničnim orkestrom RTV Slovenija. Nastopili so številni gostje.

RAKA, 13. septembra – V športni dvorani OŠ je bil dobrodelni koncert.

NOVO MESTO, 14. septembra – S ciklusom grafik Usedline 2009 se je v mali dvorani KC J. Trdine predstavil grafik in slikar Gorazd Šimenko, po rodu iz Bele krajine. – V okviru literarnih večerov v atriju Knjigarne Goga so predstavili revijo za umetnost in humanistiko Ars /humanitas, ki jo Filozofska fakulteta v Ljubljani izdaja četrto leto.

SEVNICA, 14. septembra – Glasbena šola je ob 10-letnici delovanja povabila na koncert.

BRESTANICA, 17. septembra – Na gradu Rajhenburg so pripravili literarno-glasbeni večer Dane Zajce med nami.

MOKRICE, 17. septembra – Na gradu so razstavili dela z območne likovne kolonije Mokrice 2009, ki so jih ustvarjali ljubiteljski likovniki treh brežiških društev: Društva likovnikov Brežice, Likovne družine KD Franca Bogoviča Dobova in KUD Odskočna deska. O delih je spregovorila prof. umetnostne zgodovine Alenka Černelič Krošelj.

NOVO MESTO, 17. septembra – Knjižnica M. Jarca je na literarnem večeru predstavila Milčka Komelja. Ob njegovi lanski 60-letnici je izšel zbornik Otoki umetnosti, pa tudi druga pesniška zbirka Otoki sanj – obe knjigi so v knjižnici tudi predstavili. O jubilarantu so spregovorili Bogdan Osolnik, umetnostni zgodovinar prof. Marijan Tršar, hrvaški akademik prof. dr. Tonko Marovič in urednica zbornika Nada Šumi.

TREBNJE, 17. septembra – V Baragovi galeriji so predstavili ilustracije domačina Petra Škerla. Trebanjska izpostava JSKD je obenem obeležila tudi 10-letnico Malega likovnega tabora, ki vsako leta spremlja Mednarodni tabor likovnih samorastnikov. Posebno priznanje je dobila mentorica Zdenka Bukovec.

KOČEVJE, 18. septembra – V Likovnem salonu so na ogled postavili razstavo klekkanja.

KOSTANJEVICA, 18. septembra – Barišičevo nihalo je naslov razstave Petra Barišiča, ki so jo odprli v nekdanji samostanski cerkvi Galerije B. Jakca.

KRŠKO, 18. septembra - V Dvorani v parku so na ogled postavili razstavo Podobe Leskovca. – V KD je bil koncert tria Eroika.

PODSREDA, 18. septembra – Na gradu je bilo mogoče prisluhniti koncertu vokalne skupine Osti Jarej.

NOVO MESTO, 19. septembra – V baru Brbralna je prvo sezono Jazza in vina z avtorsko glasbo in standardi začel jazzovski kvartet Črna in Maje Remic Cafe Au Latin.

SEVNICA, 19. septembra – Na gradu je bil koncert kitarskega in tamburaškega orkestra GŠ Krško.

DOLENJSKE TOPLICE, 24. septembra – V Hotelu Balnea so predstavili likovna dela umetnikov Boruta Peterlina, Primoža Publja in Zore Stančič na razstavi z naslovom All Exclusive.

NOVO MESTO, 24. septembra – V Knjižgarni Goga so se v okviru prireditvev Beri: četrtek lotili knjige Kratek pregled ruske kulturne zgodovine.

NOVO MESTO, od 24. do 25. septembra – Pod naslovom Splošne knjižnice – žarišča neskončne kreativnosti je potekalo 5. strokovno srečanje Knjižnice M. Jarca Novo mesto in Gradske knjižnice I. G. Kovačiča iz Karlovca.

BRESTANICA, 25. septembra – Marko Železnik je na gradu imel koncert s Simfoničnim orkestrom GŠ Krško. Nastopili so tudi gostje.

KRŠKO, 25. septembra – V KD je bil koncert Jure Tori&Ewald Oberleitner.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 25. septembra – Na 4. Aninem glasbenem večeru je v cerkvi sv. Ane nastopila vokalna skupina Solzice.

NOVO MESTO, 25. septembra – V galeriji Dolenjskega muzeja se je s samostojno razstavo Atelje predstavil akademski slikar Jože Marinč iz Kostanjevice. – V KC J. Trdine je bila na ogled filatelistična razstava.

VINICA, 25. septembra – V Kampu Kolpa so predstavili knjigo aforizmov

Akademski slikar Jože Marinč na razstavi v Galeriji Dolenjskega muzeja v Novem mestu. (Foto: Rasto Božič)

in karikatur Še pomnite, gospodje akademskega slikarja Jureta Cihlarja z Vinice.

MOKRONOG, 26. septembra – Plagiat narave je naslov fotografske razstave Pike Dvornik, ki so jo na ogled postavili v krajevni knjižnici in starem mestnem jedru.

NOVO MESTO, 30. septembra – V KC J. Trdine je bila na ogled monokomedija Čefurji raus.

DOBRNIČ, septembra – V KD je potekala 4. prireditev Talenti dobrniške doline.

GORNJA RADGONA, septembra – Člana folklorne skupine KUD Otona Župančiča Artiče Lidija Petan in Gregor Tuljak sta zmagovalca v tekmovanju v plesanju polke na kmetijsko-živliskem sejmu.

KRALUPY PRI PRAGI, septembra – MePZ pri DU Mirna je gostoval na Češkem.

KRŠKO, septembra – Na samostojni razstavi Slike se je posavskemu občinstvu prvič predstavila akademska slikarka Mojca Lampe Kajtna iz Šentjerneja. Razstavo so odprli v Galeriji Krško.

NOVO MESTO, septembra – Na razpisu za projekt Rastem s knjigo je z mladinskim romanom Dušana Čatra Pojdi z mano zmagala novomeška Založba Goga. – V okviru prireditve Mednarodni festival Kaj je novega v evropski literaturi, ki ga je v sodelovanju z evropsko mrežo literarnih središč Halma in Društvom slovenskih pisateljev priredila novomeška Založba Goga, so v Gogi 17. septembra brali slovenski pisatelji Orlando Uršič, Robert Titan Felix, Suzana Tratnik, Barica Smole in Miha Mazzini, tuji pa so se predstavili v galeriji Simulaker. Prireditve so spremljali tudi glasbeni dogodki (Sedef) in druženja, zaključila pa se je po tednu dni z branjem evropskih avtorjev na Colnarjevi domačiji na Trški gori. – V Galeriji Krka so odprli razstavo ilustracij akademskega slikarja Štefana Planinca, ki je nastala v sodelovanju med KUD Krka in slovenjegraško Koroško galerijo. O umetniku je spregovorila Milena Zlatar iz Koroške galerije. – Na dvorišču Doma starejših občanov so skupaj s stanovalci ustvarjali slikarji Marjan Maznik, Jože Kumer, Boris Zajc, Rovena Božič, Jožica Medle, Tamara Rifelj in Janko Orač, idejni organizator. – Zavod LokalPatriot je dobil novega direktorja, 24-letnega Stražana Andreja Krštince, študenta elektrotehnike.

POSTOJNA, septembra – Na Linhartovem srečanju, kjer je potekal 48. festival gledaliških skupin Slovenije, sta Linhartovo listino prejela tudi dva posavska ljubiteljska ustvarjalca, zakonca Ana in Ernest Breznikar, že vrsto let člana DKD Svoboda Senovo.

RIBNICA, septembra – Devet slikarjev in kiparjev s kočevsko-ribniškega območja je razstavilo svoja dela v Galeriji Miklove hiše.

ŠENTJERNEJ, septembra – Staša Tajana Grgovič iz Dolenje Stare vasi je v samozaložbi izdala svojo tretjo knjigo Vesele pravljice vrbe žalujke, ki jo je ilustrirala slikarka Jožica Medle.

ŠENTRUPERT, septembra – Občinski pihalni orkester sv. Ruperta, ki ga vodi Boštjan Dimnik, je praznoval desetletnico delovanja. Glasbeniki so povabili na koncert na trg.

Staša Tajana Grgovič z vsemi svojimi, doslej izdanimi knjigami. (Foto: Lidija Markelj)

Peter Rezman v pogovoru s Stanko Hrasteljem na predstavitvi nove knjige v knjigarni Goga. (Foto: Barica Smole)

OKTOBER

BIZELJSKO, 1. oktobra – KS je pripravila razstavo Kulturna dediščina Bizeljskega v risbi, sliki in plastiki.

NOVO MESTO, 1. oktobra – V razstavišču območne enote ZVKD Grad Grm Arkade so odprli domoznansko razstavo o življenju in delu petih po poreklu kočevarskih fotografov avtorja Matjaža Matka, novomeškega samostojnega kulturnega delavca, živečega v Koprivniku. – Novomeščanka, doktorica sociologije in raziskovalka Tina Ban je v Knjižnici M. Jarca predstavila svoje delo Novodobniška duhovnost. – V LokalPatriotu se je z razstavo O fetiših predstavila Nena Borčilo. – V Knjigarni Goga so na dogodku Beri: četrtek predstavili Skok iz kože Petra Rezmana.

ŠENTJANŽ, 1. oktobra – V kulturni dvorani so predstavili knjigo pravljic Mira Zelinka Pravljljice za male in velike.

ADLEŠIČI, 2. oktobra – 114 amaterskih glasbenikov iz vse Slovenije se je udeležilo 5. druženja frajtonarjev.

Dr. Marko Frelj je v Škocjanu predstavil novo knjigo o Ignaciju Knobleharju. (Foto: Lidija Markelj)

KOSTANJEVICA, 2. oktobra – V lapidariju Galerije Božidarja Jakca so odprli razstavo Boštjana Plesničarja in Ervina Potočnika Velvetarij-lapidarij.

KRŠKO, 2. oktobra – V KD so predvajali nagrajeni slovenski film domačega režiserja Damjana Kozoleta z naslovom Slovenka. V Krško je prišel del igralske ekipe.

MULJAVA, 2. oktobra – Na Jurčičevi domačiji so pripravili Kulturno doživetje.

NOVO MESTO, 2. oktobra – Moč šibkih – Ženske v času kmečkega gospodarjenja je naslov dokumentarne razstave, ki so jo na ogled postavili v Dolenjskem muzeju. – V KC J. Trdine so odprli razstavo Lucijana Bratuša in tipografsko delavnico Tipo Brda.

ŠKOCJAN, 2. oktobra – V Metelkovem domu so predstavili najnovejšo monografijo o slavnem rojaku Ignaciju Knobleharju z naslovom Sudanska misija 1848-1858. Gost večera je bil avtor knjige in kustos Slovenskega etnografskega muzeja dr. Marko Frelj.

ČATEŽ, 3. oktobra – Novomeški samorasli likovni ustvarjalec Neje Smodiš se je z razstavo Osem obrazov predstavil v Hotelu Terme. Dogodek so pospremili novomeški glasbeni duet Primož Moškon in Matevž Maznik ter podboški pesnik Janez Bršec.

DOBOVA, 3. oktobra – V KD je bil koncert Z glasbo proti Španiji Pihalnega orkestra Loče in mažoretne skupine.

KRŠKO, 3. oktobra – V KD je bila na ogled predstava Krpan vs. Brdavs.

METLIKA, 3. oktobra – V KD je bil letni koncert vokalnih skupin Vocalis in Allegro s Preloškimi tamburaši.

NOVO MESTO, 3. oktobra – V Čajarni je bilo mogoče prisluhniti koncertu Čaj&muska; kantavtorja Tilna Hrovatiča in skupini Lasje.

PODSREDA, 3. oktobra – V Kozjanskem parku so odprli razstavo Fotogenična dediščina Bizeljskega.

RAKOVEC, 3. oktobra – Pod naslovom Večer na vasi je potekalo srečanje ljudskih pevcev.

SOTESKA, 3. oktobra – V Hudičevem turnu je Dneve evropskega tedna regij odprl dr. Janez Bogataj, nastopil je oktet Suha.

ŠENTJANŽ, 3. oktobra – Potekala je 5. likovna kolonija 5. Portala Ana 2009.

NOVO MESTO, 5. oktobra – Mladinski pisatelj v očeh Marjana Mančka je bil naslov razstave ilustracij Marjana Mančka, ki so jo v počastitev tedna otroka postavili v Knjižnici M. Jarca.

BRESTANICA, 8. oktobra – V Fabjančičevi galeriji gradu Rajhenburg so odprli razstavo likovnih izdelkov učencev OŠ A. Bohoriča Brestanica.

BREŽICE, 8. oktobra – V nekdanjem dijaškem domu si je bilo mogoče ogledati predstavo za otroke Take ljudske.

ČRNOMELJ, 8. oktobra – V KD je bila na ogled predstava učencev Mala zobna čarovnica.

KRŠKO, 8. oktobra – Na Fakulteti za logistiko so razstavili arhivske fotografije o življenju Slovencev v povojnih begunskih taboriščih na Korškem.

METLIKA, 8. oktobra – V prostorih UE so odprli razstavo likovnih del Rezke Arnuš Domače zgodbe. O njej je spregovoril predsednik KUD Artoteka Bela krajina Mladen Vuksinič. V kulturnem programu so nastopi tamburaši OŠ Dragatuš.

NOVO MESTO, 8. oktobra – Plesni forum Celje je poskrbel za predstavo Mavrične vile v KC J. Trdine. – V Knjigarni Goga je bil gost jesenskega liternega večera tržaški pesnik Marko Kravos. Z njim se je pogovarjala Stanka Hrastelj. – V Planetu Tuš je bil večer stand up komedije s skupino Komikaze.

TREBNJE, 8. oktobra – S predstavo Klovnov direndaj Zavoda Bufalo se je v KD pričela nova sezona otroškega abonmaja.

ČRNOMELJ, 9. oktobra – V KD so nastopili folkloristi OŠ M. Jarca. – V KD je bila na ogled gledališka predstava Partnerska poroka.

GRABROVEC, 9. oktobra – 64 mladih likovnikov iz vseh belokranjskih OŠ, obeh srednjih ter šol iz Wagne in Ronk je ustvarjalo na 28. ekstemporu mladih likovnikov Bele krajine z naslovom Opojne barve jeseni. Kolonijo je

organiziralo Društvo prijateljev mladine, dela pa so razstavili v Ganglovem razstavišču metliškega gradu.

SEVNICA, 9. oktobra – Gledališka skupina vrtca Ciciban Sevnica Bouhice je pod mentorstvom in v režiji Snježane Pungerčič v dvorani A. Felicijana na gradu premierno uprizorila igro Prijatelji iz škatlice veselja. Za avtorsko glasbo je poskrbel Igor Karlič.

DAMELJ, 10. oktobra – Na turistični kmetiji Žagar so predstavili prvo pesniško zbirko Mimice Vresovnik.

GLOBOKO, 10. oktobra – V Prosvetnem domu so predstavili pesniško zbirko Franca Živiča V krošnjah cveto korenine.

KRŠKO, 10. oktobra – V MC je potekalo prvo srečanje posavskega mladinskega gledališča.

MARIBOR, 10. oktobra – Državne revije folklornih skupin Le plesat me pelji se je kot predstavnica Dolenjske, Bele krajine in Posavja udeležila folklorna skupina KUD O. Župančiča iz Artič.

NOVO MESTO, 10. oktobra – V BTC je bila na ogled lutkovna predstava Pozabljivi zajec.

SEMIČ, 10. oktobra – Špas teater je v KC zaigral komedijo Ženske&moški.com.

ŠENTJERNEJ, 10. oktobra – Občinski pihalni orkester je bil gostitelj 4. revije Zveze godb in pihalnih orkestrów Dolenjske in Bele krajine, ki je potekala v KC P. Trubarja. Sodelovalo je deset godb in orkestrów.

DAMELJ, 11. oktobra – Na turistični kmetiji Žagar so odprli razstavo 5. mednarodne likovne kolonije Damelj 2009.

DOBRNIČ, 11. oktobra – V KD so razstavili dela 10. malega likovnega tabora učencev OŠ Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

MIRNA, 13. oktobra – V KD Partizan so pripravili Belokranjski večer s Tonijem Gašperičem in mladimi folkloristi s Suhorja.

TREBNJE, 13. oktobra – V Baragovi galeriji so na ogled postavili razstavo slik Marjana Podlogarja. Na otvoritvi je sodelovala GŠ.

DOLENJSKE TOPLICE, od 14. do 16. oktobra – Arhivsko društvo Slovenije je priredilo 24. zborovanje slovenskih arhivistów.

BREŽICE, 15. oktobra – V prostorih UE so na ogled postavili slikarsko razstavo Prepoznave akademskega slikarja Alojza Konca.

ČRNOMELJ, 15. oktobra – V prostorih NLB so odprli razstavo Andreje Verderber.

GLOBOKO, 15. oktobra – Z roko v roki je bil naslov dobredelnega koncerta v OŠ.

NOVO MESTO, 15. oktobra – V Knjižnici M. Jarca so predstavili štiri knjige Esther in Jerryja Hicksa. – V galeriji Simulaker so odprli razstavo Belega sladoleda: akademskih slikarjev Mihe Perneta in Leona Zuodarja Slike za nikamor.

KOČEVJE, 16. oktobra – S slavnostnim koncertom v dvorani Šeškovega doma je domača vokalna skupina Cantate Domino, ki jo od vsega začetka vodi Franc Štefanič, praznovala 20-letnico obstoja. Nastopili so številni gostje.

KOSTANJEVICA, 16. oktobra – V Galeriji B. Jakca so pripravili ustvarjalnico z Boštjanom Plesničarjem.

MARIBOR, od 16. do 25. oktobra – V tekmovalni del Borštnikovega srečanja se je z uprizoritvijo dela Henryja Jamesa Portret neke gospe v režiji Matjaža Bergerja uvrstil tudi novomeški APT.

NOVO MESTO, 16. oktobra – V Dolenjskem muzeju so odprli razstavo O čebelarstvu na Gorenjskem in Dolenjskem. Gostujoči prikaz je s pomočjo novomeške kolegice Ivice Križ pripravila kustodinja radovljiškega muzeja, etnologinja Ida Gnilšak. – V klubu LokalPatriot je bil koncert skupine Demolition Group.

BOŠTANJ, 17. oktobra – V krajevni dvorani so predstavili zbornik o župniji.

BUČKA, 17. oktobra – KORK je v sodelovanju z novomeškim OZRK v KD pripravil dobredelni koncert V stiski nisi sam.

KAPELE, 17. oktobra – V godbenem domu je bil posvet Od vaške godbe do pihalnega orkestra.

KRŠKO, 17. oktobra – Na dobredelnem koncertu v KD je nastopil mladi

Podelitev priznanj na srečanju pihalnih orkestrów in godb Dolenjske in Bele krajine v Šentjerneju. (Foto: Lidija Markelj)

Slovesna podelitev nagrad anonimnega literarnega natečaja revije Rast na gradu Grm v Novem mestu. Prvonagrajeni Matjaž Brule na sliki prvi z leve. (Foto: Damijan Šinigoj)

glasbeni virtuoz Aristel Škrbič z gosti. Denar je zbiral za nakup marimbe.

SEMIČ, 17. oktobra – V KC je bil dobredelni koncert Z roko v roki.

SLAMNA VAS, 17. oktobra – Skrita lepotica je naslov knjige domačina Janeza Pezdirca, ki so jo predstavili v Domu gasilcev in krajanov.

ŠENTJERNEJ, od 17. do 18. oktobra – V organizaciji KC P. Trubarja je potekal 1. festival narodno-zabavne glasbe za veliko nagrado Dolenjske Sentjerneje 2009.

ŠTREKLJEVEC, 17. oktobra – Podružnična šola OŠ Semič je praznovala 120-letnico obstoja. Ob obletnici je izšla knjižica.

DOBOVA, 17. oktobra – V KD je potekalo regijsko srečanje pevcev ljudskih pesmi in godecev ljudskih viz Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

BREŽICE, 20. oktobra – V Prosvetnem domu si je bilo mogoče ogledati komedijo Borisa Kobala Kdo vam je pa to delu?

KRŠKO, 21. oktobra – V Dvorani v parku so predstavili projekt Muzeja spodnjega perila – priprava eksponatov in raziskava pisnih virov.

NOVO MESTO, 21. oktobra – Na dobredelnem koncertu v ŠD L. Štuklja so nastopili Eroika, Manca Izmailova, Nuška Drašček in Nuša Derenda.

KRŠKO, 22. oktobra – Čez mavrico je naslov knjige domačinke Alenke Mirt Iskra, ki so jo predstavili v Dvorani v parku.

NOVO MESTO, 22. oktobra – Mladinska knjiga je ob prazniku otroških knjig predstavila pisatelja in pesnika Miklavža Komelja. – Na gradu Grm so razglasili nagrade literarnega natečaja revije Rast, sledila je predstavitev nagrajenih avtorjev in tistih, katerih dela so bila izbrana za objavo. Prvo nagrado je dobil Matjaž Brule za zgodbo Dnevniški zapisi, NN, drugonagrajeni je bil pesnik Andrej Adam (za cikel Artikli), tretje pa Neje Gazvoda (za zgodbo Capreolus Capreolus). Sodelovala sta tudi profesorja GŠ Trebnje Boris Bizjak in Miroslav Dizdarevič.

SEVNICA, 22. oktobra – V galeriji gradu so odprli razstavo fotografij Ines Zgonc z naslovom Laibach – The last one of Volk Tour 2008.

BREŽICE, 23. oktobra – S Francem na Čatežu je bil naslov 1., 2. in 3. mednarodne likovne kolonije, nastala dela pa so na ogled postavili na razstavi v Posavskem muzeju. Nastopil je MePZ Viva.

ČRNOMELJ, 23. oktobra – V knjižnici so pripravili predavanje o duhovni dediščini Katarov in predstavitev knjige Irene Jarč. – V prostorih OŠ M. Jarca je bil dobredelni koncert Župnijske Karitas Črnomelj.

KOSTANJEVICA, 23. oktobra – V Lamutovem likovnem salonu Galerije B. Jakca so odprli razstavo Pogled 5: I feel Kostanjevica na Krki. Na bienalni razstavi so se predstavili likovni umetniki in ustvarjalci, tesneje povezani z Dolenjsko, Belo krajino in Posavjem. O razstavi je spregovorila kustodinja galerije Barbara Rupel.

KRŠKO, 23. oktobra – SNG Drama Ljubljana je v KD gostovala s komedijo Življenje podeželskih plejbojev po drugi svetovni vojni ali tuje hočemo, svojega ne damo.

METLIKA, 23. oktobra – V prostorih Društva Žumberčanov in prijateljev Žumberka so predstavili trilogijo Slavka Dokla Uskoška princesa.

MULJAVA, 23. oktobra – Na Jurčičevi domačiji so odprli razstavo Spomini in spominki.

NOVO MESTO, 23. oktobra – V gostišču Loka so predstavili novo pesniško zbirko novomeške pesnice in urednice Marjance Kočevar z naslovom Mesečevi kažipot, ki je izšla pri krški založbi Neviodunum. V kulturnem programu sta nastopila kitarist Goran Bilbija in Cveto Gradišar. – Turistična zveza Dolenjske in Bele krajine je povabila na 3. revijo harmonikarskih skupin in orkestrov Slovenije 2009 na Centru biotehnike in turizma.

TREBNJE, 23. oktobra – V KD so povabili na gledališko-glasbeni večer Solistka.

BREŽICE, 24. oktobra – MePZ Viva je povabil na letni koncert v Posavski muzej.

CERKLJE OB KRKI, 24. oktobra – V GD so na prireditvi Zapojmo po domače nastopili ljudski pevci.

BELA CERKEV, 24. oktobra – V KD so na ogled postavili razstavo domačina Gašperja Klančarja z naslovom Črno v belem. Nastopil je kitarist Primož Malenšek in domača skupina BHC.

KRŠKO, 24. oktobra – V Čebelniku so obeležili tretjo obletnico skupine Momento s predskupino Liquef in komedijantom Andrejem Colaričem.

SEMIČ, 24. oktobra – Skupina Kameza Kačma je v KC zaigralo komično dramo Smoking/No Smoking.

SEVNICA, 24. oktobra – Na gradu je bil v Dvorani A. Felicijana rock'n'roll večer s skupino Krik.

ŠKOCJAN, 24. oktobra – Domači amaterski gledališčniki so v Metelkovem domu uprizorili igro Naš Knoblehar avtorja in režiserja Janeza Žaklja.

ŠMARJETA, 24. oktobra – Društvo podeželskih žena Šmarjeta in ljudske pevke Šmarjetke so povabile na 4. srečanje ljudskih pevcev in godcev Zahvala jeseni.

TREBNJE, 24. oktobra – V KD je bila dobrodelna humoristična predstava EkspLEOzija smeha.

VINICA, 24. oktobra – V OŠ je bil folklorni večer ob 45-letnici KUD O. Župančiča Vinica z gosti.

MOSTEC, 25. oktobra – Mostec je naslov razstave likovnih del s 5. likovne kolonije, ki so so na ogled postavili v gostilni Krulc.

KRŠKO, 26. oktobra – V dvorani GŠ je bilo mogoče prisluhniti premiernemu koncertu kvarteta pozavn in trobilnega kvinteta Pihalnega orkestra Videm Krško.

NOVO MESTO, 26. oktobra – Kompas in MePZ Pomlad sta v v okviru povezovalnega projekta Pesem povezuje v frančiškanski cerkvi sv. Lenarta gostila MePZ Corlan iz britanskega Welsa.

DOLENJSKE TOPLICE, 27. oktobra – V avli KKC so predvajali dokumentarni film o angleški pevki Shirlie Roden. Pevka je ob tem imela tudi krajši dobrodelni koncert.

KRŠKO, 27. oktobra – V KD so predstavili prvi celovit prevod Slave vojvodine Kranjske, kar smo Slovenci dočakali po več kot tristo letih. Pobudnik in vodja zahtevnega projekta je Tomaž Čeč.

NOVO MESTO, 27. oktobra – Na slovesnosti ob spominskem dnevu Mestne občine Novo mesto so nastopili ŽPZ Jasmin z zborovodkinjo Ano Markelj in drugi.

SEMIČ, 27. oktobra – V KC so praznovali 35 let delovanja tamkajšnje knjižnice.

VELIKI GABER, 27. oktobra – Založba Goga je v sodelovanju s Knjižnico M. Jarca in Javno agencijo za knjigo začela promocijo bralne kulture med otroki v krajih, ki nimajo stalnih knjižnic. Gre za cikel bralnih, socialnih in kreativnih delavnic. Prva karavana se je ustavila v Velikem Gabru in v Šmarjeških Toplicah.

BREŽICE, 29. oktobra – V knjižnici je Majda Adamič predstavila svojo zbirko Pomagam si sam... sedaj, ko to znam!

HROVAČA, 29. oktobra – Na Škrabčevi domačiji je bilo mogoče prisluhniti pogovoru s tržaškim književnikom Borisom Pahorjem. Podelili so štipendije ustanove patra Stanislava Škrabca.

KOSTANJEVICA, 29. oktobra – Govornik prireditve ob dnevu reformacije v OŠ J. Gorjupa je bil Zmago Godina, pastor Krščanske adventistične cerkve v Ljubljani in Slovenj Gradcu.

KRŠKO, 29. oktobra – Krške identitete je naslov nove slikarske razstave domačina, akademskega slikarja Vojka Pogačarja, ki so jo odprli v Dvorani v parku. Pogačar je idejni vodja nedavno prenovljenega parka na Vidmu, v katerem stoji tudi njegova skulptura treh velikih reformatorjev, Primoža Trubarja, Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina.

METLIKA, 29. oktobra – V Ljudski knjižnici so predstavili knjigo Marjana Kneza.

MOKRONOG, 29. oktobra – V krajevni knjižnici so pripravili predstavitev dela Mokronožci skupine za samopomoč starim iz občine Mokronog-Trebelno.

SEVNICA, 29. oktobra – Na gradu je bila na ogled predstava Prijatelji iz škatlice vesela. – T.I. P. Teater je v kulturni dvorani izvedel komedijo Jaz pa tebi sestro.

ČRNOMELJ, 30. oktobra – V KD je bila na ogled gledališka predstava Šef šefica. - V knjižnici je potekalo prvo srečanje Bralnega kluba za mlade.

OKTOBER

OKRAJŠAVE:

APT: Anton Podbevšek teater

CIK: center za izobraževanje in kulturo

DKD: delavsko-kulturno društvo

DU: društvo upokojencev

GD: gasilski dom

GŠ: glasbena šola

KC: kulturni center

KKC: kulturno-kongresni center

KD: kulturni dom, kulturno društvo

KORK: krajevna organizacija Rdečega križa

KS: krajevna skupnost

KUD: kulturno-umetniško društvo

MC: mladinski center

MePZ: mešani pevski zbor

MPZ: moški pevski zbor

NLB: Nova Ljubljanska banka

OŠ: osnovna šola

PGD: prostovoljno gasilsko društvo

PZ: pevski zbor

RIC: razvojno-izobraževalni center

TD: turistično društvo

UE: upravna enota

ZIK: zavod za izobraževanje in kulturo

ZKD: zveza kulturnih društev

ŽPZ: ženski pevski zbor

DOBOVA, 30. oktobra – V KD so pripravili prireditev Dobova se predstavi. Domača likovna družina je v dvorani razstavljala slike in kipce.

KRŠKO, 30. oktobra – V Galeriji Krško so na ogled postavili kiparsko razstavo ljubljanske akademske kiparke Urše Toman. O razstavi z naslovom Varuhi je spregovorila umetnostna zgodovinarica Katja Ceglar.

NOVO MESTO, 30. oktobra – V Knjigarni Goga je bila na ogled razstava del Jasminke Čišić Arhitekturni pejzaž.

SEMIČ, 30. oktobra – V KD je bil koncert Soulfood&Zoran Mišič.

ŠENTJANŽ, 30. oktobra – V KD so predstavili pesniško zbirko Marije Bajt iz Murenc. O knjigi je spregovoril odgovorni urednik Boštjan Repovž. Nastopili so Trebeški drotarji iz Artič.

TREBNJE, 30. oktobra – V KD je bil koncert Prifarskih muzikantov.

PIŠECE, od 31. oktobra do 7. novembra – KD Orlica je ob 100-letnici delovanja pripravilo Teden kulture. V večnamenskem domu so premierno izvedli Partljičovo igro Čaj za dve. V Pleteršnikovi hiši je potekal literarni večer Beseda preprostih ljudi.

DOBE PRI KOSTANJEVICI, oktobra – Akademski slikar Jože Marinč je v svojem domačem Odrptem ateljeju priredil enomesečno razstavo risb z naslovom Dnevnik-skice.

KOČEVJE, oktobra – Gostja Pisateljske jazbine je bila srbska dramaturginja Jelena Popadić. – Ob svetovnem dnevu turizma so predstavili knjige Od Kostela do Bilpe, Kostelske drobtine in Vodnik po Kočevski.

LOČE, oktobra – Gasilski pihalni orkester Loče in mažoretna skupina sta sodelovala na srečanju pihalnih orkestrrov in mažoretnih skupin v Španiji.

METLIKA, oktobra – 28 literarnih ustvarjalcev se je udeležilo medobmočnega srečanja starejših avtorjev – seniorjev, ki ga je vodila pesnica in literarna urednica Stanka Hrastelj. Za državno srečanje je bil izbran Maks Starc iz Novega mesta.

NOVO MESTO, oktobra – Upokojeni novinar Slavko Dokl je izdal 16. knjigo kratkih resničnih šaljivih zgodbic z naslovom Večno živi, smeh. – V galeriji RIC-a je razstavljaj ljubiteljski fotograf Gregor Sečen iz Brežic. Razstavo je poimenoval Disco Volante. – V KC J. Trdine so odprli pregledno razstavo plakatov vipavskega akademskega slikarja, grafika in oblikovalca Lucijana Bratuša. – V hostlu Situla je društvo SNAF (Srečanje novomeških ambicioznih fotografov) na t.i. fotobatu gostilo starosto črno-bele fotografije, ptujskega fotografa Stojana Kerblerja. Z njim se je pogovarjal domačin Boštjan Pucelj.

SEVNICA, oktobra – Na svetovni dan glasbe so v galeriji gradu odprli razstavo koncertnih fotografij Rock n Roll domačina Igorja Pavkoviča. Zaigral je kantavtor Damir Avdić iz Tuzle.

STIČNA, oktobra – V Humekovi galeriji so pripravili območno razstavo 21 likovnih ustvarjalcev. Dogodek je obogatila flavtistka Karin Kovaček.

ŠENTJERNEJ, oktobra – V KKC je razstavo razglednic z naslovom Šentjernej skozi čas pripravil domačin Brane Penca, zagnani zbiralec razglednic.

TREBNJE, oktobra – Poti do knjige je naslov strokovnega posveta o spodbujanju družinskega branja, ki ga je pripravila Knjižnica Pavla Golie. Predaval je dr. Igor Saksida.

ZAGRADEC, oktobra – Na Slomškovo nedeljo so v župnijski cerkvi Marije Vnebovzete blagoslovili obnovljene cerkvene orgle, novi kor in stranska vrata. Škof msgr. Andrej Glavan je posebno priznanje podelil dolgoletnemu organistu, zborovodji in cerkovniku Feliksu Jernejčiču.

LETNO KAZALO 2009

VSEBINSKO KAZALO

UVODNIK

Breščak Dragica	2o let Rasti.....	4
Gregorčič Ivan	Anonimni literarni natečaj za sodobno angažirano pesem in kratko prozo.....	303
	Je angažiranost v literaturi še možna in smiselna?.....	432

LITERATURA

Poezija

Adam Andrej	Artikli (njih pet).....	439
Bedrač David	Pesmi trgovine in samote	6
	V nabiralnik, poln katalogov	586
	Vidre v trgovini	586
	Samotnikom.....	586
	Vojak	587
	Varnostnik	587
	Histerični nakupovalec	588
	Tisti del noči	589
Garantini Vlado	Pešec	11
	Zima.....	11
	Strah.....	11
	Dnevi	12
Gregorčič Andrej	Jesenski pogovori ob robu mlake	590
	Balada o barvah.....	594
Hribar Karmen	Skel.....	144
Hudolin Jurij	Ljubezni.....	310
Jurša Barbara	Breztežnost	447
	Funkcionalnost	448
	In potem: upanje.....	448
Kočevar Marjanca	Čisti kolobar svetlobe.....	305
Komelj Milček	Spomin na Dolenjsko	580
	Spomin na novomeškega vrvarja	581
	Odkod	582
	Ljubi dve.....	582
	Nespečnost.....	583
	Otočec.....	584
	Dolenjska identiteta.....	584
	Genius loci.....	585
Koranter Sonja	Hvalnica zemlji	13
	Prerokba.....	14
Majhen Zvezdana	Sorodstva	40
Oblak Milčinski Tatjana	Dva metulja	136
Pavček Tone	Zapis v notes	313
	Enakonočje	313
	Lestev	314
	Polojnik	314
	Polojnica.....	315
	Še en sonet za ženo.....	316
	Nebela pravljica.....	316
Veber Glorjana	Goli otok.....	446
	Afriški bombaž na gradbišču.....	447

Proza

Brule Matjaž	Dokler se ne pokaže Milan.....	146
	Dnevniški zapiski, NN	434
Gazvoda Nejc	Modro nebo	15
	Capreolus Capreolus.....	442
Likar Minka L.	Zadnji delovni dan.....	602
Mestnik Ivanka	Še malo ni bilo tako	159
Mihelič Marjanca	Srne streljajo, mar ne.....	596
Miklič Marinka M.	Utopljene sanje.....	453
Morovič Andrej	Mož s hriba.....	151
Pavček Tone	Sonce, to bil je tvoj poet.....	317
Peček Stane	Pajek	323
	Človek - največje bogastvo	449
Polanc Kolander Tatjana	Kombinatorika.....	599
Sevljak Jože	Vse manjši je stenj.....	26

Prevod

Alhady Hana in Mohsen	Prevod poezije Tarika Eltayeba.....	171
	Prevod proze Emila Gabibija	328
Alhady Mohsen in		
Margrit Mohsen	Prevod poezije Fatme Naut	175
Cvijetič Darko	Passport for Sforland.....	605
Eltayeb Tarik	Izposojena glava	171
	Premika se po svoje.....	171
	Senca na Dunaju.....	172
	Beračenje	172
	Sanje v Makedoniji.....	173
	Sanjam.....	173
	Hitra hoja.....	174
Goran Samardžić	Napačna diagnoza.....	455
Habibi Emil	Skrivno življenje Srečka Pesioptimista	328
Kardum Aleksandra	A spiš?	32
Naut Fatma	Samoten lesen stol na robu celine	175
Rudan Vedrana	Osmi marec.....	30
Smole Barica	Prevod proze Vedrane Rudan	30
	Prevod proze Aleksandre Kardum.....	32
Šinigoj Damijan	Prevod proze Gorana Samardžića	455
Šušel David	Prevod poezije Darka Cvijetiča.....	605
	Prevod poezije Nikole Živanovića	608
Živanović Nikola	Astapovo.....	608

KULTURA

Breščak Dragica	Kje so tiste stezice	333
Frankovič Marjan	Nezaslišani videz stvari	472
Hotko Iztok	Freudova interpretacija Michelangelovega Mojzesa.....	619
Jovanović Alenka	Ajdovska jama na Silovcu pri Sromljah.....	613
Južnič Stanislav	Prvih 800 let frančiškanskega prirodoslovja v Novem mestu (2)	41
	Prvih 800 let frančiškanskega prirodoslovja v Novem mestu (3)	194
	Žiga Zois s človeškimi ribicami iz Stične	345
Kambič Mateja	Sprehod skozi kartografsko zbirko Knjižnice Mirana Jarca	
	Novo mesto.....	207
Kramarič Janez	Josipina Pepca Primožič, učiteljica in prosvetiteljica	36
Makarovič Marija	Bojanci v luči franciscejskega katastra (1824 – 1833).....	180
Matko Matjaž	Kočevski fotograf Verderber na Rabu med obema vojnama.....	50
Mercina Marija	Ne zlivaj vode v morje, ne prinašaj sov v Atene!.....	342
Smrekar Andrej	Prvi listi	461
Teropišič Tomaž	Bojna usposobljenost slovenskih partizanskih čet v vojnem letu 1941 (1)	213
	Bojna usposobljenost slovenskih partizanskih čet v vojnem letu 1941 (2)	354

	Bojna usposobljenost slovenskih partizanskih čet v vojnem letu 1941 (3)	486
Zupan Jože	Spomin za vse čase	54
NAŠ GOST		
Božič Rasto	Lepo je, če ti je arheologija poklic in hobi – Pogovor z Danilom Breščakom	500
Breščak Dragica	Ko hodiš, pojdi vedno do konca – Pogovor s Čedom Jakovljevičem	361
Bruč Matjaž	Abstraktni odsevi	71
Kocuvan Jasna	Mateja Kavčič: Sadeži narave	238
Markelj Milan	V drobcih časa ustvarjene trajne podobe sveta	375
Matijević Jožef	Peti novomeški likovni dnevi	517
Smole Barica	Ostal bom med knjigami – Pogovor z Damijanom Šinigojem	58
Šinigoj Damijan	Violina se zadnje čase oglašča v previsokem registru – Pogovor z Marijanom Dovičem	221
	Agore pa ni – Pogovor s prof. dr. Marjanom Smrketom	634
DRUŽBENA VPRAŠANJA		
Bogovac Bjanka	Odraščanje v družbi tveganja	241
Fir Sonja	Vpliv posameznikove ustvarjalnosti na uspešnost podjetja	667
Košćak Marko	Po poteh Dolenjske in Bele krajine	74
Miklić Joža	Upoštevati in razvijati je potrebno sistem vrednot medsebojnega zaupanja in sodelovanja	522
Modić Dolores in Božič Staša	Z romskimi otroki v šolskih klopek skozi oči večinskega prebivalstva; primer Dolenjske	646
Simič Mitja	Ozelenimo naša mesta!	250
Smole Barica	Trpinčenje na delovnem mestu ali mobing	384
Smole Dorđević Maja	Če ne bomo spremenili smeri, se bomo znašli natanko tam, kamor smo se namenili	649
Urška Šoba	Gospodarjenje z znanjem v luči recesije	662
Vrbetić Aljoša	Demokratizacija držav v ruski federaciji in ob njej – Vpliv lastne politične kulture	378
Vrščaj Avgust	Nepremičninski trg jugovzhodne Slovenije	255
ODMEVI IN ODZIVI		
Božič Rasto	Iskanje zapušćine Ignacija Knobleharja	683
	Skromno, a vzpodbudno ustvarjalno	97
	V preteklost zazrta hvalnica Novemu mestu	276
	Nova Gogina glasbena bera 2008/2009	402
	Radoživo glasbeno poigravanje	550
Breščak Danilo	Poznolatenško-rimsko grobišće v Novem mestu	398
Bruč Matjaž	Mladi Jakac v Ameriki	675
Čermelić Krošelj Alenka	Janez Vajkard Valvasor in Krško, zbornik	90
	Zborovska glasba v Posavju v 19. in 20. stoletju	93
	Mecenka Josipina Hočevar in kipar Ivan Zajec	541
Dobovšek Jelisava	Slovenski jezik in kultura za Japonce	685
Dražumerić Marinka	Cerkev sv. Jerneja v Šentjerneju	401
Hotko Iztok	Anatomija medija	263
	Jože Slak - Đoka: Med snovjo in praznino	392
Khalil Ksenija	O romskem jeziku	266
Križnar Franc	Učbenik Orgelske skladbe	99
	Nova plošća organista Milka Bizjaka	278
Markelj Milan	Besedni mozaik neke življenjske poti	687
	Romi si utirajo knjižne poti	269
	Humor, obliž na vreze življenja	547
	Ob Golievem spominskem dnevu	538
	Božidar Jakac, Miran Jarc in Amerika	673

VSEBINSKO
KAZALO

Picelj Zdenko	Leon Štukelj – 110-letnica rojstva.....	87
Počkar Ivanka	Dolenjski muzej Novo mesto v letu 2008	259
Pregl Kobe Tatjana	Rekvijem za Vrbino.....	96
Ramšak Mojca	Zapisi in risbe na glinenih ploščah	396
Rostan Sonja	Pohanca: časi na vasi.....	274
Smole Barica	Balet, svet živih iluzij.....	265
Stibilj Šajn Anamarija	Zgodilo se je veliko	546
Škufca Jože	Križev pot Janka Orača	394
Tršar Marijan	Izzivi na odziv	390
Učakar Bogdan	Ob šestdesetletnici Milčka Komelja.....	680
	Brežiški festival, evropsko glasbeno sotočje.....	544
	Od Betnave do sončnih Brd.....	678
Weiss Janez	Črnomaljski zbornik	271
Zupan Jože	Preprosto, a iskreno	549
RAZPRAVE		
Golec Boris	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (1)	102
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (2)	281
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (3)	404
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (4)	553
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (5)	690
KRONIKA		
Markelj Lidija	Kronika: november - december 2008.....	110
	Kronika: januar - februar 2009.....	290
	Kronika: marec - april 2009	415
	Kronika: maj - julij 2009	562
	Kronika: avgust - oktober 2009.....	700
LETNO KAZALO		
Markelj Milan	Letno kazalo 2008	125
Markelj Milan	Letno kazalo 2009	713

IMENSKO KAZALO

Adam Andrej	Artikli (njih pet).....	439
Alhady Hana in Mohsen	Prevod poezije Tarika Eltayebe	171
	Prevod proze Emila Gabibija	328
	Prevod poezije Fatme Naut	175
Bedrač David	Pesmi trgovine in samote	6
	V nabiralnik, poln katalogov	586
	Vidre v trgovini	586
	Samotnikom.....	586
	Vojak	587
	Varnostnik	587
	Histerični nakupovalec	588
	Tisti del noči	589
Bogovac Bjanka	Odraščanje v družbi tveganja	241
Božič Rasto	Iskanje zapuščine Ignacija Knobleharja	683
	Skromno, a vzpodbudno ustvarjalno	97
	V preteklost zazrta hvalnica Novemu mestu	276
	Nova Gogina glasbena bera 2008/2009.....	402
	Lepo je, če ti je arheologija poklic in hobi – Pogovor z Danilom Breščakom	500
	Radoživo glasbeno poigravanje.....	550
Božič Staša in Modic Dolores	Z romskimi otroki v šolskih klopi skozi oči večinskega prebivalstva; primer Dolenjske	646
Breščak Danilo	Poznolatensko-rimsko grobišče v Novem mestu	398
Breščak Dragica	20 let Rasti.....	4
	Kje so tiste stezice	333
	Ko hodiš, pojdi vedno do konca – Pogovor s Čedom Jakovljevičem	
361		
Bruč Matjaž	Abstraktni odsevi.....	71
	Dokler se ne pokaže Milan.....	146
	Mladi Jakac v Ameriki	675
	Dnevniški zapiski, NN	434
Cvijetić Darko	Passport for Sforland.....	605
Černelič Krošelj Alenka	Janez Vajkard Valvasor in Krško, zbornik.....	90
	Zborovska glasba v Posavju v 19. in 20. stoletju	93
	Mecenka Josipina Hočevar in kipar Ivan Zajec	541
Dobovšek Jelisava	Slovenski jezik in kultura za Japonce.....	685
Dražumerič Marinka	Cerkev sv. Jerneja v Šentjerneju.....	401
Eltayeb Tarik	Izposojena glava	171
	Premika se po svoje.....	171
	Senca na Dunaju	172
	Beračenje	172
	Sanje v Makedoniji.....	173
	Sanjam	173
	Hitra hoja	174
Fir Sonja	Vpliv posameznikove ustvarjalnosti na uspešnost podjetja	667
Frankovič Marjan	Nezaslišani videz stvari.....	472
Garantini Vlado	Pešec	11
	Zima.....	11
	Strah.....	11
	Dnevi	12
717 Gazvoda Nejc	Modro nebo	15

	Capreolus Capreolus.....	442
Golec Boris	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (1).....	102
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (2).....	281
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (3).....	404
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (4).....	553
	Janez Vajkard Valvasor na Dolenjskem in njegovo tamkajšnje neznano potomstvo (5).....	690
Goran Samardžić	Napačna diagnoza.....	455
Gregorčič Andrej	Jesenski pogovori ob robu mlake	590
	Balada o barvah.....	594
Gregorčič Ivan	Je angažiranost v literaturi še možna in smiselna?.....	432
	Anonimni literarni natečaj za sodobno angažirano pesem in kratko prozo.....	303
Habibi Emil	Skrivno življenje Srečka Pesioptimista	328
Hotko Iztok	Freudova interpretacija Michelangelovega Mojzesa.....	619
	Anatomija medija	263
	Jože Slak - Doka: Med snovjo in praznino.....	392
Hribar Karmen	Skel.....	144
Hudolin Jurij	Ljubezni.....	310
Jovanović Alenka	Ajdovska jama na Silovcu pri Sromljah.....	613
Jurša Barbara	Breztežnost.....	447
	Funkcionalnost	448
	In potem: upanje.....	448
Južnič Stanislav	Prvih 800 let frančiškanskega prirodoslovja v Novem mestu (2).....	41
	Prvih 800 let frančiškanskega prirodoslovja v Novem mestu (3).....	194
	Žiga Zois s človeškimi ribicami iz Stične	345
Kambič Mateja	Sprehod skozi kartografsko zbirko Knjižnice Mirana Jarca Novo mesto.....	207
Kardum Aleksandra	A spiš?	32
Khalil Ksenija	O romskem jeziku	266
Kocuvan Jasna	Mateja Kavčič: Sadeži narave	238
Kočevar Marjanca	Čisti kolobar svetlobe	305
Komelj Milček	Spomin na Dolenjsko	580
	Spomin na novomeškega vrvarja	581
	Odkod.....	582
	Ljubi dve.....	582
	Nespečnost.....	583
	Otočec.....	584
	Dolenjska identiteta.....	584
	Genius loci.....	585
Koranter Sonja	Hvalnica zemlji	13
	Prerokba.....	14
Koščak Marko	Po poteh Dolenjske in Bele krajine	74
Kramarič Janez	Josipina Pepca Primožič, učiteljica in prosvetiteljica	36
Križnar Franc	Učbenik Orgelske skladbe.....	99
	Nova plošča organista Milka Bizjaka.....	278
Likar Minka L.	Zadnji delovni dan.....	602
Majhen Zvezdana	Sorodstva.....	140
Makarovič Marija	Bojanci v luči franciscejskega katastra (1824 – 1833).....	180
Markelj Lidija	Kronika: november - december 2008.....	110
	Kronika: januar - februar 2009.....	290
	Kronika: marec - april 2009	415
	Kronika: maj - julij 2009.....	562

	Kronika: avgust - oktober 2009.....	700
Markelj Milan	Letno kazalo 2008	125
	Romi si utirajo knjižne poti.....	269
	V drobcih časa ustvarjene trajne podobe sveta	375
	Humor, obliž na vreze življenja	547
	Besedni mozaik neke življenjske poti	687
	Letno kazalo 2009	713
Matijević Jožef	Peti novomeški likovni dnevi	517
Matko Matjaž	Kočevski fotograf Verderber na Rabu med obema vojnama.....	50
Mercina Marija	Ne zlivaj vode v morje, ne prinašaj sov v Atene!.....	342
Mestnik Ivanka	Še malo ni bilo tako	159
Mihelič Marjanca	Srne streljajo, mar ne.....	596
Miklič Joža	Upoštovati in razvijati je potrebno sistem vrednot medsebojnega zaupanja in sodelovanja.....	522
Miklič Marinka M.	Utopljene sanje.....	453
Modić Dolores in Božič Staša	Z romskimi otroki v šolskih klopek skozi oči večinskega prebivalstva; primer Dolenjske	646
Morović Andrej	Mož s hriba	151
Naut Fatma	Samoten lesen stol na robu celine	175
Oblak Milčinski Tatjana	Dva metulja	136
Pavček Tone	Zapis v notes	313
	Enakonočje	313
	Lestev	314
	Polojnik	314
	Polojnica.....	315
	Še en sonet za ženo.....	316
	Nebela pravljica.....	316
	Sonce, to bil je tvoj poet.....	317
	Ob Golievem spominskem dnevu	538
Peček Stane	Pajek	323
	Človek - največje bogastvo	449
Pelko Stojan	Božidar Jakac, Miran Jarc in Amerika	673
Picelj Zdenko	Leon Štukelj – 110-letnica rojstva.....	87
	Dolenjski muzej Novo mesto v letu 2008	259
Počkar Ivanka	Rekvijem za Vrbino.....	96
Polanc Kolander Tatjana	Kombinatorika.....	599
Pregl Kobe Tatjana	Zapisi in risbe na glinenih ploščah	396
Ramšak Mojca	Pohanca: časi na vasi.....	274
Rostan Sonja	Balet, svet živih iluzij.....	265
Rudan Vedrana	Osmi marec.....	30
Sevljak Jože	Vse manjši je stenj.....	26
Simič Mitja	Ozelenimo naša mesta!.....	250
Smole Barica	Prevod proze Vedrane Rudan	30
	Prevod proze Aleksandre Kardum.....	32
	Ostal bom med knjigami – Pogovor s pisateljem Damijanom Šinigojem.....	58
	Trpinčenje na delovnem mestu ali mobing	384
	Zgodilo se je veliko	546
Smole Dorđević Maja	Če ne bomo spremenili smeri, se bomo znašli natanko tam, kamor smo se namenili.....	649
Smrekar Andrej	Prvi listi	461
Stibilj Šajn Anamarija	Križev pot Janka Orača	394
Šinigoj Damijan	Violina se zadnje čase oglašča v previsokem registru – Pogovor z Marijanom Dovičem.....	221
	Prevod proze Gorana Samardžića	455
	Agore pa ni - Pogovor s prof. dr. Marjanom Smrketom.....	634

IMENSKO KAZALO	Škufca Jože	Izzivi na odziv	390
	Šušel David	Prevod poezije Darka Cvijetića.....	605
		Prevod poezije Nikole Živanovića	608
	Teropšič Tomaž	Bojna usposobljenost slovenskih partizanskih čet v vojnem letu 1941 (1)	213
		Bojna usposobljenost slovenskih partizanskih čet v vojnem letu 1941 (2)	354
		Bojna usposobljenost slovenskih partizanskih čet v vojnem letu 1941 (3)	486
	Tršar Marijan	Ob šestdesetletnici Milčka Komelja.....	680
	Učakar Bogdan	Brežiški festival, evropsko glasbeno sotočje.....	544
		Od Betnave do sončnih Brd.....	678
	Urška Šoba	Gospodarjenje z znanjem v luči recesije	662
	Veber Glorjana	Goli otok.....	446
		Afriški bombaž na gradbišču.....	447
	Vrbetič Aljoša	Demokratizacija držav v ruski federaciji in ob njej – Vpliv lastne politične kulture.....	378
	Vrščaj Avgust	Nepremičninski trg jugovzhodne Slovenije	255
	Weiss Janez	Črnomaljski zbornik	271
	Zupan Jože	Spomin za vse čase.....	54
		Preprosto, a iskreno	549
	Živanović Nikola	Astapovo.....	608

Pripravil: **Milan Markelj**

r a s t

REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XX., december 2009, št. 6 (126), ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojz Muhič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter Založba Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Andreja Brancelj Bednaršek (Metlika), Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Marjan Grahut (Šmarješke Toplice), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Dušan Krštinc (Straža), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Mitja Ličen (Knjižarna Goga), Stane Peček (Trebnje in Mokronog-Trebelno), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Ida Zagorc (Šentjernej), Jože Zupan (Šentrupert)
- UREDNIŠTVO:** Barica Smole (odgovorna urednica), Ivan Gregorčič (namestnik odgovorne urednice, Literatura), Dragica Breščak (Kultura), dr. Marko Koščak in Joža Miklič (Družbena vprašanja), Milan Markelj (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA
IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si
- SPLETNA STRAN** www.revijarast.com
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina za fizične osebe je 18,80 EUR, za pravne osebe 31,30 EUR. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 EUR. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajništvo revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želena je, da so prispevki napisani z računalnikom, tiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, rtf ali txt.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI:** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, občine soizdajateljice, Krka, d. d., Trimo Trebnje.

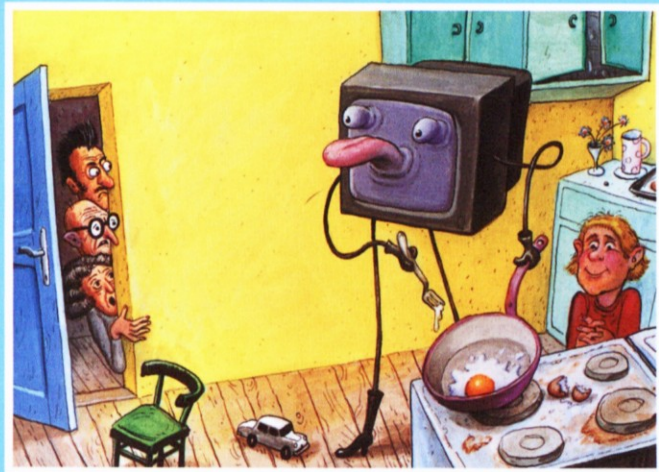
82
RAST 2009

KNJIŽNICA M. JARČA
Posedne zbirke

200902043, 6

COBISS c

RAST-DECEMBER 2009

MESTNA OBČINA NOVO MESTO